

ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ
:กรณีศึกษา บ้านหมูน ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา

A STUDY ON CHANGES IN BUDDHISTS' FUNERAL CEREMONY
: A CASE STUDY ON BANMOON VILLAGE, NAPRANG SUB-DISTRICT,
PONG DISTRICT, PHAYAO PROVINCE

พระอธิการพัฒนพงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ
: กรณีศึกษา บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา

พระอริการพิพัฒนพงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY ON CHANGES IN BUDDHISTS' FUNERAL CEREMONY
: A CASE STUDY ON BANMOON VILLAGE, NAPRANG SUB-DISTRICT,
PONG DISTRICT, PHAYAO PROVINCE**

Phra Atikarn Phipatphong Thanawutto (Jaikwang)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for the Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ
: กรณีศึกษา บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา

ผู้วิจัย : พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูพิศาลสรกิจ, ดร. พธ.บ., M.A.,M.Phil., Ph.D.

: ผศ.ดร.วันชัยพลเมืองดี, พธ.บ., M.A., Ph.D.

: นายวิมล ปิงเมืองเหล็ก, กศ.บ.,กศ.ม.

วันสำเร็จการศึกษา : ๓ เมษายน ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ : กรณีศึกษา บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษารูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่น ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (๓) เพื่อวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่น การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการเขียนพรรณนาพร้อมเสนอแนวคิดของผู้วิจัยโดยมุ่งตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พิธีศพในครั้งพุทธกาลจัดแบบเรียบง่ายขั้นตอน การจัดพิธีศพมีน้อย เน้นที่การสักการะศพด้วยของหอม มีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ และมีการละเล่นตามความเหมาะสม โดยมากเก็บศพไว้ไม่เกิน ๗ วันและใช้การเผาศพเป็นที่สุด เฉพาะพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จัดอย่างมีแบบแผน ส่วนพิธีศพชาวบ้านทั่วไปไม่ปรากฏรูปแบบชัดเจนในส่วน การจัดพิธีศพของชาวพุทธ ในล้านนานั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ การจัดศพเจ้านายชั้นสูง พระสงฆ์ และสามัญชน โดยงานศพเจ้านายและพระสงฆ์ มีการเตรียมการระยชยาวและจัดพิธีอย่างยิ่งใหญ่ถือเป็นงานสำคัญ แต่พิธีศพของชาวบ้านเป็นไปอย่างเรียบง่ายและเร่งด่วน

ในส่วนพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาวิจัยพบว่า มีรูปแบบพิธีกรรมที่คงเดิมและที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ รูปแบบและพิธีกรรมก่อนตายยังถือปฏิบัติอยู่ แต่สำหรับพิธีกรรมหลังการตาย ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไป โดยพบว่า พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนายังคงเนื้อหาสาระเดิมแต่ได้ เปลี่ยนการปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบ ศาสนพิธีมากขึ้น ส่วนรูปแบบและพิธีกรรม ของชาวบ้าน ถูกกระบวนการจัดเกล้าทางสังคมจัดให้มีระเบียบแบบแผนให้เป็นมาตรฐานอย่างเดียวกัน

จากการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพบ้านหมื่นพบว่ามีสาเหตุมาจากการที่คนในชุมชนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดค่านิยมแบบใหม่ที่คำนึงถึงความสะดวกสบายมากกว่าความสามัคคี ส่วนในระดับชุมชนก็มีระบบการรวมกลุ่มเพื่อการจัดสรรผลประโยชน์จากการตายทำให้เกิดเงินทุนหมุนเวียน กอปรกับระบบการศึกษาที่เจริญขึ้นของพระสงฆ์รวมทั้งบทบาทของผู้นำชุมชนอันมีปัจจัยทางการเมืองเป็นเบื้องหลัง และค่านิยมของเจ้าภาพงานศพที่ต้องการความทัดเทียมกับผู้อื่น จึงส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายตามประสบการณ์ที่ได้รับมาของผู้ที่มีหน้าที่ชี้นำชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างท้องถิ่น และด้วยกระแสของโลกยุคทุนนิยมที่ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบตัวแทน ล้วนแต่เป็นสาเหตุทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพในบ้านหมื่นทั้งสิ้น

Thesis Title : A Study On Changes in Buddhists' Funeral Ceremony :
A Case Study on Banmoon Village, Naprang Sub-District, Pong
District, Phayao Province.

Researcher : Phraatikan Phipatphong Thanawutto (Jaikwang)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

- : Phrakhrupisalsorakicca, B.A.(Political Science), M.A.(Buddhist
Studies), M.Phil.(Buddhist Studies), Ph.D.(Buddhist Studies)
- : Asst.Prof.Dr. WanchaiPholmaungdee, B.A. (Religions),
M.A.(Buddhist Studies), Ph.D.(Buddhist Studies).
- : Mr.WimonPingmuangleak, B.A. (Education),M.A. (Education)

Date of Graduation : April 3, 2012

ABSTRACT

The study entitled "A Study On Changes in Buddhists' Funeral Ceremony :A Case Study on Banmoon Village, Naprang Sub-District,Pong District, Phayao Province" has three objectives; 1) to study the concept, belief and rites of death ceremony in Buddhism., 2) to study form and management of the death ceremony in Moon village in past and present, and 3) to analyze cause and factors that make changes to the death ceremony in the Moon village. This study is a documentary and qualitative research. The data presentation is based on descriptive form focusing on answering objectives and research questions.

Findings reveal that death ceremony in the time of the Buddha was easy and simple with less procedure, but great emphasis is on fragrant object offerings, merit dedication to departed and appropriate play. Duration of keeping dead body does not last more than seven days and ends with cremation. The ceremony for the Buddha's body was systematically arrange according to the emperor's way whereas ceremony for general people was simple and way of arrangement was not clear in way and system. In Lanna itself, there are three types of ceremony;

high class people, Buddhist monk and general people. It takes a long period of time to arrange in a grand way while an easy, simple and rushing way is done in general people's death ceremony.

In death ceremony arrangement in the Moon village, the research findings show some changes and some preservation. The form of practice rite for people who are going to die is still practiced in the Moon village but some changes are clearly seen in ceremony performed after death. Buddhist ceremony does not change and some correct practices have been changed according to religious ceremony. Besides, the form and rites are standardized by the social process in a unique way.

From analytical study, it is found that changes in death ceremony arrangement in the Moon village are mainly form selfishness of people in community and way of life that has changed. People focus on only convenient and fast life forgetting unity. In community itself, there is a cooperative group to manage advantages and also high education of Buddhist monk including role of community leaders affected by political factor and people's idea to have equal status in society. These cause changes in the death ceremony arrangement in the Moon village because of community leaders' experience. In addition, there are some outside factors that are from different cultural exchange, the flow of capitalism that gives rise to economic representative.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากพระครูพิศาลสรกิจ, ดร. ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ศศ.ดร. วันชัย พลเมืองดี และอาจารย์วิมล ปิงเมืองเหล็ก คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำด้วยดีตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของอาจารย์พระครูพิทักษ์จิตสังว ร เจ้าอาวาสวัดทัศนาราม เจ้าคณะตำบลปงเขต ๑ อาจารย์พระครูศรีวรพินิจ รองเจ้าคณะอำเภอปงรูปที่ ๒ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พะเยา ที่ให้การอุปถัมภ์ปัจจัยในการศึกษาเล่าเรียน และขอขอบคุณอาจารย์ ดร.สิงห์คำ รักษาป่า ที่กรุณาตรวจแก้ไขบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ขออนุโมทนาขอบคุณโยมบิดามารดาที่ให้กำลังใจในการศึกษาด้วยดีเสมอมา และขอขอบคุณ คณะครู-อาจารย์ทุกท่านที่ถ่ายทอดสรรพวิชา อันเป็นบ่อเกิดแห่งองค์ความรู้ แก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณเพื่อน สหธรรมิก ร่วมชั้นเรียนทุกท่าน โดยเฉพาะพระอภัยภักดิ์ กิตติภทฺโท ที่เป็นกัลยาณมิตรที่คอยแนะนำและช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน

ขอกราบขอบคุณพระเถรานุเถระ และอนุโมทนาญาติโยมทุกท่านที่ให้ข้อมูลในการทำงานวิจัยในครั้งนี้ให้สำเร็จเรียบร้อย ขอขอบคุณที่ ร.ท.นิกรณ โปธาฤทธิ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษาที่เป็นธุระติดต่อประสานงานด้วยดีเสมอมา และขอกราบขอบพระคุณพระเทพวิสุทธิญาณ เจ้าอาวาสวัดอนาลโยทิพยาราม ที่อนุเคราะห์สถานที่ในการเขียนงานวิจัยจนสำเร็จ และขออนุโมทนาขอบคุณ แม่ชีปานิณี ชมภูสุกกุล แม่ชีเสาวนีย์ วัฒนะวงษ์ขจร และแม่ชีนันทิภา ยามาวัตติกูร ที่อุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ทั้งหมด

กุศลความดีของวิทยานิพนธ์นี้ขอบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา ตลอดจนผู้มีพระคุณ และญาติโยมสาธุชนทุกคนทุกท่านที่มีส่วนในการอุปถัมภ์ ให้กำลังใจ ส่งเสริมเกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าด้วยดีเสมอมา และขออุทิศกุศลให้กับครูบาอาจารย์ ญาติพี่น้อง เจ้ากรรมนายเวรผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยเฉพาะเด็กหญิงกัลย์สุดา ตาคำ ผู้เป็นน้องสาว

หากวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีคุณค่าประโยชน์ใด ๆ ขอประโยชน์นั้นจงสำเร็จแก่ผู้อ่านทุกท่านในการที่จะนำไปใช้ในชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า ต่อไป

พระอธิการพัฒนพงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง)

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ค

กิตติกรรมประกาศ จ

สารบัญ ฉ

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ญ

บทที่ ๑ บทนำ

- ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ๑
- ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๒
- ๑.๓ ขอบเขตการวิจัย ๓
- ๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ ๓
- ๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย ๓
๑. ๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๔
๑. ๗ วิธีดำเนินการวิจัย ๘
๑. ๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ๕

บทที่ ๒ คติความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนา

- ๒.๑ คติความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพในสมัยพุทธกาล ๑๐
๒. ๒ คติความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพของชาวพุทธล้านนา ๑๗
 - ๒.๒.๑ คติความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพของสามัญชน ๑๕
 - ๒.๒.๒ คติความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพของพระสงฆ์ ๒๕
 - ๒.๒.๓ คติความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพของเจ้านาย ๒๕
- ๒.๔ สรุป ๓๒

บทที่ ๓ รูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่น ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

- ๓.๑ ประวัติความเป็นมาของบ้านหมื่น ๓๔

- ๓.๒ สภาพทางภูมิศาสตร์และข้อมูลประชากรของบ้านหมื่น ๓๕
- ๓.๓ รูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวบ้านหมื่น ๓๖
 - ๓.๓.๑ พิธีกรรมเตรียมพร้อมรับกับการตาย ๓๘
 - ๓.๓.๒ ลำดับพิธีกรรมการจัดงานศพบ้านหมื่นในอดีต ๔๔
 - ๓.๓.๓ ลำดับพิธีกรรมการจัดงานศพบ้านหมื่นในปัจจุบัน ๕๓
 - ๓.๓.๔ เปรียบเทียบพิธีกรรมการจัดงานศพบ้านหมื่นในอดีตกับปัจจุบัน ๖๐

บทที่ ๔ สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีกรรมงานศพบ้านหมื่น

- ๔.๑ สาเหตุและปัจจัยภายใน ๖๒
 - ๔.๑.๑ วิถีชุมชน ๖๒
 - ๔.๑.๒ ประสบการณ์และความคิดของผู้เฒ่า ๖๔
 - ๔.๒ สาเหตุและปัจจัยภายนอก ๖๕
 - ๔.๒.๑ สังคมวัฒนธรรม ๖๕
 - ๔.๒.๒ การได้รับการศึกษา ๗๐
 - ๔.๒.๓ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ๗๒
 - ๔.๒.๔ กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีต่อวัฒนธรรมชุมชน ๗๔
- ๔.๓ สรุปสาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ๗๕

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

- ๕.๑ สรุปผลการวิจัย ๗๖
- ๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย ๗๕
 - ๕.๓ ข้อเสนอแนะ ๗๕

บรรณานุกรม ๘๐

ผนวก

ประวัติผู้วิจัย ๘๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงที่มา เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ส. (ไทย)
 ๕ / ๑๒๒ / ๒๒๖ = ที่มณิกาย สีสันชวรรค เล่มที่ ๕ ชื่อ ๑๒๒ หน้า ๒๒๖

พระสูตรต้นตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	=	สูตรต้นตปิฎก ที่มณิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
องจุตทุก (ไทย)	=	สูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
ช.อิตติ (ไทย)	=	สูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมดั้งเดิมเปลี่ยนไป ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบในการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ ต่างก็ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงไปทางสังคม นั้นนับว่าเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่ส่งผลทำให้ความคิด ความสัมพันธ์ ความเป็นอยู่ของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับบทบาท สถาบัน หรือระเบียบต่างๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับโครงสร้างสังคม อันได้แก่แบบแผนต่างๆ หรือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ก็ตาม ที่สังเกตเห็นได้ในลักษณะทางสังคมสมัยใดสมัยหนึ่ง^๑

จากความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าว ทำให้เห็นว่ามีผลต่อแบบแผนการปฏิบัติหรือค่านิยม โครงสร้างทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ ของคนในสังคม เพราะในแต่ละช่วงของชีวิตคนเราย่อมมีวัฒนธรรม ประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่เกิดจนตาย

ความตาย ถือว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไปไม่ได้ เพราะเมื่อมีเกิดขึ้นก็ย่อมมีดับเป็นของธรรมดาหรือตามสภาวะธรรมของสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เมื่อมีคนเสียชีวิตลง ในสังคมชนบทถือว่าเป็นงานใหญ่สำหรับชุมชน ทุกคนต้องมีส่วนร่วมช่วยกันรับผิดชอบช่วยเหลือกัน โดยจัดงานศพให้เรียบร้อยดังตามจารีตประเพณีของแต่ละชุมชน การจัดงานศพในอดีตนั้นไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะห่างไกลจากความเจริญ เครื่องมือสื่อสารต่างๆ ก็มีไม่มาก ไม่สะดวก คนในสังคมต้องช่วยเหลือกัน ใครมีความรู้ความสามารถ หรือพอที่จะช่วยเหลือกันได้ก็มาช่วยกัน เช่น ใครมีพริก มีกระเทียม ข้าวสาร ก็เอามาบริจาคแก่เจ้าภาพ มาช่วยกันทำโลงศพ ทำดอกไม้

^๑ ชรินทร์ สันประเสริฐ, เอกสารการสอนชุดวิชา มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า๑๒๖.

ระดับ โลงศพ พวงหรีด ดอกไม้จันทน์ ปราสาทใส่ศพ รวมถึงศาลาเรือนทานสำหรับอุทิศให้ผู้ตายและ
ยังต้องเอาพื้นมาช่วยบริจาคหลังคาละหนึ่งเล่ม อย่างนี้เป็นต้น

เมื่อพิจารณาสภาพสังคมในปัจจุบันแล้ว ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมาย
ในหลายด้าน โดยเฉพาะวัฒนธรรมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่เคยมีอยู่ในชุมชน ภาพเก่าๆ ที่เคยช่วยเหลือกัน
ก็เริ่มจะจางหายไปไม่เพียงแต่การช่วยเหลือในเรื่องข้าวของเงินทองเท่านั้น แม้แต่เรื่องของประเพณีบาง
สิ่งบางอย่างก็เริ่มหายไปด้วยทั้งนี้เพราะระบบการศึกษาที่เจริญมากขึ้น คนในชุมชนก็มีวิถีคิดที่แตกต่าง
ไปจากเดิม จึงทำให้วิธีการจัดงานศพย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วยและจากสภาพที่พบเห็นโดยทั่วไปก็คือ
เกิดธุรกิจการจัดงานศพแบบครบวงจรเข้ามามีบทบาทในการรับเหมาจัดงานศพ มีการให้กู้ยืมเงินมาใช้
ก่อน เมื่อจัดงานศพแล้วเสร็จค่อยนำมาคืน โดยมีเรื่องดอกเบี้ยกำไรเข้ามาเกี่ยวข้อง จากการทำที่เคยหยิบยืมก็
กลายเป็นการเช่า จากที่เคยแบ่งปันก็กลายเป็นการซื้อขาย จากที่เคยมาช่วยเหลือก็กลายเป็นการรับจ้าง
สภาพดังกล่าวนี้พบเห็นได้ทั่วไปในการจัดงานศพของพื้นที่ต่างๆ

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยในเรื่องความเปลี่ยนแปลง ทางสังคมที่ส่งผล
ต่อการจัดงานศพ กรณีศึกษา : บ้านหมื่น จังหวัดพะเยา เพราะว่าเป็นหมู่บ้านที่มีค่านิยมการจัดงานศพที่
คนที่มีฐานะที่ดีก็จัดงานสมกับฐานะของตนเอง และคนที่มีฐานะที่ไม่ค่อยดีก็จะพยายามจัดงานศพให้
เหมือนกับคนที่มีฐานะดี อีกทั้งมีธุรกิจร้านบริการงานศพครบวงจรเข้ามามีบทบาทในการจัดงานศพ
ทำให้เจ้าภาพจัดงานศพต้องปฏิบัติตาม เพราะคนส่วนใหญ่นิยมทำกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “คนตายขาย
คนเป็น” นอกจากการจัดงานที่ค่อนข้างฟุ่มเฟือยแล้ว วัฒนธรรมประเพณีบางสิ่งบางอย่างที่ผู้วิจัยเห็นว่า
เป็นสิ่งที่มีความค่าน่าจะอนุรักษ์ไว้ ก็ไม่มีการปฏิบัติ แต่ได้เพิ่มประเพณีใหม่ ๆ เข้ามาปฏิบัติแทน
ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาถึงสาเหตุของสภาพปัญหาดังกล่าว ตลอดจนวิธีการแก้ไขหรืออนุรักษ์ฟื้นฟู
สิ่งที่ดีงาม ให้เหมือนหรือใกล้เคียงกับอดีตและสร้างไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของประเพณีการจัดงานศพของ
บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่น ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีกรรม
งานศพของบ้านหมื่น

๑.๓. ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษา รูปแบบการจัดงานศพของชาวพุทธ ตั้งแต่สมัยพุทธกาล รูปแบบงานศพชาวพุทธของคนล้านนา และการจัดงานศพของชาวพุทธบ้านหมื่น และศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดงานศพ กรณีศึกษาท้องถิ่นที่บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) คือพระไตรปิฎก อรรถกถา และทุติยภูมิ (Secondary sources) คือหนังสือเอกสาร ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานศพในพระพุทธศาสนา

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมจำนวน ๓๐ รูป/คน ดังนี้ คือ (๑) เจ้าภาพงานศพจำนวน ๘ คน (๒) ประชาชนในหมู่บ้าน ๗ คน (๓) พระสงฆ์จำนวน ๔ รูป (๔) สัปเหร่อ ๓ คน (๕) เจ้าของร้านบริการจัดงานศพ จำนวน ๒ คน บุคคลทั่วไป ๖ คน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ คติความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๒ รูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่น ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๓ อะไรเป็น สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่น

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **ความเปลี่ยนแปลง** หมายถึง การทำให้มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิม

๑.๕.๒ **คติความเชื่อ** หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลต่ออำนาจหรือพิธีกรรมที่ตนนับถือ ว่าถ้าปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลดีหรือผลร้าย ต่อบุคคลนั้นๆ แม้อำนาจหรือพิธีกรรมนั้น จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นจริง แต่สังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเกรงกลัว

๑.๕.๓ พิธีกรรม การจัดงานศพของชาวพุทธ หมายถึง การทำพิธีฌาปนกิจศพ โดยเริ่มตั้งแต่ ตายจนถึง การเก็บอัฐิและพิธีสังคหะบ้าน

๑.๕.๔ บ้านหมั้น หมายถึง บ้านหมั้นหมู่ที่ ๓ ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา

๑.๖. ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางพระพุทธศาสนา มีเอกสารจำนวนมากที่กล่าวถึงพิธีกรรมการจัดงานศพ และสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสาร

ศรีเลา เกษพรหม กล่าวในหนังสือประเพณีชีวิตคนเมือง เกี่ยวกับการตายว่า การตายในล้านนาแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ ตายดี กับตายร้าย การตายที่ถือว่าตายร้ายคือ ตายโหง ตายดี คือการตายเพราะหมดอายุขัยที่เรียกว่าตายเพราะหมดเวรหมดกรรม ถ้าเป็นคนที่มียุมากผู้เฒ่าผู้แก่ก็เรียกว่าตายด้วยโรครชรา การป่วยด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วยต่างๆ คนโบราณเรียกว่าตายดี การตายดีจะประกอบพิธีตามประเพณีทุกอย่าง แตกต่างจากการตายไม่ดีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ก็จะตัดออกไปไม่ครบ เหมือนกับคนตายดี แต่ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นการตายดีหรือตายร้าย ที่เรียกว่าตายโหง การประกอบพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจูงศพ การลาก ใ ช่วีธีเดียวกันหมด ไม่แยกเหมือนการตายในอดีต การตายเป็นเรื่องใหญ่ ในด้านพิธีกรรม การตายเป็นภาระมากของญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลังที่ต้องใช้เงินมากในการจัดงานศพ จึงมีคำกล่าวว่า “ตายวายด้วย” ผู้ที่มีข่าวของเงินทอง ลูกหลานจะต้องไปกู้หนี้ยืมสินเขามาจัดงาน การตายจึงถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ การตายมีพิธีกรรมมากขึ้นเป็นตอนพิธีกรรมเหล่านั้นผสมผสาน มีทั้งพิธีทางพุทธศาสนา พิธีทางพราหมณ์ ไสยศาสตร์ และพิธีเกี่ยวข้องกับผี^๒

สุเมธ เมธาวิทยากุล กล่าวในหนังสือ สังกัปปพิธีกรรม ว่า “ขบวนศพที่เคลื่อนไปสู่ ฌาปนสถานนั้นบ้างแห่งมีการแห่แห่น คือคนตรีบรรเลงไปด้วย ขนบทภาคเหนือนิยมแห่ไปจนถึงที่ ในขบวนมีแขกที่มาร่วมงาน และภิกษุสามเณรเดินนำ และมีประเพณีบวชเณรหน้าศพจูงศพ ขบวนจะนำหน้าด้วยคนถือธงสามชาย ถุงข้าวด้วน หม้อไฟ เป็นต้น”^๓

^๒ ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิต คนเมือง, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พันพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑.

^๓ สุเมธ เมธาวิทยากุล, สังกัปปพิธีกรรม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า๑๔๐.

พหล แก้วเขียว กล่าวไว้ในหนังสือ ฌาปนกิจ ว่า “วันที่จะทำการประชุมเพลิงนั้นโบราณนิยมว่า ข้างขึ้นให้เผาวันคี่ ข้างแรมให้เผาวันคู่ ห้ามเผาศพวันศุกร์ ถ้ามีพระในวันเสาร์ ก็ห้ามเผาในวันอังคาร โดยในนี้ ข้างขึ้นวันคี่ ข้างแรมวันคู่ เป็นวันคนเผาผี ข้างขึ้นวันคู่ข้างแรมวันคี่ เป็นวันผีเผาคน การถือสืบมานั้นบางแห่งก็ได้ผลดี บางแห่งก็ได้ผลเลว^๔

รองศาสตราจารย์คณัย ไชยโยธา กล่าวถึงการจัดศพของแต่ละเชื้อชาติที่มีความแตกต่างกัน ในส่วนของพิธีกรรมศพของชาวไทยนั้น ได้กล่าวถึงกระบวนการศพที่ผู้เขียนได้รวบรวมข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมศพทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเริ่มตั้งแต่ก่อนตายจนถึงเผา และหลังเผาแล้ว ซึ่งเป็นหนังสือที่กล่าวถึงขั้นตอนพิธีกรรมศพที่อ่านง่ายทำให้สะดวกต่อการปฏิบัติในพิธีกรรมศพ เพราะผู้เขียนได้แยกแยะรายละเอียดทุกขั้นตอนไว้เป็นข้อๆ เช่นในเรื่องของการเตรียมเครื่องใช้ในงานศพ ผู้เขียนจะบอกถึงเครื่องใช้ตั้งแต่การเตรียมเครื่องนุ่งห่มของเจ้าภาพเป็นต้นไป ตลอดถึงเครื่องใช้ในพิธีศพจนกระทั่งเครื่องใช้ในพิธีทำบุญหลังการเผาศพแล้ว ในส่วนของการแปรรูปเก็บอัฐิ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงมารยาทในการไปงานศพที่ควรปฏิบัติ โดยแยกเป็นประเภทไว้ เช่นมารยาทในการไปอาบน้ำศพ งานทำบุญศพ งานเผาศพ นับว่าหนังสือเล่มนี้ทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงการเตรียมตัวของผู้ที่ไปร่วมพิธีและการเตรียมเครื่องใช้ตลอดถึงขั้นตอนของพิธีกรรมการจัดงานศพ^๕

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปราณี วงศ์เทศ ได้กล่าวถึงพิธีกรรมงานศพในประเทศไทยโดยปรารภถึงความตายที่ทำให้เกิดถึงความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคม ตลอดถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความรู้สึกของสมาชิกในสังคม และความเชื่อมโยงความเชื่อของมนุษย์กับวิญญาณของผู้ตายโดยอาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อติดต่อความสัมพันธ์กัน ในส่วนของพิธีกรรมศพนั้น ได้กล่าวถึงหลักฐานทางโบราณคดี ที่ทำให้ทราบถึงความเชื่อในเรื่องวิญญาณหลังความตายของมนุษย์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่นการพบเปลือกหอย เครื่องเช่นในหลุมศพ บางศพก็เครื่องประดับและเครื่องใช้ที่แตกต่างไปจากศพอื่น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากศพอื่น สิ่งเหล่านี้ทำให้ทราบถึงความแตกต่างในฐานะของคนตายในชุมชนนั้นด้วย นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนพิธีกรรมศพในปัจจุบัน ตั้งแต่การบอกหนทางให้แก่คนป่วยใกล้ตาย พิธีอาบน้ำศพ การตั้งศพบำเพ็ญ

^๔ พหล แก้วเขียว, ฌาปนกิจ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓.

^๕ คณัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น , (กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓.

กุศล จนกระทั่งถึงพิธีเผา และพิธีเก็บเถ้ากระดูก โดยกล่าวให้เห็นถึงพิธีกรรมในรูปแบบพิธีกรรมศพ ของชาวบ้านและชนชั้นสูงที่มีความแตกต่างกัน ในท้ายเล่ม^๖

ชวัลล ทงดีเลิศ แสดงความคิดเห็นว่าการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมล้านนาให้คงเดิม ดังที่เคยเป็นมาห้าสิบปีมาก่อน หรือร้อยปีก็ตาม จะดีกว่าการยอมให้วัฒนธรรมที่เคยมีนั้นคลี่คลายไป ตามยุคสมัยหรือไม่ คำตอบทั้งหมดที่ถูกหาลานชาวบ้านล้านนา ที่ผู้อาศัยในล้านนาตัวเองว่าจะสานจิต วิญญาณ สานต่อลมหายใจ ของวิถีทางแผ่นดินอย่างไรขณะเดียวกันก็ได้นิยามคำว่าล้านนาว่า กลุ่ม วัฒนธรรมที่มีความหลากหลายของกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ซึ่งวัฒนธรรมภูมิปัญญา ของแต่ละชนเผ่านั้นมี หัวใจสำคัญอยู่ที่มิติของการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัยกัน มีความเอื้อเพื่ออาหารต่อ กันมาโดยตลอด โดยสะท้อนออกมาทางความคิดความเชื่อประเพณีพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งความเชื่อพวกนี้ ให้วิถีชีวิตของคนชุมชนล้านนาอยู่กับธรรมชาติใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างยั่งยืน^๗

๑.๖.๒ งานวิจัย

พระมหาจรัญจิตตสวโร กล่าวว่า จากเดิมงานศพเป็นของญาติมิตร หมู่บ้านและชุมชน ทั้งหมด กลายเป็นงานศพของธุรกิจขาย โลงศพของธุรกิจขาย โลงศพ ขายปราสาทศพ ขายพวงหรีด ธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ และกิจกรรมซื้อขายการจัดพิธีกรรม พัฒนาการงานศพของชาว ล้านนาในสังคมสมัยใหม่ โดยทั่วไปแล้ว ยังคงมีแนวโน้มการพัฒนาารูปแบบ การทำทาย การประชันขัน แข่ง การย่อส่วน การไม่กล้าปฏิเสธบรรทัดฐานหรือประเพณีเดิม อันเป็นลักษณะค่านิยมการใช้ปราสาท ศพ และการลากปราสาทศพ ในการทำพิธีปลงศพอยู่ รวมทั้งยังมีการदानศูบหรือทานเอือนผีให้กับ ผู้ตายมาจนถึงปัจจุบัน^๘

^๖ ปราณี วรรษเทศ, พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการตายในประเทศไทย , (กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๔๕.

^๗ ชวัลล ทงดีเลิศ, สืบสานล้านนา สืบสานลมหายใจของแผ่นดิน , (เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓-๓๐.

^๘ พระมหาจรัญจิตตสวโร, “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาว พุทธล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาลัทธิ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก - ข.

พระทอไท กัสปะ กล่าวว่า การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย มีการปรับเปลี่ยนด้านองค์ประกอบเพื่อเกิดความสะดวกในการจัดหา เช่นเครื่องประกอบพิธีบูชา บวงสรวง บางอย่างที่เคยกำหนดให้ใช้เป็นเครื่องพิธี เช่น บวงสรวง แต่ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ได้เจริญมากขึ้น จึงต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมจึงนำสิ่งที่มาทดแทนกันได้มาเป็นเครื่องประกอบพิธีบูชา บวงสรวงแทน บางอย่างเคยผลิตใช้เอง ก็จัดซื้อหาตามท้องตลาด การปรับเปลี่ยนด้านขั้นตอน การปรับเปลี่ยนด้านคติความเชื่อ มีการปรับเปลี่ยนไป ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นเยาวชน บางคนไม่เชื่อและศรัทธาในการประกอบพิธีกรรม สาเหตุที่เข้าร่วมพิธีกรรมเพียงเป็นแขกที่ได้รับเชิญตามบัตรเชิญ หรือคำบอกเล่า แต่ผู้สูงอายุที่เชื่อศรัทธาในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตายเข้าร่วมพิธีเนื่องจากแสดงถึงความอาลัยแก่ผู้ล่วงลับและยังมีการสืบทอดพิธีกรรมนี้สืบทอดกันมา^๕

อวยชัย ตั้งเตรียมใจ กล่าวว่ารูปแบบพิธีกรรมประเพณีงานศพของชาวบ้านในอดีต เมื่อมีคนตายไม่ว่าผู้ตายจะตายในลักษณะใดก็ตาม ชาวบ้านจะนำฟากหรือเสื่อไม้ไผ่มาห่อหุ้มศพ ใช้ธูปธูปหรือเชือกขาวรัดช่วง ศีรษะ เอว และข้อเท้า แล้วนำไปฝังใกล้บริเวณบ้าน และชาวบ้านจะปลงศพแบบฝังกับผู้ตาย จะไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา ต่อมาเมื่อมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทจีน ได้เข้ามาอาศัยในพื้นที่เดียวกัน ทำให้ชาวบ้านรับเอาวัฒนธรรมของชาวไทยจีนเข้ามา จนเกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณี งานศพในปัจจุบันอันเนื่องมาจากปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง จนกลายมาเป็นประเพณีในปัจจุบัน

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทั้งเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ต้องปรับเปลี่ยนไปเพื่อความคงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน และการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพอันเนื่องมาจากความเชื่อ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง ด้านสิ่งแวดล้อม ที่เกี่ยวข้องกันตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว^๖

อารดา นิยมมาถูร ได้กล่าวไว้ในงานเขียนเรื่อง ธุรกิจรับจัดงานศพออนไลน์ ไว้ว่า เมื่อมีผู้เสียชีวิตลง สิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการต่อไปคือ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ผู้นั้นจะนับถือศาสนาใด งานศพเป็นพิธีกรรมที่มีขั้นตอนยุ่งยาก ซับซ้อน ญาติมิตรของผู้เสียชีวิต

^๕ พระทอไท กัสปะ, “พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ของชาวอำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

^๖ อวยชัย ตั้งเตรียมใจ, “ศึกษาพิธีกรรมประเพณีงานศพของชาวไทยจีน ตำบลสันทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑-๒.

อาจไม่มีความสะดวก ที่จะดำเนินการได้เองทั้งหมด กอปรกับอาจไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอในการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ได้ เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลดังกล่าวแล้ว กอปรกับการรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์หากวิธีในการสร้างตลาดของการประกอบงานศพไปสู่ความนิยมของผู้บริโภค พบว่ามูลค่าตลาดในการประกอบงานศพแบบทำเนียมไทย ตามหลักพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นมีมูลค่าสูงกว่า ๔๐๐ – ๑,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี จึงมองเห็นช่องทางทางการให้บริการและเป็นธุระดำเนินการจัดงานศพออนไลน์ให้แก่ผู้เสียชีวิตขึ้น โดยการนำกระบวนการด้านความรู้ความสามารถทางด้านการจัดพิธีกรรม ผสานกับการนำเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้สามารถจัดรูปแบบการให้บริการ และขนาดของพิธีกรรมได้ตามวัตถุประสงค์ของลูกค้าหรือเจ้าภาพ^{๑๑}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย ครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการจัดงานศพ จากแหล่งข้อมูลคือห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตพะเยา ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ห้องสมุดประชาชน อำเภอบาง รวบรวมถึงการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

๑.๗.๒ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการฃาปนกิจศพในหมู่บ้านหมื่น โดยใ ช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกัพิธีกรรม ดังนี้ (๑) เจ้าภาพงานศพ จำนวน ๘ คน (๒) ประชาญ์ในหมู่บ้าน ๗ คน(๓) พระสงฆ์จำนวน ๔ รูป(๔) สัปเหร่อ ๓ คน (๕) เจ้าของร้านบริการจัดงานศพ จำนวน ๒ คนและบุคคลทั่วไป ๖ โดยอาศัยข้อมูลในระยะเวลา ๕๐ ปีย้อนหลัง สัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และจดบันทึกการสังเกต

๑.๗.๓ วิเคราะห์ทำความเข้าใจข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อเปรียบเทียบพิธีกรรมการฃาปนกิจศพในอดีตและปัจจุบัน เขียนงานวิจัย พร้อมเสนอแนวคิดของผู้วิจัย โดยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

^{๑๑} อารดา ฉิมมากร , “ ฐุรกิจรับจัดงานศพออนไลน์ ” , วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- ๑.๘.๑ ทราบถึงความเชื่อเรื่องความตายและการจัดงานศพในพระพุทธศาสนา
- ๑.๘.๒ ทราบถึงรูปแบบและการจัดพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่นในอดีตและปัจจุบัน
- ๑.๘.๓ ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อพิธีกรรมงานศพบ้านหมื่น
- ๑.๘.๔ เกิดความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีการจัดงานศพที่ดิงามตรงตามหลักการของพระพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่นของบ้านหมื่น อำเภอปง จังหวัดพะเยา
- ๑.๘.๕ ได้เสนอแนวทางในการจัดพิธีกรรมงานศพที่ถูกต้องตามระเบียบศาสนพิธีและจารีตประเพณีนิยมที่ดีงาม

บทที่ ๒

คติความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนา

ในบทที่ ๒ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา คือศึกษาตั้งแต่พระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นในอินเดีย เพื่อให้มองเห็นถึงความเชื่อมโยงถึงพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนาว่าครั้งพุทธกาลมีพิธีกรรมอย่างไร เพื่อให้สัมพันธ์กับการจัดพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธ ถ้านานในปัจจุบันว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามลำดับ

๒.๑ คติความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพในสมัยพุทธกาล

การจัดพิธีกรรมศพในสมัยพุทธกาลนั้นจากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเชื่อพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนาไม่ได้มีพิธีกรรมที่มากสลับซับซ้อนเหมือนในปัจจุบัน เป็นพิธีที่เรียบง่าย จะมีการจัดศพตามคติความเชื่อของคนอินเดียในสมัยนั้น ซึ่งพิธีการจัดศพมีเพียงการท้งศพ ส่วนการฝังมีน้อย ดังกรณีศพบุตรของนางกิสาโคตรมิตาย^๑ นางอุ้มร่างบุตรที่ตายแล้วไปเที่ยวถามหายาเพื่อรักษาบุตรของนางที่ตาย บุรุษคนหนึ่งแนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำให้นางไปหาเมถิลพันธุ์ฝักกาดจากเรือนของคนที่ไม่เคยมีคนตาย นางเที่ยวตระเวนถามหาเมถิลฝักกาดนั้น ผลที่สุดนางก็หาไม่ได้ตั้งใจปรารถนา นางมาพิจารณาเห็นว่าไม่มีเฉพาะแต่บุตรของนางที่ตาย นางได้สติจึงท้งศพของบุตรนางไว้ในป่า แล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และตอนที่นางสิริมาน้องสาวของหมอชีวกถึงแก่กรรมก็ไม่ได้กล่าวถึงพิธีกรรมที่ทำเกี่ยวกับศพเลย นอกจากทรงสอนให้พิจารณาถึงอสุภกรรมฐานเท่านั้น แล้วก็ท้งศพไว้ที่ป่าช้าเท่านั้น^๒ ส่วนเรื่องการฝังนั้นปรากฏในเรื่องของนางวิสาขามหาอุบาสิกา^๓ จะเห็นได้ว่าการจัดงานศพในครั้งพุทธกาลนั้นเน้นหลักการมากกว่าพิธีการไม่มีการสร้างปราสาทศพ ไม่มีขบวนที่เอิกเกริก พิธีกรรมศพในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เห็นได้ชัดเจนก็มีพิธีการถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้า พระพุทธบิดา พระอัครสาวก ดังจะได้กล่าวเป็นลำดับไป

^๑ พระมหาจรัญ จิตตสัโร, “การศึกษาแนวคติความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐.

^๒ บุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๑๕๐-๒๕๒.

^๓ บุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๕๐๑-๕๐๒.

๒.๑.๑ พิธีการจัดพิธีกรรมพระบรมศพของพระพุทธเจ้า

การจัดงานพระบรมศพของพระพุทธเจ้านั้นจากการศึกษาพุทธประวัติที่ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร พอที่จะนำมากล่าวคือ ในวันที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้เสด็จจากเมืองเวสาลีผ่านหมู่บ้านต่างๆ เป็นลำดับ เพื่อที่จะเสด็จไปปรินิพพานที่เมืองกุสินารา และก่อนที่จะปรินิพพานนั้นพระอานนท์ทรงถามถึงการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปว่าจะทำอย่างไร จึงทำให้เห็นถึงขั้นตอนและพิธีกรรมการจัดพิธีกรรมพระบรมศพ ดังนี้

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วพระอานนท์ได้ไปแจ้งข่าวแก่พวกมัลลกะศรัีย^๔ให้ได้ทราบ เมื่อทราบแล้ว พวกมัลลกะศรัียผู้ครองกุสินาราได้รับเป็นธุระหน้าที่ในการจัดการพระบรมศพตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า หน้าที่ปฏิบัติต่อพระสรีระไม่ใช่หน้าที่ของภิกษุ แต่เป็นหน้าที่ของพระราชา ฆราวาส และพราหมณ์ผู้ศรัทธาในเรจักทำเอง โดยเจ้ามัลลกะศรัียได้ประกอบพิธีดังเช่นพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ ตามคำแนะนำของพระอานนท์ที่ได้กราบทูลถามพระพุทธองค์ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

ทรงให้ผ้าไหมห่อพระสรีระของพระพุทธเจ้า เสร็จแล้วห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระสรีระของพระพุทธเจ้าด้วยผ้า และสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กเดิมด้วยน้ำมันเต็ม แล้วใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้วทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วยกพระสรีระของพระพุทธเจ้าขึ้นสู่จิตกาธาน^๕

ในการอัญเชิญพระสรีระของพระพุทธเจ้าสู่จิตกาธานนั้นได้เคลื่อนขบวนพระบรมศพตามความประสงค์ของเทวดา ว่าเราจะสักการะพระบรมศพของพระผู้มีพระภาคด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้ และของหอมอันเป็นทิพย์จะอัญเชิญพระสรีระไปทางทิศเหนือของเมือง แล้วอัญเชิญเข้าสู่เมืองทางทิศเหนือ อันเชิญผ่านใจกลางเมืองแล้วออกสู่ประตูด้านทิศตะวันออก เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้าที่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลลกะ ทางทิศตะวันออกของเมือง^๖ เสร็จแล้วประมุขเจ้ามัลลกะ ๔ องค์ ทรงसनพระเศียร และทรงพระภูษาใหม่ แล้วทำการถวายพระเพลิงแต่ไม่อาจจุดไฟให้ติดได้ เพราะเป็นความประสงค์ของเทวดาที่ต้องการให้พระมหากัสสปะได้มาสักการะพระบรมศพ เมื่อพระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐

^๔ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๔/๑๕๒.

^๕ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๐/๑๗๓.

^๖ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๘/๑๗๒.

รูป เข้าไปยังมกุฏพันธเจดีย์ของเจ้ามัลละในกรุงกุสินาราทั้งจิตกาธานแล้ว ห่มจีวรเวียงป่า ประนมมือกระทำประทักษิณจิตกาธาน ๓ รอบ เปิดผ้าคลุมพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าออก ถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อพระมหากัสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้าเสร็จจิตกาธานพระเพลิง ได้ใหม่พระสรีระของพระพุทธเจ้าเอง โดยไม่มีใครติด^{๑)}

เมื่อพระเพลิงได้ใหม่พระอวัยวะไม่เหลือแม้แต่เส้นหรือเขม่า คงเหลือแต่พระบรมสารีริกธาตุและผ้าห่มหุ้มพระบรมศพในจำนวนทั้งหมด ๕๐๐ กุ่ ถูกเผาไฟใหม่เพียง ๒ ผืนเท่านั้น คือผืนในสุด และนอกสุด หลังจากพระเพลิงได้ใหม่พระบรมศพแล้ว ความมหัศจรรย์ได้เกิดขึ้นคือท่อน้ำได้หลั่งไหลมาจากอากาศ และน้ำได้พุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตกาธาน หลังจากนั้น เจ้ามัลละจึงได้นำน้ำหอมส่วนๆมาดับจิตกาธาน^{๒)} หลังจากนั้นได้เก็บและแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไว้เพื่อเก็บไว้ก่อเจดีย์สักการะ

สรุปการจัดพิธีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าได้ดังนี้คือ

๑. จัดเตรียมผ้าใหม่ และสำลีบริสุทธิ์

๒. ห่อพระบรมศพด้วยผ้าใหม่และสำลี ๕๐๐ กุ่

๓. อัญเชิญพระสรีระใส่ในรางเหล็กแล้วเติมน้ำมันหอมแล้วปิดรางเหล็ก

๔. จัดเตรียมจิตกาธานด้วยไม้หอม

๕. อัญเชิญพระบรมศพออกนอกพระนครไปทางทิศเหนือของเมือง แล้วอัญเชิญเข้าสู่เมืองทางทิศเหนือ อันเชิญผ่านใจกลางเมืองแล้วออกสู่ประตูด้านทิศตะวันออก แล้วประดิษฐานพระบรมศพ ณ มกุฏพันธเจดีย์ เพื่อรอการถวายพระเพลิง

๖. ทำประทักษิณรอบจิตกาธาน

๗. พิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

๘. พิธีดับจิตกาธาน

๙. พิธีเก็บและแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

๑๐. สร้างสถูปเจดีย์ไว้สักการะ

๒.๑.๒ การจัดพิธีกรรมพระบรมศพของพระพุทธบิดา

^{๑)} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๓-๒๓๔/๑๗๕.

^{๒)} จันทร์ ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ : มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๒.

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาได้เสด็จสวรรคตในท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ มี พระพุทธเจ้าเป็นประธาน พร้อมทั้งพระประยูรญาติมีพระนางมหาประชาบดีโคตรมี เป็นต้น เมื่อ พระบรมศาสดาทรงทราบข่าวพระเจ้าสุทโธทนะเสด็จสวรรคตแล้วเกิดกรรมสังเวช จึงตรัสแก่ พระสงฆ์ทั้งปวงว่า “ท่านทั้งหลายจงมองซึ่งพระพุทธบิดาอันสวรรคตแล้ว อันว่าความตายนี้ไม่เว้น ย่อมทำลายชีพแห่งสัตว์ทั่วสิ้นเป็นธรรมดาจะเลือกหน้าก็หาไม่ได้” ในขณะนั้นพระประยูรญาติและ พระบรมวงศ์ศานุวงศ์ต่างก็โศกอาพาปรีเวทนาการพระพุทธเจ้าทรงตรัสระงับความโศกด้วย พระ ธรรมกถา อนิจจกถา แล้วทรงตรัสเรียกพระมหากัสปะเถระให้เป็นธุระในการจัดเตรียมที่จะถวาย พระเพลิงพระบรมศพ คือจิตกาธานว่า “ตถาคตกำหนดจะถวายพระเพลิงพระมหาบพิตรพุทธบิดา ขอให้ท่านหาสถานที่อันควรแก่การฌาปนกิจนั้นเถิด” พระมหากัสปะรับพุทธปฏิภาณแล้วพร้อมกับทั้ง ภิกษุและกษัตริย์สักกายะราชวงศ์ พร้อมหมู่มหาชนก็ไปผู้สถานที่อันควรจะกระทำการถวายพระ เพลิง แล้วจัดแจงทำเชิงตะกอน ในขณะนั้นมีเหล่าเทพเทวดาในหมื่นโลกธาตุ มีท้าววัชรินทรธิดา เป็นประธาน ได้นำทิพย์กุฎาคารอันประกอบด้วยยอด ๕๐๐ ยอด กับทั้งวัตถุต่างๆ มีทิพย์จันทร์สุ คันธชาติ มาร่วมทำจิตกาธานด้วย เมื่อพระมหาเถระทำจิตกาธานเสร็จแล้วก็กลับไปกราบทูล พระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงประกอบพิธีสงฆ์น้ำพระบรมศพ โดยทรงยกพระ เติรศพพระบิดาด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ แล้วทรงนำน้ำสุคนธสงระบรมศพ แล้วพระสารีบุตร ก็สงฆ์น้ำพระบรมศพเช่นเดียวกัน หลังจากที่สงฆ์น้ำพระบรมศพแล้วพระพุทธองค์ก็ทรงยกพระบรม ศพพระบิดาใส่ลงในหีบแก้ว แล้วทรงยกพระหีบศพด้วยพระองค์เอง ไปสู่จิตกาธาน ต่อจากนั้นพระ อมรินทร์ธิดาก็ทำการประทักษิณพระบรมศพรอบจิตกาธาน เสร็จแล้วจึงนำแก้วมณีมาแล้ว ประรณานจะถวายพระเพลิงพระบรมศพ แต่พระพุทธองค์ทรงตรัสห้ามว่า “ดูก่อนท้าวเทวราช อย่า พึ่งถวายพระเพลิงก่อนตถาคต เราจะทำการฌาปนกิจพุทธบิดาก่อนท่านทั้งปวง” แล้วทรงถือซึ่งแก้ว มณีโชติจากพระหัตถ์ท้าวสุธัมมบดี มาจุดพระเพลิงอันปรากฏจากแก้วมณี โชตินั้น ลำดับนั้นเหล่าเทพ อันมีสมเด็จพระอมรินทร์เป็นประธานก็ถวายพระเพลิง พร้อมทั้งขัตติวงศ์ศากยราชและหมู่สมณมีพระ นางมหาประชาบดีโคตรมีเป็นประธานก็ถวายพระเพลิง^๕

ในการจัดพิธีกรรมพระบรมศพพระเจ้าสุทโธทนะนี้ได้มีบรรดาขัตติยกษัตริย์ บริวารทั้ง ๖ พระนคร คือ กรุงกบิลพัสดุ์ กรุงเทวทหะ กรุงโกถิยนคร กรุงสักกนคร กรุงสุภาวสนคร และกรุง เวรนคร ต่างก็อวรณ์แสนโศกเศร้าปริเวทนาต่างก็มาสโสรสสันนิบาต ต่างประกาศร่วมกันทำ

^๕ สมเด็จพระปรมาณูชิตชินโรตส, พระปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อำนวยการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๓๑๑-๓๑๒.

ทักษิณาทานการกุศลต่างๆ มิได้ขาดถวายพระโลกนาถศาสดาทำทักษิณถวายพระอริยสงฆ์มีพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน ครั้งเสร็จภัตตาหาร พระบรมศาสดาจารย์ก็ทรงอนุโมทนาเทศนา^{๑๐}

๒.๑.๓ การจัดการพิธีกรรมศพของพระอัครสาวก

๑) การจัดการพิธีกรรมศพพระสารีบุตร^{๑๑}

พระธรรมเสนาบดี หรือ พระสารีบุตรผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระบรม
ศาสดา เมื่อทราบว่ากาลนิพพานของตนจะพึงมีอีก ๗ วันข้างหน้า จึงพิจารณาสถานที่ที่จะนิพพาน
แล้ว จึงเข้าเฝ้าพระศาสดาเพื่อลานิพพาน ในกาลแห่งวันปฐมมีเพ็ญเดือน ๑๒ พระเถระได้ทำกาล
นิพพานภายในห้องประตูคิของท่าน ท่ามกลางภิกษุ ๕๐๐ องค์ อันมีพระจุนทะ เป็นประธาน
หลังจากแสดงธรรมโปรดมารดาเสร็จ

เมื่อพระสารีบุตรปรินิพพานแล้ว นางสารีพรามณี ก็ให้เรียกช่างทองมาให้เปิด
ห้องเก็บทอง ให้ช่างด้วยดาซึ่งใหญ่ส่งไปด้วยแล้วกล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย จงทำเรือนยอดห้าร้อย เรือน
ต้อนรับแขกห้าร้อย” ฝ่ายท้าวสักกเทวราชตรัสเรียกวิสุกรรมเทพบุตรมาแล้วให้เนรมิตเรือนยอดห้า
ร้อย เรือนต้อนรับแขกห้าร้อย เรือนที่มหาอุบาสิกาให้สร้างแล้ว รวมกับที่พระวิษณุกรรมเนรมิตเข้า
ด้วยกันเป็นสองพัน หลัง ลำดับนั้น คนทั้งหลายจึงให้สร้างมหามณฑปล้วนด้วยของสาระ วางเรือน
ยอดใหญ่ไว้ท่ามกลางมณฑป แล้ววางของที่เหลือโดยสังเขปว่าเป็นบริวาร

อุปัฏฐากายของพระเถระคนหนึ่งชื่อเรวติ คิดว่าเราจักบูชาพระเถระ จึงให้ทำเสา
ดอกไม้ทอง ๓ ต้น ท้าวสักกเทวราชคิดว่าเราจักบูชาพระเถระ มีนักฟ้อนสองโกฏิห้าแวงล้อม นาง
เรวติได้บูชาพระเถระด้วยเสาประดับด้วยดอกไม้ทอง ๓ ต้น ถูกพวกมนุษย์เหยียบแล้วตายไป เกิดใน
ดาวดึงส์พิภพ ก็กล่าวว่า พวกท่านก็จงให้ท่านทำบุญเถิด ครั้นนางกล่าวสรรเสริญการทำกุศล แล้ว
ประทัภณเชิงตะกอนพระเถระแล้ว ก็ได้กลับสู่เทวสถานของตน

ฝ่ายมหาชนเล่นอย่างเรียบร้อยอยู่ ๗ วันแล้ว ได้ทำเชิงตะกอนด้วยของหอมทั้ง
ปวง เชิงตะกอนประกอบด้วยแก้ว ๕๕ ชนิด คนทั้งหลายจึงยกสรีระของพระ สารีบุตรเถระขึ้นเชิง
ตะกอนแล้ว เฝ้าด้วยกำหู่แฝก และเมื่อประชุมเพลิงศพพระสารีบุตรเถระเสร็จ พระอนุรุทธเถระ
จึงเอาน้ำหอมทุกชนิดดับเชิงตะกอน แล้วพระจุนทะเถระก็ใส่ธาดูของพระสารีบุตรลงในผ้ากรองน้ำ

^{๑๐} จันทร ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ ; มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๑๘๓.

^{๑๑} คุรายละเอียดยในอรรถกถา สังขุดนิกาย มหาวารวรรค สติปัญญาสังขุดต์ นานพันวรรคที่ ๒ ๓. จุ

๒) การจัดการพิธีกรรมศพพระมหาโมคคัลลานะ^{๑๒}

เมื่อพระโมคคัลลานะเถระ ถวายบังคมพระบรมศาสดาแล้วปรินิพพาน ณ ดงใน กาศิลิประเทศ ในทันใดนั้นเอง ชาวเทวโลกทั้ง ๖ ชั้นเกิดโกลาหลเป็นอันเดียวกันว่า ชาวว่า อาจารย์ของพวกเราปรินิพพานแล้ว ต่างถือของหอม มาลา รูป เครื่องอบและจันทน์จُرณอันเป็น ทิพย์ ทั้งพินนานาชนิดมาประชุมกันแล้ว สร้างจิตกาธานด้วยจันทน์แดงสูง ๕๕ ศอก

พระศาสดาประทับอยู่ใกล้ๆ ศพพระโมคคัลลานะเถระ ตรัสสั่งให้จัดการปลงศพ ของพระเถระรอบๆ สุสาน ฝนดอกไม้โปรยตกลงมาในที่ประมาณ โยชน์หนึ่ง ได้มีมนุษย์อยู่ระหว่าง เทวดา เทวดาอยู่ระหว่างมนุษย์ ถัดเทวดาโดยลำดับพวกยักษ์ยืนอยู่ ถัดพวกยักษ์มาก็เป็นพวก คนธรรพ์ ถัดจากพวกคนธรรพ์มาเป็นพวกนาค ถัดจากพวกนาคมาเป็นพวกครุฑ ถัดจากพวกครุฑมาเป็นพวกกิณนรา ถัดจากพวกกิณนรามมาเป็นพวกกิณนร ถัดจากพวกกิณนรมาก็เป็นฉัตร ถัดจากฉัตร ออกมาเป็นสุวรรณจามร ถัดจากสุวรรณจามรออกมาเป็นธงชัย ถัดธงชัยออกมาเป็นธงแผ่นผ้า ผู้ที่มา ประชุมทุกเหล่า บรรดามีต่างเล่นสาธุกีฬา ^{๑๓} อยู่ตลอด ๗ วัน หลังจากการประชุมเพลิงเสร็จ พระ ศาสดาตรัสสั่งให้เก็บธาตุของพระเถระมาทำเจดีย์บรรจุไว้ที่ขุมประตู่ พระเวฬุวันวิหาร

๓) การจัดการพิธีกรรมศพนางสิริมา

นางสิริมาเป็นน้องสาวของหมอชีวกโกมารภัจจ์ อาศัยอยู่ในเมืองราชคฤห์ นาง สิริมาเป็นผู้ที่รูปร่างงาม นางมีอาชีพเป็นหญิงนร โสเภณีสืบทอดจากมารดา นางมีค่าตัวที่บุรุษต้อง จ้างไปค้างคืนๆละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ แต่นางเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาโดยนางได้ถวาย อาหารด้วยการจ่ายทรัพย์วันละ ๑๖ กหาปณะทุกวันจนวาระสุดท้ายของชีวิต ในเย็นวันนั้น นางสิริ มาได้ทำกาลกิริยา แล้วพระราชาก็ได้ส่งราชสาสน์ไปถวายพระศาสดาว่า “พระเจ้าข้า นางสิริมาได้ทำ กาลกิริยาแล้ว” พระศาสดาทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว จึงทรงส่งข่าวไปให้พระราชาก็ว่า “กิจคือการเผา

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน อรรถกถาสถกษาคค

^{๑๓} สาธุกีฬา คือ กีฬาที่ดี คือการเล่นที่ดั่งใจเป็นประ โยชน์ เป็นคำในชั้นอรรถกถา เฉพาะอย่างยิ่งที่ เล่าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว มีสาธุกีฬา ๗ วัน ต่อเนื่องและประสานกับการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ, แม้ ในการปรินิพพานของพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์หลายท่าน ก็มีเรื่องเล่าถึงการเล่นสาธุกีฬา ๗ วัน และ การบูชาพระธาตุ ; สาธุกีฬามีลักษณะสำคัญคือ มิใช่เล่นเพื่อความสนุกสนานบันเทิงของตนเอง แต่เล่นให้เป็น ประโยชน์แก่ผู้อื่น และไม่ขัดต่อสัมปราชัยกัตถะ (ประโยชน์ด้านจิตใจและปัญญา) ให้ก่อกุศลมาก เช่นมีศิลปะ คือ เพลงหรือการขับร้องที่กระตุ้นเตือนใจให้ระลึกถึงความจริงของชีวิตและคิดที่จะไม่ประมาทเร่งสร้างสรรค์ทำ ความดี พร้อมทั้งเป็นการสักการบูชาพระผู้ปรินิพพาน อ้างใน “สาธุกีฬา” [ออนไลน์], แหล่งที่มา : lexitron.nectec.or.th/Buddha [๒๘ มีนาคม ๒๕๕๕].

นางสิริมายังไม่มี พระองค์ทรงรับสั่งให้เอาศพนางสิรินั้น ไปไว้ในป่าหิมพานต์แล้ว ให้รักษาไว้โดยอาการที่กาและสุนัขจะกินไม่ได้เกิด”

พระราชชาติทรงทำตามรับสั่งแล้ว สามวันล่วงไปแล้วในวันที่สี่ สิริระขึ้นพองแล้ว หมู่นอนโต่ออกจากปากแผลทั้ง ๕ สิริระทั้งสิ้นได้แตกสลายคล้ายถาดเข้าสาถิ ฉะนั้น พระราชาให้พวกราชบุรุษตีกลองโหมฆณาในพระนครว่า “เว็นเด็กๆ ที่เฝ้าเรือนเสียวใครไม่มาดูนางสิริมาจะถูกปรับ ๘ กหาปณะ และได้ส่งราชสาสน์ไปสำนักพระศาสดาว่า “นัยว่าภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้าเป็นประธาน ของจมาดูนางสิริมา พระศาสดารับสั่งให้เสด็จสงฆ์ทั้งหลายว่า “เราทั้งหลายจะไปดูนางสิริมา” เมื่อพระศาสดาเสด็จไปถึงห้อมล้อมด้วยหมู่พระภิกษุ ได้ประทับอยู่ข้างหนึ่ง พระภิกษุณีสงฆ์ ราชบริษัท อุบาสกบริษัท ต่างก็ยืนอยู่พวกละข้างหนึ่ง พระศาสดาตรัสถาม พระราชาว่า หญิงนั้นคือใคร” พระราชาทรงกราบทูลตอบว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า หญิงนั้นชื่อสิริมา น้องสาวของหมอชีวกโกมารภัจจ์ พระเจ้าข้า”

พระบรมศาสดาตรัสว่า “หญิงนั้นคือสิริมาหรือนี้”

พระราชาทรงกราบทูลว่า “นางสิริมาพระเจ้าข้า”

พระบรมศาสดาตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้นขอมหาบพิตรได้โปรดให้ราชบุรุษตีกลองป่าวร้องในพระนครว่า “ใครให้ทรัพย์หนึ่งพันกหาปณะจงรับเอานางสิริมาไปได้”

พระราชชาติทรงทำตามพุทธดำรัสสั่งแล้ว ผู้ที่จะกล่าวว่า “ข้าพเจ้ารับเองๆ ดังนี้” ไม่มีแม้สักคนเดียว พระราชาทรงกราบทูลกับพระบรมศาสดาว่า “ชนทั้งหลายไม่มีใครรับนางสิริมาพระเจ้าข้า”

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร ถ้าอย่างนั้นจงลดราคาลงมา”

พระราชชาติรับสั่งให้ตีกลองป่าวร้องว่า “ใครให้ทรัพย์ ๕๐๐ กหาปณะจงรับเอานางสิริมาไปได้” แต่พระองค์ไม่ทรงเห็นผู้ใดผู้หนึ่งจะรับเอานางไปจึงรับสั่งให้ลดราคาลงเหลือ ๒๕๐ กหาปณะ ๒๐๐, ๑๐๐, ๕๐, ๒๕, ๑๐, ๕, ๑, กหาปณะ ครึ่งกหาปณะ ๑ บาท ๑ มาสก (๑ มาสกเท่ากับ ๒๐ สตางค์) ๑ กากณิก^{๑๔} แล้วรับเอานางสิริมาไป ก็ไม่ทรงเห็นใครจะรับเอาไป จึงรับสั่งให้ตีกลองร้องป่าวว่า “จงรับเอานางไปเปล่าๆก็ได้” ผู้ที่จะกล่าวว่า “ข้าพเจ้ารับเองๆ ก็ไม่มีเลย”

^{๑๔} กากณิก ทรัพย์มีราคาเท่าราคาขึ้นเนื้อพอกาพาไปได้ เป็นชื่อมาตราเงินอย่างต่ำที่สุด (อ่านว่า กากะ-หนัก)

พระราชาทรงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผู้ที่จะรับเอานางไปเปล่าๆ ก็ไม่มีเลย พระเจ้าข้า” พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมาดูมาตุคามผู้เป็นที่รักใคร่ของมหาชนเมื่อก่อน ผู้ชายทั้งหลายในพระนครนี้ ให้ทรัพย์ถึงหนึ่งพันกหาปณะ จึงได้อภิรมย์นางเพียงวันเดียว บัดนี้แม้ผู้ที่จะรับเอานางไปเปล่าๆ ก็ไม่มี อันว่ารูปกายนี้ เป็นของถึงซึ่งความสิ้นและเสื่อมแล้ว เธอทั้งหลายจงดูร่างกายอันอาดูร แล้วพระองค์ก็ทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้เห็นถึงความไม่เที่ยง^{๑๕}

ในการจัดพิธีกรรมศพของนางสิริมานี้ จากการศึกษาที่ได้ศึกษามาไม่ได้ประกอบพิธีกรรมใดเลย นอกจากใช้ศพเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมในเรื่องของอสุภกัมมัฏฐาน และเปิดโอกาสให้ประชาชน พุทธบริษัท ได้พิจารณาถึงสังขารที่ไม่เที่ยง เพื่อให้เกิดธรรมสังเวช มิให้ยึดมั่นในชาติสุขันท์ห้า ที่สุดแล้วต้องตกอยู่ในอำนาจความเสื่อม

๒.๒ คติความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพของชาวพุทธล้านนา

พิธีกรรมงานศพของชาวพุทธล้านนา มีพิธีกรรมการปฏิบัติที่ละเอียดอ่อนมากมายหลายขั้นตอน เป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานกันทั้งความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนา พราหมณ์ ผี และไสยศาสตร์ เข้ามาเกี่ยวข้อง และผสมผสานลงตัวจนกลายเป็นประเพณีที่ยึดถือและต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมล้านนา และการปฏิบัติตามประเพณีล้านนาในแต่ละท้องถิ่นยังมีคติความเชื่อที่แตกต่างกันในบางอย่าง แต่ส่วนใหญ่ก่อนข้างที่จะเหมือนกัน

ชาวล้านนา ถือว่าการตายของคนใดคนหนึ่ง ในชุมชนถือเป็นเรื่องใหญ่ที่ทุกคนต้องมีส่วนรับผิดชอบช่วยเหลือในการจัดพิธีกรรมให้เรียบร้อย ไม่ว่าจะงานศพนั้นจะเป็นงานศพของใคร เจ้านาย พระภิกษุสงฆ์ หรือชาวบ้านสามัญธรรมดา

ชาวบ้านล้านนานั้นเมื่อมีคนป่วยไข้ไม่สบาย มีอาการหนัก ก็จะไปเยี่ยม เยือนให้กำลังใจ ไปดูใจ จนวาระสุดท้ายของชีวิต คือการหมดลมหายใจ เมื่อทราบแน่ชัดว่ามีการตายเกิดขึ้น ภาระหน้าที่ต้องเป็นเรื่องของคนผู้เป็นญาติพี่น้อง ชาวบ้านต้องให้ความช่วยเหลือเจ้าภาพ นับตั้งแต่บ่งบอกสัญญาณให้ชาวบ้านได้รับทราบ การส่งสัญญาณคือการร้องให้เสียงดัง เรียกว่า “การหุย”

^{๑๕}ดูรายละเอียดใน อรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ชรवारคที่ ๑๑

(การร้องให้ที่เสียงดังพร้อมทั้งบ่นเพื่อรำพึงรำพัน ถึงความรักความอาลัยในตัวของผู้ที่จากไป) เมื่อชาวบ้านได้ยินก็จะมาดูลูกมาช่วยปลอบใจ และช่วยจัดพิธีกรรมตามขั้นตอนต่อไป

การจัดงานศพของชาวล้านนา^{๑๖} มีการจัดที่แตกต่างกัน ตามลักษณะของการตาย ซึ่งชาวล้านนาได้แบ่งประเภทของการตายไว้ ๒ ประเภท คือ ตายดี และตายร้าย

๑) ตายดี หมายถึง การตายเพราะหมดอายุขัยที่เรียกว่าตายเพราะหมดเวรหมดกรรม ถ้าเป็นคนที่มียุมากก็จะเรียกว่าตายด้วยโรคชรา การตายด้วยการป่วยไข้ต่างๆ เหล่านี้คนโบราณเรียกว่าตายดี การตายดีจะมีการประกอบพิธีตามประเพณีได้อย่างครบถ้วน

๒) การตายร้าย หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นด้วยฉับพลันทันด่วน มีการตายด้วยอุบัติเหตุ การกลม การตายพราย ตกต้นไม้ตาย แขนงคอตาย ถูกเสือกัด หมี่ตะปบ ช้างฆ่า ม้าดีด วัควายขวิด ไฟฆ่า ตายด้วยโรคห่า ถูกปืน ถูกหอกดาบแทงตาย ไฟไหม้ตาย งูกัดตาย จมน้ำตาย ตายในเดือนดับ เดือนเพ็ญ นั่งตาย หลับตาย เรียกว่านั่งตายนอนตาย เชื่อว่าผีมาฆ่าให้ตาย จึงจัดอยู่ในประเภทของการตายร้าย หรือตายโหง^{๑๖}

การจัดพิธีกรรมศพลักษณะการตายทั้ง ๒ อย่างข้างต้นจึงมีความแตกต่างกันมาก การตายดีจะมีการจัดพิธีกรรมที่ละเอียด พิถีพิถัน ให้ถูกต้องตามจารีตประเพณี ให้เหมาะสมกับฐานะ ค่านิยมที่ดีในสังคม นับตั้งแต่พิธีกรรม อาบน้ำศพ การห้างลอย การใส่หีบศพ การจัดดอกไม้ประดับ การสร้างปราสาทศพ การทำเรือหนาน การสวดอภิธรรมศพ ตลอดถึงการบรรเลงดนตรีขับกล่อมงานศพ การประชุมเพลิงหรือการเผา ตลอดจนถึงพิธีหลังเสร็จสิ้นการเผาศพ ก็ยังมีการเก็บกระดูกมาทำบุญ การเจริญพระพุทธมนต์ การถวายอาหารแด่พระสงฆ์ (दानขันข้าว)

ส่วนการจัดการศพคนตายร้ายดูเงียบเหงา รวบรวม ขัดสน มีดมน และมี “ซีด” ข้อห้ามบ่งเฉพาะ ดังที่อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ นิพนธ์บทวิเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ “กาพย์เงี้ยจาม เทวีและวิริงคะ” กล่าวว่า

๑๖๕๓ ที่ถือ ตายไม่ดี บมีราศีโบราณว่า
ตายด้วย โรคปวงห่า คนสัตว์ป่า ฆ่าตัวตาย
ตายกลม ตายยังเล็ก ตายเด็ก กับตายพลาย
อุบัติเหตุ แล้ววางวาย ก็คือตาย มีราศี

^{๑๖} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิต คนเมือง พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑.

๑๖๕๔ จาริต แต่เมินมา จิรกาล เรื่องตายนี้

หากว่า ตายนั่นดี ศพเผาได้ บ่เป็นไร

หากว่าตายไม่ดี มีราศี นำศพไป

เจียบเจียบ ขุดฝังไว้ เผาไม่ได้ จีครายรอน

การตายโหงหรือการตายผิดปกติ จึงถือเป็นเรื่องใหญ่โตมาก เป็นเวรเป็นกรรมทั้งคนตายและคนเป็น เมื่อเป็นผีก็ยังคงกลัวผีที่ตายธรรมชาติ ถ้าตายโหงนอกบ้านก็นำศพเข้ามาในบ้านไม่ได้ จะเก็บศพไว้ข้างคินก็ไม่ได้ ต้องรีบนำไปฝังในป่าช้าในเวลาก่อนค่ำของวันนั้น หากตายในเวลากลางคิน ก็จะนำไปฝังในเวลากลางคินของวันนั้น โดยชาวบ้านจะช่วยกันจุดไม้คุ่มกันไปฝังที่ป่าช้า ตายวันนั้นก็ต้องฝังในวันนั้น หากตายในป่าก็ให้ฝังในป่า

การนำศพชาวบ้านสามัญชน (ทั้งตายดีหรือร้าย) ไปป่าช้า ต้องห้ามสถานเดียว การเคลื่อนศพไปจะทำเป็นคานหาม จำนวนคานหาม ๔ คน โดยชาวบ้านเปลี่ยนคานหาม แต่รายที่ตายไม่ดีนั้น จะไม่มีพระสงฆ์จูงศพไปป่าช้า เรียกว่า “ตายบ่ได้หันหน้าตุ้หน้าพระ” จะทำสังฆทานก็ไม่ได้ จะทำบุญขันข้าวก็ไม่ได้ ทานได้อย่างเดียวคือทานข้าวดิบหรือข้าวสารที่ไม่ได้นึ่ง ตายโหงบางกรณี ถ้าจะเผา ต้องทำพิธีกรรมบางอย่างก่อนจึงจะเผาได้^{๑๖}

๒.๒.๑ คติความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพของสามัญชน

เมื่อมีคนเสียชีวิตขึ้นในบ้านจึงเป็นเรื่องของคนผู้อยู่เบื้องหลัง คือญาติพี่น้อง พ่อ แม่ ลูกหลาน ตลอดถึงคนในชุมชน ที่จะแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ ที่พึงกระทำต่อผู้ตายตามหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ หลักของความกตัญญูกตเวที หลักของทศ ๖ และสังคหวัตถุ ๔^{๑๗}

การจัดพิธีกรรมศพของชาวพุทธล้านนาต้องปฏิบัติตามคติ และความเชื่อ ให้ถูกต้องตามประเพณี เพื่อความอยู่ดีเป็นสุข ของผู้อยู่เบื้องหลัง และผู้ที่ละโลกไปแล้ว การจัดพิธีกรรมศพของสามัญชนนั้น แบ่งไว้เป็น ๒ ประเภท คือ การตายดี และการตายร้าย จะมีพิธีกรรมและขั้นตอนที่แตกต่างกันดังจะได้กล่าวต่อไป

^{๑๖} อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนา ปราสาทนทกหัสดีลิงค์ผู้ไม่ศพ, (เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประชาชน พิมพ์ครั้งที่ ๕, (โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๐), หน้า ๓๘, ๑๖๗, ๒๒๔.

๑) การจัดพิธีกรรมศพ ประเภทตายดี

เมื่อทราบแน่ชัดแล้วว่ามีคนตายเกิดขึ้นในชุมชนหรือในหมู่บ้าน ผู้ที่เป็นญาติใกล้ชิด โดยเฉพาะผู้หญิงก็จะร้องไห้เสียงดัง ที่เรียกว่า “หุย” เป็นสัญญาณชนิดหนึ่งที่เป็นการบอกให้คนในชุมชนได้รับทราบที่บ้านนั้นมีคนเสียชีวิต แล้วก็จะทยอยกันมาดู มาช่วยปลอบใจ ตลอดถึงช่วยจัดพิธีกรรมศพดังรายละเอียดขั้นตอน ดังนี้

ก) การอาบน้ำศพ - ก่อนจะนำร่างผู้เสียชีวิตใส่โลงศพ ชาวบ้านจะเตรียมศพตามประเพณีนิยม คือการทำความสะอาดศพเป็นขั้นตอนแรกหลังจากผู้ตายสิ้นชีวิต การอาบน้ำศพพวกญาติจะช่วยกันนำร่างของผู้ตายไปอาบน้ำ เสร็จแล้วจึงนำเสื้อผ้าที่ผู้ตายชอบที่สุดสวมใส่ให้ พร้อมกับแต่งหน้าทาแป้งให้เรียบร้อย หลังจากนั้นจะนำศพไปวางไว้บนเสื่อ

ข) การนำก้อนเงินใส่ปากศพ - หลังจากที่เสร็จขั้นตอนการอาบน้ำศพเสร็จแล้ว ญาติของผู้ตายจะนำก้อนเงินใส่ลงไปปากของผู้ตาย บางแห่งก็ใช้ “สุบหมาก” ^{๑๕} ใส่ปากศพแทน

ค) การมัดตราสังศพ - ก่อนจะมัดตราสังศพ ผู้ที่ทำพิธีจะมัดมือศพให้พนมไว้ที่อก โดยมี “สวยดอกไม้” รูปเทียนอยู่ในมือ แล้วผูกด้วยด้ายดิบ แล้วจึงมัดตราสังศพด้วยฝ้ายจำนวน ๓ เส้น เรียกว่า “ฝ้ายจรสาด” สอดเข้าใต้เสื้อที่ศพนอน แล้วผูกตรงที่มือหนึ่งเส้น ตรงเอวหนึ่งเส้น และที่ตรงเท้าอีกหนึ่งเส้น หลังจากมัดศพแล้ว ก็จะหามศพนอนบนแคร่ไม้ไผ่ที่เรียกว่า “ห้างลอย” ซึ่งถักเตรียมไว้แล้วมีขนาดเท่าโลงศพ หลังจากนั้นก็นำศพไปนอนไว้ตรงช่อ(กรณีที่ยังไม่ได้ใส่โลงศพ)

ง) การนำศพใส่โลง - ขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมศพก่อนที่จะตั้งศพบำเพ็ญกุศลคือ การนำศพใส่โลง โลงศพของชาวบ้านล้านนา “สลาเก่า” ภายในหมู่บ้านและชาวบ้านช่วยกันประกอบขึ้นเอง ก่อนที่จะนำศพใส่โลงนั้น จะทำพิธีเบิกโลง โดยนำใบไม้มาปักในโลง ๓ ครั้ง พร้อมกับพูดว่า “ขวัญคนหนีขวัญผีอยู่” เสร็จแล้วจึงนำศพใส่โลง

จ) การบำเพ็ญกุศลศพ - ขณะที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลนั้น ญาติผู้ตายจะจัดหาเครื่องสักการะตั้งไว้ใกล้ศพ เครื่องสักการะนี้ปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์ล้างคาบหรือขอนดอก ฉบับลานผูกของวัดอินทารามอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย ฝ้ายาม ตุง ๓ หาง บาตร

^{๑๕} สุบหมาก คือ หมากที่ทำไว้เป็นคำ ๆ สำหรับพกติดตัวไปทำไร ทำนา ทำสวน หรือพกไปในการเดินทางไกลเพื่อความสะดวกสำหรับไว้เคี้ยว

พระ กุญห่อข้าว ฝ้ายจุง ตุงเหล็กตุงตอง มะพร้าวล้างหน้าศพ ๑ ลูก ^{๒๐} ในการบำเพ็ญกุศลศพจะมีพิธี สวดพระอภิธรรมทุกคืน ในการสวดอภิธรรมนั้นก็จะมีเทศน์ด้วย โดยมากพระสงฆ์จะเทศน์ตาม คัมภีร์พื้นเมือง สำหรับการสวดพระอภิธรรมนั้นบางแห่งนิยมสวดสวดเทียนแทน ซึ่งเป็นการสวดของ พระสงฆ์ล้านนาโดยเฉพาะ

ฉ) การบำเพ็ญกุศลศพก่อนเผา - เมื่อถึงวันปลงศพ พระและสามเณรที่ได้รับ นิมนต์ จะเดินทางไปที่บ้านศพในตอนบ่าย เมื่อไปถึงอาจารย์วัดกล่าวนำให้พระรับศีล แล้วโอกาส เวณทาน แล้วยกเครื่องไทยทาน ถวายพระ พระสงฆ์ให้พร อาจารย์วัดกล่าวคำกรวดน้ำ กล่าวคำขอ ขมาพระรัตนตรัย พระสงฆ์จุดเทียนจิ้งก้อ^{๒๑} แล้วสวดมาติกา พระสงฆ์ ๔ รูปสวดถอนศพด้วยสะ ตวง ๔ มุมของศพ เมื่อทำพิธีถอนศพเสร็จพระสงฆ์ถือฝ้ายจุงผีที่ผูกต่อจากเชือกมัดเท้าศพ ผู้ชายที่ แข็งแรงช่วยกันยกศพลงจากเรือนแล้วก็เคลื่อน นไปยังป่าสุสาน ขณะที่นำศพลงจากเรือนพื้นเรือน แล้วก็มีการโยนหมอน้ำทิ้งให้แตกเพื่ออธิบายปริศนาธรรม ได้แก่สังขารที่ประกอบด้วยธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ ที่ไม่จีรังยั่งยืน ในการเคลื่อนศพหรือจูงศพนั้น ขบวนหามศพไปสู่ป่าช้ามีคนแบกตุง ๓ หาง และกุญห่อข้าวเป็นผู้นำไปข้างหน้า ตามด้วยพระสงฆ์และสามเณร ต่อจากนั้นมีผู้แบกไม้คิบบมุด ต่อมาใช้หม้อไฟแทนเพื่อนำไปเผาศพนั้นเมื่อศพมาถึงป่าสุสานแล้วก็จะนำศพขึ้นบนเชิงตะกอน แล้วนิมนต์พระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุล เมื่อพระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุลเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำการล้างหน้าศพ ด้วยน้ำมะพร้าว เสร็จแล้วก็ทำการเผาศพด้วยไฟที่นำมาจากบ้าน^{๒๒}

ณ) การบำเพ็ญกุศลหลังการเผาศพ - หลังจากที่ทำพิธีเผาศพเสร็จเป็นที่ เรียบร้อยแล้ว ตั้งแต่คืนนั้นไป ๓ หรือ ๗ คืน จะเป็นการอยู่เฝ้าเอนเอน ถ้าเป็นศพผู้สูงอายุจะให้มีการ อยู่เฝ้าเอนเอน ๓ คืน ถ้าเป็นศพคนหนุ่มสาว จะให้มีการอยู่เฝ้าเอนเอน ๗ คืน เพื่อเป็นการปลอบขวัญให้ ความอบอุ่นแก่เจ้าภาพ เมื่อครบกำหนดแล้วก็จะมีการทำบุญสวดสังคหะบ้าน การสังคหะบ้านคือ การทำพิธีปัดรังควาน หมายถึงบ้านสะอาดหมดมลทิน ขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่างๆ ออกจากบ้าน หลังจาก การทำบุญสวดสังคหะบ้านแล้วยังมีการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายอีกหลายครั้ง เช่น การทานขันข้าว การ ทานกระดูก^{๒๓}

^{๒๐} คุราชละเอียดยใน พระมหาจรัญ จิตฺตสวโร, “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการ สร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๕.

^{๒๑} เทียนสำหรับจุดไม้ซึ่งวางพิงข้าง โลงศพ

^{๒๒} คุราชละเอียดยใน ศรีเลา เกตุพรหม, ประเพณีชีวิต คนเมือง, หน้า ๑๐๑ – ๑๐๕.

^{๒๓} คุราชละเอียดยใน อภิธาน สมใจ, ปราสาทนภหัตถ์ลึงค์ ฐไม้ศพ, หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

๒) การจัดพิธีกรรมศพ ประเภทตายร้าย

การตายร้าย หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นฉับพลันทันด่วน เช่น การตายร้าย ถือเป็นเรื่องใหญ่มากในสมัยโบราณ เป็นเวรเป็นกรรมทั้งคนตายและคนเป็น เมื่อเป็นผีแล้วก็ยังดุร้ายกว่าผีที่ตายธรรมดาเสียอีก ถ้าไปตายนอกบ้านห่ามนำศพเข้ามาในบ้าน ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน เมื่อตายแล้วให้รีบนำไปเผาหรือฝังที่ป่าช้าในเวลาก่อนค่ำของวันนั้น ถ้าตายในเวลากลางคืนจะช่วยกันหาม จุดไฟจุดไม้แคะ คุมกันไปฝังในคืนนั้น ต่อมาจึงอนุโลมให้เผาศพจนกว่าจะจนกว่าจะถึงเช้า จึงนำไปฝัง คนที่ตายร้ายไม่มีการผูกเท้าผูกมือ ด้วยฝ้ายเหมือนคนที่ตายดี การนำศพไปฝังใช้คานหามทำด้วยไม้ไผ่ จำนวนคนหาม ๔ คน ไม่มีพระสงฆ์นำหน้าจูงศพไปป่าช้าเรียกว่า “ตายไม่เห็นหน้าคู้หน้าพระ” ห้ามทำสังฆทานถวาย ห้ามถวายขันข้าวแด่พระสงฆ์ ทำบุญได้อย่างเดียวคือถวายข้าวดิบหรือข้าวสารที่ไม่ได้นึ่งหรือหุง การตายโหงต้องฝังอย่างเดียว ตายวันนั้นต้องนำไปฝังวันนั้น มีการตายร้ายบางกรณีเท่านั้นถ้าต้องการเผาจะต้องทำพิธีล้างหน้าไว้ก่อน

การเลือกที่ขุดหลุมฝังศพ เมื่อนำศพไปถึงป่าช้าแล้ว สล่าเค้า หรืออาจารย์ผู้ประกอบพิธีจะนำไข่เสียด้ายโยนเพื่อหาที่ขุดหลุม ถ้าโยนไข่ยังไม่แตก ก็จะเก็บโยนไปทางอื่นอีก เมื่อไข่แตกตรงไหนก็ให้ขุดหลุมตรงนั้น จะย้ายที่ไม่ได้แม้จะเป็นตอไม้ใหญ่ก็ต้องขุดฝังตรงนั้น ^{๒๔} คติความเชื่อเรื่องการจัดศพคนตายร้ายนี้สามารถแยกประเภทของการตายได้ดังนี้คือ

ก) ตายกล่อม (ตายท้องกลม) - คือคนที่ตายพร้อมกับลูกขณะที่ยังอยู่ในท้อง การตายในลักษณะนี้ชาวบ้านถือว่าวิญญาณเสียนมาก จะต้องทำพิธีกรรมเฉพาะเรียกว่า “ผ่าจัน” เสียก่อน จึงจะนำไปฝังได้

พิธีศพนั้นเริ่มตั้งแต่การนำศพผู้ตายลงจากบ้านทางใต้ถุนตรงที่ศพนอน แล้วนำศพใส่คานหามที่เตรียมไว้ ผูกศพติดคานหาม ๓ แห่ง คือที่คอ เอว และที่เท้า เมื่อนำศพไปพ้นจากบ้านแล้ว ก็จะทำพิธีตัดขาดจากความเป็นสามีภรรยาแล้ว จึงจะนำศพไปป่าช้า ผู้ทำพิธีเรียกว่า หมอผี จะนำกรวยดอกไม้ ใส่ในมือศพ ๑ กรวย และให้สามี ๑ กรวย เสร็จแล้วจะนำด้ายสายสิญจน์ผูกมือศพแล้วโยนด้ายมาผูกกับมือผู้เป็นสามี หลังจากนั้นจะเสกคาถาลงบนมิดหมอลงและตัดด้ายสายสิญจน์ตรงกลางให้ขาดทีเดียว พอตัดสายสิญจน์ขาดแล้ว ผู้เป็นสามีจะรีบถอดเสื้อผ้าวิ่งเข้าไปอยู่ในวัด โดยไม่เหลียวหลัง ระยะเวลาอยู่วัดประมาณ ๓ - ๗ วัน บางคนก็ถือโอกาสบวชอุทิศกุศลให้ภรรยา หลังจากทำพิธีตัดแล้วก็จะนำศพไปป่าช้า การหามศพไปนั้น ผู้หามและผู้ร่วมขบวนศพไปป่า

^{๒๔} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิต คนเมืองพิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๕๑.

ช้าจะต้องไม่เหลียวหลัง ขณะศพถึงทางแยกต้องห้ามศพหมุนวนรอบไปมา ส่วนหมอผี ก็จะเสกมิดหมอชิดเส้นขวางบนถนนที่ศพผ่าน เมื่อศพไปถึงบริเวณป่าช้าหมอผีก็จะเสกสายสถานที่ฝังศพด้วยด้วยการโยนไข่ไก่ถ้าไข่แตกตรงไหนก็ขุดหลุมฝังศพตรงนั้น และก่อนนำศพลงหลุมก็ต้องทำพิธีผ้าจ่านศพ โดย “หมอผี” จะนำเคียวเกี่ยวข้าวที่คมกริบมาแหวกหน้าท้องศพที่เดียวจากกลางขึ้นข้างบน แล้วนำศพทารกออกมาฝังข้างๆศพมารดา หลังจากนั้นก็จะกลบดิน การทำพิธีกรรมทุกขั้นตอนนั้นหมอผี จะต้องเสกคาถาอาคมทุกครั้งเพื่อสะกดวิญญาณผู้ตาย

ข) ตายพราย - การตายหลังจากคลอดลูกแล้ว กำลังอยู่เดือนหรืออยู่ไฟทางล้านาเรียกว่า “ตายพราย” การทำพิธีศพก็เหมือนกับตายท้องกลม แต่มีข้อแตกต่างก็คือ พิธีกรรมศพตายพรายที่มารดาสิ้นชีวิตแต่ลูกยังมีชีวิตอยู่ “หมอผี” จะต้องทำพิธีหลอกวิญญาณคนตาย โดยตัดต้นกล้วยขนาดเท่าทารกที่เกิดแล้วจึงนำมาวางไว้ข้างศพ พร้อมกับห่อยาสมุนไพร ซึ่งประกอบด้วยพริกไทย หัวไพล เทียนดำ อีก ๑ ห่อ พร้อมกับบอกลูกวิญญาณผู้ตายให้ทราบจำนวน ๑ ครั้งด้วย อนึ่งหลังจากที่เอาท่อนกล้วยวางไว้ข้างศพแล้ว “หมอผี” ต้องใช้เหล็กแหลมขีดที่อวัยวะเพศศพ ๓ แห่งๆละ ๑ ครั้ง ที่หัวแม่เท้า ที่อก และที่เอว หลังจากนั้นจึงนำเอาตาแหลว ^{๒๕}ที่เตรียมไว้มาปิดหน้าศพแล้วจึงนำศพผูกคานห้าม เช่นเดียวกับศพตายท้องกลม

การที่จะเอาศพตายพรายลงจากเรือนนั้น ไม่ได้เจาะพื้นเอาศพลงทางใต้ถุนเหมือนคนตายท้องกลม กล่าวคือ หมอผีจะกลับบันไดเอาด้านล่างกลับขึ้นข้างบน แล้วนำบันไดเทียมซึ่งมี ๓ ชั้น แต่ละชั้นผูกด้วยฝ้ายมาพาดทับไว้ เมื่อนำศพลงพื้นบันไดบ้านแล้วจะใช้มีดตัดแบ่งครึ่งบันไดเทียมแล้วนำไปป่าช้าพร้อมกับศพ ส่วนพื้นที่เป็นสามีนต้องแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าเก่าๆ ชนิดที่ขาดไม่มีชิ้นดี ก่อนจะฝังศพนั้น ผู้เป็นสามีต้องทำพิธีกรรมอย่าขาดกัน โดยกล่าวคำทำนองว่า ได้หย่าขาดกันแล้วจำนวน ๑ ครั้ง หลังจากนั้นก็จะนำเอาท่อนกล้วยและห่อยาสมุนไพร ที่เตรียมไว้ข้างศพแล้วกล่าวมอบให้อีกที เสร็จแล้วจึงเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่พร้อมกับแบกคานกลับบ้านโดยไม่เหลียวหลัง จากนั้นก็จะนำศพฝังหรือจะนำไปเผา(ถ้าไม่มีพิธีหย่าขาดจากกันห้ามเผาศพ) ส่วนคนที่ไปร่วมขบวนศพนั้น ทุกคนจะต้องทยอยกันกลับบ้านโดยไม่เหลียวหลังก่อนที่จะนำศพลงหลุมฝังหรือเผาศพ สำหรับบริเวณที่เผาหรือฝังนั้นจะทำรั้วด้วยหนามล้อมรอบ มีประตูออกเพียงประตูเดียว หน้าที่

^{๒๕} ต้าแหลว หรือ ตาแหลว เป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่ง ทำจากไม้ไผ่ จะทำจากตอกหนึ่งก้านที่หักไปมาเป็นแฉก หรือจะทำจากตอกหลายก้านมาสานรวมกันเป็นแฉกก็ได้ สำหรับคำว่า “ต้าแหลว” หรือ ตาแหลว เป็นภาษาเหนือแต่ถ้าจะเรียกชื่อเป็นภาษากลาง ก็คือ เฉลว

ของหมอผีต่อไปก็คือ นำด้ายสายสิญจน์มาจึงปิดถนนจำนวน ๓ แห่ง แต่ถ้าป่าช้าไกลจากหมู่บ้าน มากก็จึง ๗ แห่ง^{๒๖}

ค) ตกน้ำตาย - ตามปกติศพของคนตกน้ำตายต้องฝังในวันนั้น แต่ถ้า เจ้าภาพอยากที่จะเผาศพ โบราณจารย์ท่านให้ทำพิธีดังนี้ ให้เอาหัวขมิ้นตำผสมกับปูน ละลายนํ้าให้ เปียกแล้วเอาทาหัวของศพ การทำให้อาหมีขยำขมิ้นที่ตำนั้นแล้วลูบขึ้น ๗ ครั้ง ลูบลง ๗ ครั้ง ทำพิธี อย่างนี้แล้วจึงสามารถเผาศพได้ ศพคนที่ตกน้ำตาย ท่านห้ามผู้ที่เจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมา บริจาค ห้ามมีการสวดสังคหะ ห้ามเอาพระพุทธรูปนำหน้าศพ ห้ามถวายสังฆทาน

ง) ตายด้วยฟ้าผ่า - ท่านให้ยกศพใส่รางหมู คือรางไม้สำหรับใส่อาหารให้ หมู แล้วช่วยกันดึงรางหมูไปมา ๓ ครั้ง บางท้องถิ่นระหว่างที่ชักรางหมูไปมานั้นให้ชักโดยแรงให้ ศพตกลงดิน แล้วหามศพเข้าไปใหม่ ชักไปมาให้ศพตกอีกให้ตกถึง ๓ ครั้ง จึงให้อาบน้ำศพด้วย น้ำอุ่น ทำอย่างนี้แล้วจึงฝังศพได้

ห้ามเก็บศพคนที่ตายฟ้าผ่าไว้ค้างคืน ห้ามเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมา บริจาค ห้ามสวดสังคหะ ไม่ควรมีการให้ศีล รับศีล ห้ามถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายทานข้าวสารดิบที่ ยังไม่ได้นั่งตรงจุดที่คนนั้นตายได้

จ) เสือกัดตาย - ให้อาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่น จึงจะเผาศพได้ ถ้าไม่อาบน้ำด้วย น้ำอุ่นห้ามเผา ให้ฝังได้อย่างเดียว ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ห้ามรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้าม ถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายข้าวสารเป็นทานตรงจุดที่ตายนั้นได้

ฉ) ตกต้นไม้ตาย - เมื่อมีคนตกต้นไม้ตาย ท่านให้พ่อแม่ก็ดี พี่น้องก็ดี ผู้เฒ่า ผู้แก่ก็ดี ชีปะขาวหรือนักบวชก็ดี กระโดดข้ามศพไปมา ๓ ครั้ง แล้วจึงนำไปเผาหรือฝังก็ได้ ห้ามเก็บ ไว้ข้ามคืน ห้ามรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายข้าวสารเป็นทานตรงจุด ที่ตายนั้นได้

ช) ตายแขวนคอ - การตายแขวนคอนั้น ถือว่าวิญญาณเสียนพอกๆ กับการตาย ท้องกลม หรือตายพราย ดังนั้นจึงมีพิธีกรรมที่เฉพาะ เริ่มตั้งแต่หา “หมอผี” มาตัดเชือกที่แขวนคอ ส่วนศพนั้นให้ฝังได้อย่างเดียว และต้องฝังในทำยี่นต้องขุดหลุมลึกอย่างน้อย ๒ เมตร แล้วหามศพ ลงยี่นในหลุมให้หันหน้าศพไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ให้กลิ่นศพของศพด้วย เอาหม้อดินครอบหัว

^{๒๖} พระมหาจรัญ จิตตสวโร, “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของ ชาวพุทธล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๔-๔๖.

แล้วจึงถมดินแล้วให้ขี้ปะขาวหรือนักบวช ใช้เผื่อ คือคราด ที่ใช้น้ำและคลาดอันนั้นต้องมี ๗ ซี่ คราดหรือเผื่อไปมาบนหลุมฝังศพ พร้อมกับกล่าวว่า “ให้ฝนดี น้ำไหลด้วยร่อง” ถ้าไม่ทำพิธีดังกล่าวนี้ห้ามฝังศพอื่น แต่ถ้าไม่ฝังศพให้อื่นเชื่อว่าลูกหลานที่อยู่ข้างหลังจะพากันร้อนไหม้ ฉิบหายวายครวห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ห้ามเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ไม่ให้มีกาให้ศีล รับศีล ห้ามสวดสังคหะ ห้ามเอาพระพุทธรูปนำขบวนห้ามศพ ห้ามถวายสังฆทาน ให้ถวายทานข้าวสารดิบตรงที่จุดที่ตายนั้น

ถ้าเกิดอุบัติเหตุเช่น ตกต้นไม้ แขนงคอ เสือกัด หมี่ตะปบ ช้างฆ่า ม้าติด วัวควายขวิด ไฟผ่า ถูกปืน ถูกหอก ถูกดาบแทงฟัน ไฟไหม้ ทุ่งกุด จมน้ำ ถ้าไม่ตายในทันทีให้พระสงฆ์ทำพิธีถอนแล้ว จึงนำมาบ้านได้ เมื่อนำมาแล้วมาตายที่บ้าน ไม่ให้นำไปฝังร่วมป่าช้ากับศพอื่นทั่วไปก่อนจะนำศพไปฝังให้ญาติพี่น้องเอาจี๊เข้าโรยก่อนแล้วจึงหามศพออกไป เมื่อศพถึงสถานที่ที่จะฝังแล้ว ให้คนที่ร่วมขบวนไปส่งศพทำที่ใช้ไม้ใช้ก้อนดินทุบตีญาติของคนที่ไปส่งศพ ให้ญาติวิ่งหนีกลับบ้าน โดยไม่ให้หันหลัง เมื่อไปถึงประตูบ้านให้ผู้เฒ่าผู้ใดผู้หนึ่งแบกก้อนเหล็กวางประตูบ้านไว้ พร้อมกับกล่าวว่า “ผีชะเอิบบิดมามาก คันทวดคิดมากุบหื้อเข้า กุจกตีหัวสุหื้อแตกตายไปบัดเดียนี้แล”ญาติพี่น้องทั้งหลายกล่าวว่า “บ่มีสังมาคิดมาแปดตุข่ามา ผู้ข้าบิสิทุทธิแล” จากนั้นเอาน้ำที่แช่ด้วยส้มป่อยสระดำหัวเสีย ถ้าไม่ทำพิธีดังกล่าวนี้ ชะเอิบผีจะติดกับญาติทั้งตระกูลไม่รู้จักจบสิ้น^{๒๖} หมายความว่า “ผีไม่ดีไม่ตามมาด้วยไซ้ไม่ ถ้าตามมาฉันไม่ให้เข้า ฉันจะตีหัวพวกเธอให้แตกตายในบัดนี้” แล้วญาติพี่น้องที่ไปส่งศพกลับมา ก็กล่าวตอบว่า “ไม่มีอะไรติดมากับพวกเรา พวกเราบิสิทุทธิ” จากนั้นก็เอาน้ำที่แช่ด้วยส้มป่อยลูบหัว ถ้าไม่ปฏิบัติตามนี้สิ่งอัปมงคล หรือสิ่งชั่วร้ายก็จะติดตามตระกูลนี้ไม่รู้จักจบสิ้น

๒.๒.๒ คติความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพของพระสงฆ์

คนที่บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ไม่ยอมสึก อุทิศชีวิตแก่พระศาสนา เรียกกันว่า “ตายกับวัด” หรือ “ตายขำผ้าเหลือง”(ตายขณะเป็นพระ) ยิ่งถ้ามรณภาพเมื่อมีอายุพรรษามาก คือเป็นครูบาสังฆะ การจัดพิธีศพจะทำกันใหญ่โต ถ้ามรณภาพก่อนเข้าพรรษาหรือในพรรษา จะเก็บศพไว้ตลอดพรรษา แล้วจึงประชุมเพลิงในฤดูแล้ง ระยะเวลาการเก็บศพและการกำหนดการเผาไม่แน่นอน แล้วแต่กรรมการและศรัทธาของวัดนั้นๆ ที่จะตกลงกัน มีพิธีและขั้นตอนการจัดศพดังนี้

^{๒๖} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิต คนเมือง พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๑๓-๑๑๕.

๑) การเตรียมศพ

เมื่อมีภิกษุมรณภาพ ศิษยานุศิษย์และชาวบ้านจะเตรียมศพก่อนนำศพใส่โลง พิธีกรรมเตรียมศพจะเหมือนกับชาวบ้านทั่วไป แต่มีพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้นที่แตกต่าง คือ “การอาบน้ำศพ” หรือการสร่งน้ำให้กับศพของพระภิกษุนั้น ต้องมีการปลงผม โคนหนวด ให้เรียบร้อย และค่อยสร่งน้ำ เสร็จแล้วก็ครองผ้าจีวรใหม่ และปิดหน้าศพด้วยทองคำเปลว แล้วทำพิธีขอขมา และรดน้ำศพตามลำดับ โดยเริ่มตั้งแต่พระภิกษุสามเณร ศิษยานุศิษย์ ชาวบ้านทั่วไป สำหรับพิธีป้องกันศพเน่าเหม็นนั้นเนื่องจากต้องตั้งศพบำเพ็ญกุศลนาน ในสมัยก่อนจึงใช้น้ำผึ้งกรอกปากศพ พระที่มรณภาพ แต่ในปัจจุบันใช้น้ำฉีดยา หลังจากนั้นก็อาราธนาศพเข้าใส่โลงศพ โดยไม่มีการมัดตราสังศพ และนำเงินใส่ปากศพเหมือนกับศพของชาวบ้าน

๒) การบำเพ็ญกุศลศพ

การบำเพ็ญกุศลศพของพระสงฆ์ ส่วนใหญ่นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ พระวิหาร หรือศาลา เพราะเป็นที่กว้างขวาง เมื่อนำศพตั้งบำเพ็ญกุศล ณ สถานที่สมควรแล้ว ก็จัดโต๊ะสำหรับตั้งเครื่องอัฐบริวารตลอดถึงเครื่องประกอบสมณศักดิ์ ตั้งไว้หน้าศพ พร้อมประดับด้วยดอกไม้ เพื่อให้ดูสวยงามและสมเกียรติ หลังจากนั้นก็จะมีการประกอบพิธีกรรมเหมือนกับศพชาวบ้านทุกขั้นตอน การจัดบำเพ็ญกุศลศพของพระสงฆ์นั้น โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้เป็นพระสังฆาธิการ หรือผู้ทรงสมณศักดิ์ มีอายุพรรษามาก จะต้องเก็บศพไว้เป็นระยะเวลานาน การบำเพ็ญกุศลศพจึงต้องแบ่งเป็นระยะ คือ ระยะแรก จะทำพิธีกรรมตั้งแต่มรณภาพครบ ๗ วัน หลังจากนั้นก็จะปิดศพไม่มีการเทศน์หรือการสวดพระอภิธรรม ระยะต่อมาเมื่อถึงวันพระหรือมีผู้มารับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมจึงจะการเปิดศพบำเพ็ญกุศลครั้งหนึ่ง เมื่อครบ ๕๐ ก็จะทำบุญอีกครั้งหนึ่งเรียกว่าทำบุญปัญญาสมวาร พอถึง ๑๐๐ วัน ก็จะทำบุญสวดมวาร ตามลำดับ เมื่อครบกำหนดที่จะทำการประชุมเพลิงหรือพระราชทานเพลิงศพ ที่ชาวบ้านเรียกว่า การปลงศพตู้เจ้า ก็จะเปิดศพบำเพ็ญกุศลอีกครั้งหนึ่ง อย่างน้อยประมาณ ๕-๗ วัน พิธีกรรมก็จะเริ่มด้วยการทำบุญตักบาตร การถวายปราสาทใส่ศพ แล้วอาราธนาศพขึ้นสู่ปราสาทเพื่อรอการบำเพ็ญกุศลประชุมเพลิงต่อไป

๓) การจัดงานศพ เมื่อถึงวันประชุมเพลิง หรือพระราชทานเพลิงศพจะมีลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ดังนี้

ก) การบวชหน้าไฟ ในตอนเช้าของวันประชุมเพลิงศพ หรือก่อนหน้านั้น ศิษยานุศิษย์ ลูกหลาน ของพระภิกษุที่มรณภาพก็จะบวชหน้าไฟ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้พระภิกษุผู้มรณภาพ

ข) การบำเพ็ญกุศล การบำเพ็ญกุศลเพื่อเป็นการอุทิศในวันนี้ก็เหมือนกับงานศพของชาวบ้าน กล่าวคือ ไหว้พระ รัชสีล ฟังเทศน์ “โอกาสเวรदान” ถวายเครื่องไทยทาน พระสงฆ์อนุโมทนาตามลำดับ ในการบำเพ็ญกุศลศพของพระสงฆ์นั้น จะนิมนต์พระสงฆ์มารับไทยทานพิจารณาผ้าบังสุกุลมากกว่าศพของชาวบ้านมากเป็นพิเศษ เพราะว่าเป็นการจัดงานใหญ่ มีผู้มาร่วมงานมาก ผู้มรณภาพก็เป็นผู้ที่คนเคารพนับถือมาก

ค) การเคลื่อนศพไปสู่ป่าช้า หลังจากพิธีขอมาศพแล้ว จะเคลื่อนศพไปป่าช้า นอกจากศพที่ต้องการทำพิธีเผาที่วัด ซึ่งได้สร้างเมรุชั่วคราวไว้บริเวณวัดเท่านั้น จะไม่มีการเคลื่อนศพ

ในขบวนศพของพระภิกษุนี้มีการจัดขบวนศพตามลำดับ คือ มีคนแบก “ตุง ๓ หาง” นำหน้าขบวน คนเคาะระฆัง ธรรมมาสน์เทศน์นำหน้าศพ พระภิกษุสามเณร และชาวบ้านชักลากปราสาท ซึ่งนิยมสร้างปราสาทเป็นรูปนกหัสติลิงค์ ปราสาททรงจัตุรมุข หรือตามแต่ความศรัทธาเลื่อมใสของคณะศิษยานุศิษย์ที่เลื่อมใสต่อพระสงฆ์ที่มรณภาพ ส่วนข้างบนปราสาทจะมีชายหนุ่มชูดขาขึ้นข้างโลงศพเพื่อประคองโลงศพ ถัดจากปราสาทศพก็จะเป็นวงดนตรีปี่พาทย์พื้นเมือง ที่คอยบรรเลงเพลงปราสาทไหว ครั้นขบวนศพมาถึงที่ป่าช้า ก็จะนำปราสาทศพไปตั้งไว้ ณ สถานที่ตั้งศพ ซึ่งจัดเตรียมไว้แล้วโดยมีการตกแต่งด้วยธูปธูป หรือจัดทำเมรุชั่วคราวไว้ และที่ขาดไม่ได้คือ “เสาไม้ฆาง” (ไม้ไผ่) ที่มีลำสวยและยาวจำนวน ๔ เล่ม ตั้งไว้ ๔ มุม ข้างบนจะมีจิวรของพระที่มรณภาพมาขึงเป็นเพดาน ในระหว่างที่เคลื่อนศพนั้น ชาวบ้านก็จะโปรยเหรียญซึ่งจะนำเอาเหรียญเงินบรรจุไว้ในลูกมะนาว เรียกว่า “โหงมะนาว” ถือเป็นการโปรยทานชนิดหนึ่ง

การเผาศพก่อนจะมีพิธีเผาศพ ก็จะมีพิธีกรรมเหมือนศพชาวบ้านดัง ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น กล่าวคือการทอดผ้าบังสุกุล วางดอกไม้จันทน์เคารพศพ แต่ที่พิเศษกว่าศพของชาวบ้านทั่วไปคือ คณะศิษยานุศิษย์ และชาวบ้านทั่วไป จะนำพิน ซึ่งพินนั้นไปเป็นไม้หอม หรือเป็นต้นดอกไม้ เช่น ต้นดอกจำปา ดอกจำปี ดอกปีบ เป็นต้น มาร่วมกันเพื่อร่วมกันเผาหรือส่งสการให้กับพระสงฆ์ที่มรณภาพนั้น

เมื่อถึงเวลาเผาศพ ประชานจะจุดชนวนบั้งไฟพุ่งเข้าหาปราสาทศพ ชาวบ้านเรียกว่า “บอกไฟหล่อ” แต่ก่อนที่บั้งไฟจะถึงปราสาทศพ ก็จะพุ่งไปตามที่กำหนดเป็นทอดๆ แล้วก็พุ่งเข้าหาปราสาทศพ จากนั้นไฟก็พุ่งไปสู่ชนวนพลู “บอกไฟจ้างฮ้อง” (บั้งไฟเสียงช้างร้อง) และ “บอกไฟหล่อ” บั้งสุดท้ายจะพุ่งเข้าหาปราสาทศพ จากนั้นไฟก็จะติดลูกไหม้ปราสาทศพในระหว่างที่ไฟลูกไหม้นั้นวงดนตรีปี่พาทย์พื้นเมืองก็จะบรรเลงเพลงเพื่อเป็นการส่งดวงวิญญาณให้ไปสู่สุคติ เมื่อ

เสร็จสิ้นพิธีศพแล้ว วันต่อมาก็จะมีพิธีกรรมเก็บกระดูกเช่นเดียวกับพิธีศพของชาวบ้าน แล้วนำไปบรรจุไว้ใน “กู” ที่วัดของท่านเคยจำพรรษาเพื่อเป็นปูชนียสถานไว้สักการะบูชาต่อไป^{๒๘}

อนึ่ง พิธีกรรมงานศพของพระภิกษุที่ผิดแผกไปจากที่กล่าวมาแล้วก็มีบ้าง เช่นพระภิกษุสามเณรที่มรณภาพที่บ้าน ต้องประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะอีกตาดหาก เนื่องจากสมัยก่อนพระภิกษุสามเณรบางรูปที่อาพาธต้องไปนอนรักษาที่บ้านของบิดามารดาของท่าน เพื่อให้ญาติพี่น้องได้อุปัฏฐากเฝ้าไข้ หากท่านมรณภาพที่บ้านหลังนั้น จะต้องนำศพออกจากบ้านไปสู่สถานที่เผา โดยไม่ต้องย้ายศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัด สำหรับ “ไม้ศพ” ก็ทำแบบ “ปากกระบาน” ธรรมดา ส่วนวงปีพาทย์พื้นเมืองห้ามนำไปแห่ในบริเวณบ้าน แต่จะให้แห่ได้เมื่อถึงกำหนดวันเผา โดยการนำเครื่องดนตรีมาตั้งขบวนไว้นอกรั้วบ้านที่ตั้งศพ และแห่ศพไปสู่ที่เผาได้เท่านั้น บางแห่งเมื่อพระภิกษุสามเณรมรณภาพที่บ้าน เมื่อถึงกำหนดจะนำศพออกจากบ้านมักจะทำสะพานตั้งแต่ม้านไคบ้านทอดยาวไปถึงประตูบ้าน หลังจากเสร็จพิธีกรรมแล้วจึงจะรื้อสะพานออกไป ถ้าไม่ปฏิบัติตามขั้นต้น ชาวล้านนาถือว่า “ซิด” (อัปมงคล ความเป็นสเนียดัญไร) ดังคำที่จารึกคัมภีร์มูลซิดสัพพะ วัดสันกลางเชียงใหม่ว่า

ภิกษุและสามเณรก็ดี หากไปเสี้ยงอายุสังขารเสี้ยงเฮือนพ่อแม่สันนั้น อันว่าก้องกลองกับการหื้อเข้าไปดีในบ้านที่นั่นแล เครื่องครัวอันส่งสะก้านั้นกัวรรแต่งค้ำฮิดภิกษุและสามเณรนั้น จูฬะการ ยามเมื่อเวียกสร้างนั้น ก้องกลองก็บ่กัวรรดีแล ส่วนว่าภิกษุสามเณรนั้นแล้วควรทรงห่มยัง คือว่าปราสาทหลังเปียงนั้นแล ส่วนว่าก้องกลองนั้นกัวรรหื้ออยู่หนตางก่อนหน้า แล้วดีไปแล บ่กัวรรดียังดีออกไปแล^{๒๙}

หมายความว่า “พระสงฆ์หรือสามเณร หากไปมรณภาพที่บ้านของโยมพ่อ โยมแม่ ห้ามนำเอาฆ้องกลองไปตีที่ในบ้าน แต่สำหรับอุปกรณ์สำหรับพิธีศพนั้นให้มีตามประเพณีทุกประการ ในเวลาที่จัดงานศพนั้นฆ้องกลอง เครื่องดนตรีไม่ควรบรรเลง ส่วนปราสาทใส่ศพนั้นควรเป็นปราสาทหลังเปียง ส่วนเครื่องดนตรีฆ้องกลองนั้นควรอยู่นนอบนอบนอกบ้าน บรรเลงไปก่อนหน้า ไม่ควรบรรเลงตามศพไป”

^{๒๘} ดูรายละเอียดใน พระมหาจรัญ จิตตสวโร, “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๘-๕๑.

^{๒๙} กมนตร เขยรูปพัฒนวิช, ซิดข้อห้ามในล้านนา, (เชียงใหม่ : กราฟิกส์ แอนด์ สกรีน, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๓.

๒.๓ คติความเชื่อและการจัดพิธีกรรมศพของเจ้านาย

การจัดพิธีกรรมศพของเจ้านายหรือราชวงศ์ ในอดีต โดยเฉพาะในล้านนา จะจัดอย่างยิ่งใหญ่ สมพระเกียรติด้วยการสร้างบุษบกปราสาทตั้งบนหลังนกหัสติลิงค์ คุกลากด้วยช้าง และชาวบ้านชาวเมือง เดินตามขบวนแห่ไปยังสุสาน ดังปรากฏอยู่ในพิธีศพของพระนางวิสุทธีเทวี^{๑๐๐} ว่า

จุลศักราช ๕๔๐ ปีขาล สัมฤทธิศก เดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ พระนางวิสุทธีเทวี ต้นนั้งเมืองนครพิงค์ ถึงสวรรคต พระญาแสนหลวงจึงแต่งพระศพทำเป็นบุษบกตั้งอยู่บนหลังนกหัสติลิงค์ เจาะกำแพงเมืองออกไปทางทุ่งวัดโลกโมฬีและทำการถวายพระเพลิง ณ ที่นั้น เฝ้าทั้งรูปนกหัสติลิงค์ และวิมานบุษบก^{๑๐๑}

จिरกาล สุพรรณรัตน์ กล่าวว่าพิธีกรรมการจัดศพของเจ้านายหรือราชวงศ์นั้น การจัดเตรียมศพก็เหมือนกับชาวบ้านสามัญชนทั่วไป มีจุดประสงค์เหมือนกันคือต้องการให้ผู้ที่จากไปมีความสุขในสัมปรายภพเบื้องหน้าสิ่งไหนที่คิดว่าดีก็จะทำตามแบบประเพณี แต่ที่มีความแตกต่างก็คือการจัดสร้างปราสาทใส่ศพ และสถานที่เผาศพเท่านั้น เพราะมีความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบุญญาธิการ ยิ่งกว่าสามัญชนโดยทั่วไปเกิดมาเพื่อสร้างบารมี ด้วยเหตุนี้เองจึงเป็น สร้างปราสาทขึ้นโดยอิงอาศัยคติของจักรวาลทาง ศาสนาพราหมณ์ โดยถือว่าพระมหากษัตริย์นั้นเป็นผู้ที่ถือกำเนิดมาจากสวรรค์ชั้นดุสิตเป็นเทวดาที่สถิตอยู่ ณ เหนือยอดเขาพระสุเมรุ ลงมาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อสร้างสมบุญบารมีให้ยิ่งขึ้นไป เมื่อสิ้นพระชนม์ไปแล้วก็จะกลับไปอยู่ ณ สถานที่เดิม เพื่อเป็นการแสดงให้ถึงสัญลักษณ์ จึงมีการสร้างปราสาท ถือคติว่าเมื่อประพาศติตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้วสุดท้ายเมื่อสิ้นชีวิตไปก็จะได้เสวยสุขในสวรรค์เมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งก็จะได้เกิดในตระกูลของคนมีศีลธรรม การสร้างปราสาทใส่ศพหรือสถานที่เผาศพสำหรับเจ้านายนั้นก็ต้องขึ้นอยู่กับยศหรือตำแหน่งด้วย เช่นเจ้าเมืองหรือลูกหลานสายตรงเมื่อสิ้นชีวิตลงเมื่อถึงคราวจะถวายเพลิงต้องใส่ปราสาทวางบนหลังนกหัสติลิงค์ แล้วชักลากไป นำไปเผายังข่วงเมรุ ซึ่งปัจจุบันอยู่บริเวณตลาดวโรรส และต่อมาได้ย้ายมาเผาที่วัดสวนดอก พระอารามหลวง ส่วนศพเจ้านายรุ่น

^{๑๐๐} พระนางวิสุทธีเทวี หรือ มหาเทวีวิสุทธี ทรงเป็นขัตติยราชานารีพระองค์หนึ่งที่สำคัญพระองค์หนึ่งของอาณาจักรล้านนา ทรงเป็นพระกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์มังราย ก่อนที่การปกครองอาณาจักรล้านนาจะตกไปสู่การปกครองของราชวงศ์ตองอู

^{๑๐๑} จารุวัตร กลิ่นอยู่, ประเพณีลากปราสาทล้านนา , อ่างใน พระมหาจรัญ จิตตส่วโร, “การศึกษาแนวความคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๗๘.

หลัง เช่น หลาน หลาน หรือชั้นยศอื่นๆ ก็มีการใส่ปราสาทเหมือนกัน แต่ไม่มีนกหัสติลิงค์ และไม่ให้นำไปเผาช่วงขวงเมรุแต่ให้นำไปเผาที่สุสานประดูหายยา แต่ต่อมาเมื่อเมืองเชียงใหม่หรือเมืองล้านนาได้ถูกยุบรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสยามหรือประเทศไทย วัฒนธรรมการชักลากปราสาทหรือใส่นกหัสติลิงค์ ก็เริ่มจางหายไป เพราะได้รับอิทธิพลจากภาคกลาง ตามระเบียบของสำนักพระราชวัง กล่าวคือเมื่อเจ้านายสิ้นชีวิตลงก็จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานโกศสำหรับบรรจุศพ เช่นกรณีของ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี เจ้าแก้วนวลรัตน์ เจ้าราชบุตรวงศ์เทวะวัน เป็นต้น และการชักลากปราสาทก็ไม่มี ก็ต้องไปทำเมรุชั่วคราวขึ้น (เมรุกระด้าง) แต่ยังใช้สถานที่เดิมคือบริเวณวัดสวนดอก เมื่อต่อมาในสมัยยุคปัจจุบันวัฒนธรรมการลากปราสาทศพเจ้านายไม่มีเกิดขึ้น แต่กลับกลายเป็นการห้ามแทน เช่นกรณีศพของ **เจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่** ซึ่งเป็นวัฒนธรรมและจารีตเดิมของการส่งสะการศพของสามัญชน แต่ทั้งนี้ก็ต้องอนุโลมตามสมัยนิยม เพราะการชักลากปราสาทศพนั้นมีความสะดวกกว่าเพราะว่าการจราจร ตลอดถึงสายไฟฟ้าที่มีมาก และปราสาทศพนั้นมีความสูงมาก แต่ถ้าใช้การห้ามก็สามารถลดระดับลงได้ และคงเลียนแบบมาจากพิธีศพของ เจ้าแม่ทิพวรรณ ณ เชียงตุง ซึ่งมีการห้ามศพพระราชทานเพลิงที่วัดสวนดอก ในการนี้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาเสด็จเป็นประธานในพิธี แต่ก็คงเน้นความสวยงามมากกว่าการยึดตามแบบประเพณีดั้งเดิม^{๓๒} รวมถึงการที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระเจ้าแผ่นดินสยามประเทศ ที่ทรงโปรดเกล้าพระราชทานแก่ศพนั้น ๆ ดังเช่น งานพระศพของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ดังจะกล่าวต่อไป

พิธีกรรมการจัดงานบำเพ็ญกุศลพระศพพระราชชายาเจ้าดารารัศมี : พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ได้เริ่มประชวรด้วยโรคพระปับผาสะ (ปอด) แต่ยังคงประทับอยู่ที่ตำหนักคาราภิรมย์ กระทั่งวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ เจ้าแก้วนวลรัฐจึงเชิญเสด็จมาประทับที่คุ้มรินแก้ว และได้สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ รวมพระชนมายุได้ ๖๐ พรรษา ๓ เดือน ๑๓ วัน

หลังจากสิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ทรงมีพระราชโทรเลขมาแสดงความเศร้าสลดพระราชหฤทัยตลอดจนถึงพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้าจอมหม่อมห้าม ข้าราชการพ่อค้าคหบดีชาวไทยและชาวต่างประเทศได้มีพระโทรเลข และโทรเลข ลายพระหัตถ์หนังสือมาแสดงความสลดพระทัยและ

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางสาวจิรภาด สุพรรณรัตน์, ประธานสมรมคนอักษปราสาท (www.songsakam.com), ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๔.

เสียดใจหลายสิบฉบับ สมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากมลชนุ์ทองขัตติยานารี ประทานเงินทำบุญ
๓,๐๐๐ บาทด้วย

ในการพระศพนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้จัดงานพระศพเป็นงานพิธีหลวง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ให้พระยาราชนิกษาเป็นหัวหน้านำพนักงาน ๒๕ นาย นำน้ำพระสุคนธ์สรงพระศพ
๒. พระราชทานพระโกศกุดั่นเครื่องสูง ๑๐ เกลี้ยงแว่นฟ้า
๓. พระราชทานพระกลด และเครื่องประกอบอีกหลายประการ พระราชทานมาเป็นพระ
เกียรติยศ
๔. โปรดเกล้าฯ ให้ไว้ทุกข์ถวาย ๗ วัน
๕. พระราชทานผ้าไตรหลวง ๒๐ ไตร ของสมเด็จพระบรมราชินี ๒๐ ไตร พระสงฆ์ ๒๐
รูปสดับปกรณ์

๖. ทรงโปรดให้ พระราชาคณะแสดงพระธรรมเทศนา ๑ รูป พระฐานานุกรม ๔ รูปสวด
ธรรมคาถาทิ้งกลางวันกลางคืน

๗. พระราชทานฉันทน์เช้าวันละ ๔ รูป กำหนด ๑๕ วัน

เหล่านี้เป็นส่วนพระองค์พระราชทานมาทั้งสิ้น ในการพระเมรุก็โปรดเกล้าฯ ให้
เจ้าหน้าที่กระทรวงวังขึ้นมัจจุทำเป็นส่วนของพระองค์พระราชทานเหมือนกัน หลังจาก
พระราชทานเพลิงพระศพแล้วเสร็จ พระอัฐิส่วนหนึ่งบรรจุไว้ที่พระกุฏิ วัดสวนดอกจังหวัดเชียงใหม่
ซึ่งสร้างขึ้นด้วยพระองค์เอง อีกส่วนหนึ่งอัญเชิญไปบรรจุไว้ ณ สุสานหลวง วัดราชบพิธสถิตมหา
สีมาราม^{๓๓}

สรุปความได้ว่าพิธีกรรมการจัดงานศพ หรือพิธีกรรมปลงศพของเจ้าผู้ครองนคร เจ้า
เมือง หรือพระยามหานคร รวมทั้งเครือญาติที่มีเชื้อสายเจ้านาย ที่แต่เดิมผู้เป็นมูลนายโดยกำเนิดของ
เมืองเชียงใหม่และเมืองอื่นๆ เช่น ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน ในยุคเจ้าเมืองเชียงใหม่เชื้อเจ้าเจ็ดตน
ตลอด ๕ สมัยนั้นไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ามีการปลงศพในพิธีกรรมหลวงแห่งล้านนาอย่างยุค
ราชวงศ์มังราย คือมีการสร้างปราสาทบุษบกต่างบนหลังนักษัตรลึงค์ เข้ามาเป็นส่วนสำคัญใน
พิธีกรรม ในยุคสมัยยุคหลัง เมื่อเจ้านาย ลีนชีวิตลง มีหลักฐานชี้ชัดว่าเป็นการทำพิธีกรรมปลงศพ

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน เจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่และคณะ , เจ้าหลวงเชียงใหม่, ๒๕๓๕ อังอิง
[ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.watphadarabhirom.com [๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๔].

ตามวัฒนธรรมหลวงแห่งกรุงสยาม คือพระราชทาน โทศบรรจุศพ และสร้างเมรุไว้ในสถานที่ที่จะทำพิธีฌาปนกิจนั้น และ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานเพลิงศพ

๒.๔ สรุป

การจัดพิธีศพในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล นับตั้งแต่พิธีศพของพุทธสาวก พระพุทธบิดา ตลอดถึงพระบรมศพของพระศาสดาจบจนถึงพิธีการจัดงานศพของชาวพุทธในประเทศไทย นับตั้งแต่เจ้านายชั้นสูงในราชวงศ์ จนถึงพระสงฆ์และสามัญชนทั่วไป โดยเฉพาะล้านนา ล้วนเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิต์ของอนุชนรุ่นหลังที่ต้องการสักการะศพ ให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติ ที่ดีเหมือนกัน แล้วแต่ว่ากาลเวลา สถานที่ และความนิยมของท้องถิ่น ดังจะเห็นความแตกต่างกันดังนี้

การจัดพิธีศพในครั้งพุทธกาลก็จะจัดแบบเรียบง่ายเน้นเนื้อหาสาระ ไม่มีการเก็บศพไว้หลายวัน สูงสุดก็ไม่เกิน ๗ วัน การจัดศพไม่ซับซ้อนมากมาย เน้นการสักการะศพด้วยของหอมต่างๆ มีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ มีการละเล่นตามความเหมาะสมตามความต้องการของญาติ เช่นกรณีการจัดพิธีศพของพระสารีบุตร และพิธีศพทุกศพมีการเผาเป็นที่สุกแต่พระบรมศพของพระศาสดา แล้วมีการนำอัฐมาบรรจุเป็นสกลุปะเจดีย์ไว้ให้มหาชน ได้สักการะเพราะเป็นบุคคลสำคัญ

ส่วนการจัดพิธีศพของชาวพุทธล้านนา นั้นสามารถแยกพิธีกรรมการจัดศพออกเป็น ๓ ประเภทคือ การจัดศพเจ้านายชั้นสูง การจัดพิธีศพของพระสงฆ์ และการจัดพิธีศพของสามัญชนทั่วไป การจัดพิธีศพนั้นส่วนใหญ่ก็มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันคือต้องการส่งให้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี การจัดพิธีศพของเจ้านาย และพระสงฆ์ นั้นจะมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป ตรงที่เครื่องสักการะศพ มีการใส่ปราสาทศพและปราสาทศพนั้นมีความสูงใหญ่งดงาม อลังการตั้งบนหลังนักษัตรลึงค์ และมีการชักลากไปสู่ที่เผา หรือมีการจัดสร้างเมรุชั่วคราวในการเผาศพ และมีการกำหนดสถานที่เผาตามแต่ฐานันดรศักดิ์ เช่นที่วัด หรือที่ข่วงเมรุ หรือที่ป่าช้า เป็นต้น และมีการได้รับพระราชทานเกียรติจากราชวงศ์ชั้นสูง เช่นงานพระศพพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เป็นต้น ส่วนศพพระสงฆ์ก็ได้รับการจัดศพที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้ศพเจ้านายเหมือนกันเพราะเป็นที่นับถือของประชาชนทั่วไป หากเป็นพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ และพระสงฆ์ที่บวชมาเป็นเวลานานได้รับยกย่องให้เป็นครูบา ส่วนงานศพของสามัญชนทั่วไปก็จะจัดตามฐานะในอดีตไม่มีการใส่ปราสาทศพ ไม่มีการลากจูง จะจัดพิธีศพต้องคำนึงจารีตประเพณีและข้อห้ามของชุมชนเป็นหลักเป็นการจัดพิธีศพที่ดูเรียบง่าย เศร้า โศก

ต่อมาภายหลังการจัดศพไม่ว่าจะเป็นศพของเจ้านาย พระสงฆ์ หรือสามัญชน ก็ดูเหมือนไม่แตกต่างกันมากเท่าไร มีการทำบุญอุทิศกุศล ใส่ปราสาท ชักลากไปสู่ที่เผา มีดนตรีแห่ มีการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน เหมือนกันหมด ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพศพนั้นๆ ด้วยว่าจะจัดงานศพออกมาในรูปแบบไหนที่ไม่ให้ผิดจารีตประเพณีและให้สมเกียรติแก่ผู้วายชนและฐานะของตนเอง

บทที่ ๓

รูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของบ้านหมื่น

จากหลักฐานการสร้างวัดบ้านหมื่นสันนิษฐานว่าตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๐ โดยประมาณจากหลักฐานการสร้างวัด ในอดีตประชากรได้อพยพมาจาก อำเภอนองม่วงไข อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เป็นส่วนใหญ่ เดิมบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นป่าไม้หรือป่าละเมาะ เป็นทุ่งนา บางส่วนใช้เป็นที่เลี้ยงวัวควายของหมู่บ้านใกล้เคียง แต่เดิมชาวบ้านได้พากันเดินทางมาจาก จังหวัดแพร่และจังหวัดน่านมาค้าขายที่ตลาดนาปรังเป็นส่วนใหญ่ แต่มีบางคนที่ค้าขายขาดทุน หรือสินค้าหมด และไม่ยอมกลับบ้านเดิม จึงมีคูครองและหาอาชีพใหม่ ในสมัยนั้นคนที่อาศัยอยู่ ตลาดนาปรังเป็นเจ้าของวัวควายที่มีจำนวนมาก จึงจ้างให้พ่อค้าเหล่านี้เลี้ยงวัวควายในรูปแบบการเลี้ยงแบ่งลูกกัน ส่วนใหญ่จะนำวัวควายเข้ามาเลี้ยงในบริเวณหมู่บ้านอันเป็นที่ตั้งของบ้านหมื่นในปัจจุบัน หนึ่งในจำนวนนั้นมี นายวงศ์ มณีชัย ก็ได้นำวัว ควายมาเลี้ยง แต่ภายหลังได้เกิดความลำบากตอนต้อนวัวควายกลับซึ่งต้องนำข้ามแม่น้ำ จึงทำปางวัว ปางควายไว้ และนอนเฝ้า และนำเอาภรรยา และลูกมานอนเป็นเพื่อน ด้วยเหตุนี้จึงได้จับจองพื้นที่ทำไร่นา และถือเป็นสมบัติของตนเอง ต่อมามีคนเพิ่มมากขึ้น จากที่เป็นปางวัว ควายธรรมดา ก็เริ่มปลูกบ้านเรือนขึ้นเรื่อยๆ โดยไม่กลับไปตลาดนาปรังอีก เพราะเป็นที่อุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำไหลผ่าน นายวงศ์ มณีชัย ซึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ก่อน และมีอายุที่ค่อนข้างอาวุโส จึงได้ปรึกษากัน ตกลงกันตั้งเป็นหมู่บ้านที่ถูกตั้งเมื่อตกลงกันแล้วชาวบ้านจึงมีฉันทามติยกให้นายวงศ์ มณีชัย เป็นผู้ใหญ่บ้าน เพราะเป็นผู้ที่เข้ามาอยู่ก่อน และเป็นผู้ริเริ่ม แต่ยังไม่มีการรับรองจากราชการอย่างชัดเจน

ทำเลที่ตั้งหมู่บ้านแต่เดิมนั้นหมู่บ้านตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านในปัจจุบัน เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำมักท่วม ชาวบ้านจึงเริ่มอพยพ ขึ้นมาอยู่ที่สูงชัน ดังจะเห็นได้ในปัจจุบัน บริเวณที่หมู่บ้านตั้งอยู่เป็นป่าไม้ และโดยเฉพาะมีต้นไม้ชนิดหนึ่งขึ้นอยู่หนาแน่นมาก ต้นไม้นั้นชื่อ “ต้นหมื่น” ชาวบ้านจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหมื่น” ตามชื่อของต้นไม้ต้นนั้น และมีการอพยพเข้ามาอาศัยเพิ่มมากขึ้นจึงช่วยกันสร้างวัดเพื่อเป็นสถานที่ทำบุญและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และสร้างโรงเรียนขึ้นมา ตามลำดับ

การปกครองของบ้านหมื่นมีผู้ใหญ่บ้านที่ปกครองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้คือ

๑. นายวงศ์ มณีชัย ๒๔๓๐- ไม่ปรากฏ พ.ศ.
๒. นางอุ๊ด ใจกว้าง (ไม่ปรากฏ พ.ศ.)
๓. นายสรณ์ ใจเย็น (ไม่ปรากฏ พ.ศ.) - ๒๔๕๔
๔. นายสุริยะ ใจกว้าง ๒๔๕๕ - ๒๕๑๖
๕. นายจันทร์ อุปมา ๒๕๑๗ - ๒๕๓๕
๖. นายสิงห์การ เทพละออ ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔
๗. นายสนธิ ศรีวิชัย ๒๕๔๕ - ๒๕๔๕
๘. นางรัชฎาภรณ์ จันทร์เทียน ๒๕๕๐ - ปัจจุบัน

๓.๒ สภาพทางภูมิศาสตร์และข้อมูลประชากรของบ้านหมื่น

๑) ลักษณะทางกายภาพ -บ้านหมื่นตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลนาปรัง อยู่ห่างจากตัวจังหวัด ประมาณ ๗๔ กิโลเมตร ลักษณะทางกายภาพของบ้านหมื่น เป็นที่ราบลุ่มเชิงเขา มีแม่น้ำจิม ไหลผ่านทางทิศเหนือ และไหลอ้อมไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย ซึ่งเหมาะสำหรับการเพาะปลูก ส่งผลให้กับชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกรรม โดยมีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนอื่นดังนี้คือ

๑. ทิศตะวันออก ติดกับบ้านหนองท่าควาย หมู่ที่ ๗ ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา และบ้านควรง หมู่ที่ ๑ ตำบลควรง อำเภอปง จังหวัดพะเยา

๒. ทิศเหนือ ติดกับบ้านหนองท่าควาย หมู่ที่ ๗ ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา และบ้านหนองขวาง หมู่ที่ ๑๐ ตำบลออย อำเภอปง จังหวัดพะเยา

๓. ทิศใต้ ติดกับบ้านดอนแก้ว หมู่ที่ ๔ ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา และบ้านแสนสุข หมู่ที่ ๕ ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา

๔. ทิศตะวันตก ติดกับแม่น้ำจิม

๒) การคมนาคม - บ้านหมื่นตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอปง ประมาณ ๓ กิโลเมตรถนนสายหลักของหมู่บ้าน เป็นถนนทางหลวงชนบท ดอนแก้ว - ดอนไชยป่าแหม การคมนาคมขนส่งภายในหมู่บ้านทุกซอยเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ โดยการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาปรัง

๓) ประชากร - บ้านหมื่นเป็นชุมชนขนาดเล็ก มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมดจำนวน ๑๘๖ ครัวเรือน จำนวน ๑๗๕ หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร ทั้งหมด ๗๐๑ คน โดยสามารถแยกเป็น ชาย ๓๗๒ คน หญิง ๓๒๙ คน

๔) อาชีพ - ประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านประกอบอาชีพการเกษตร ตลอดทั้งปี มีการปลูกข้าว ข้าวโพด กระเทียม ถั่วเหลือง ถั่วเขียว และพืชผักอื่น

๕) การศึกษา - มีโรงเรียนประถมศึกษาประจำหมู่บ้าน ๑ โรงเรียน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน ๑ ศูนย์

๖) พื้นที่สาธารณะ - พื้นที่ป่ารอบหมู่บ้านจำนวน ๒ ไร่ ป่าในวัดจำนวน ๑ ไร่ ป่าสุสาน ๑๐ ไร่ และป่าชุมชน ๒๕ ไร่

๗) การคมนาคมภายในหมู่บ้าน

ซอยภายในหมู่บ้านจำนวน ๑๕ ซอย

ถนนลาดยาง ๑ สาย ระยะทาง ๑,๔๐๐ เมตร

ถนนคอนกรีต ๑๗ สาย รวมระยะทาง ๑๗,๒๗๑ เมตร

ถนนคอนกรีตเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน บ้านหมื่น – บ้านแสนสุข ระยะทาง ๘๐๐ เมตร

ถนนคอนกรีตเชื่อมระหว่าง บ้านหมื่น – ถนนปง - เชียงคำ ระยะทาง ๕๕๐ เมตร^๑

๓.๓ รูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวบ้านหมื่น

พิธีกรรมการจัดงานศพถือว่าเป็นจารีตประเพณีและวิถีชุมชน ที่ชาวบ้านเข้าร่วมพิธีกรรมการจัดงานศพ การทำบุญ และเป็นเพื่อนปลอบใจเจ้าภาพ ตามบทบาทหน้าที่ทางสังคม ศาสนา ถือว่าเป็นสิ่งที่คนให้ความสำคัญและเคารพนับถือยึดถือเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต ศาสนามีหน้าที่หลักในการลดความกังวล ความเครียด ความกลัว อันเกิดจากความรู้สึก และความไม่แน่นอนในชีวิต เช่นความเจ็บป่วย ตลอดถึงความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักทั้งปวง ดังนั้นมนุษย์จึงแสวงหาที่พึ่ง ที่พึ่งที่ดีที่สุดก็คือพระพุทธศาสนา นอกเหนือจากนี้ก็จะมีความเชื่อต่างๆ ที่คนในสังคมให้เคารพนับถือ เช่น ผี ไสยศาสตร์ รวมทั้งความเชื่อในเรื่องของพระผู้เป็นเจ้าในศาสนา พราหมณ์ทั้งนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับดวงดาวนพเคราะห์ และเจ้ากรรมนายเวร ทั้งหมดจึงรวมเป็นวิถีชีวิตความเชื่อในการดำรงอยู่ในสังคมอย่างกลมกลืนระหว่างพระพุทธศาสนา กับความเชื่ออื่นๆ จน

^๑ รัชฎาภรณ์ จันเทียณ, ประวัติบ้านหมื่น, (พะเยา : ม.ป.ท., ๒๕๔๕), หน้า ๑-๔. (เอกสารอัดสำเนา).

ไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ แต่ความเชื่อทั้งหมดยังคงอิงเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนสำคัญในการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมการจัดงานศพ

พิธีกรรมการจัดงานศพมีรูปแบบพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน มีทั้งพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและทางศาสนาพราหมณ์ คือการทำพิธีตามไสยศาสตร์ของพราหมณ์ และพิธีสงฆ์ของพุทธศาสนา แม้ว่าเราจะนับถือศาสนาพุทธแต่บางอย่างก็เป็นเรื่องไสยศาสตร์ เช่น มีการบนบานแบบพราหมณ์ เพราะศาสนาพราหมณ์ เข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้ก่อนพุทธศาสนา จนพื้นเมืองเหล่านั้น ได้แก่ ขอม มอญ และละว้า ซึ่งได้นับถือศาสนาพราหมณ์ และได้ปฏิบัติสืบทอดมาจนถึง พ.ศ.๑๕๐๐ ชาวไทยได้อพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนแถบนี้จึงได้นับถือศาสนาพราหมณ์ด้วย พ.ศ.๑๘๐๐ พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่อาณาจักรสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงทราบว่าพระพุทธศาสนาได้ขยายจากอินเดียมาสู่ดินแดนตอนใต้ของไทย คืออาณาจักรศรีวิชัย และพระสงฆ์ฝ่ายลังกาวงศ์มาตั้งสำนักที่นครศรีธรรมราช จึงส่งทูตไปนิมนต์พระสงฆ์ลังกาวงศ์ขึ้นไปยังสุโขทัย ดังนั้นคนไทยในสมัยนั้นจึงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ถึงแม้พิธีกรรม จะไม่ใช่แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา แต่ก็ถือว่ามิใช่ประโยชน์ พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งจูงใจคนให้ละความชั่ว แล้วทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และคุณค่าทางใจ เป็นการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ เพราะพิธีกรรมเป็นวัฒนธรรม ที่บ่งบอกถึงความเป็นไทย^๒

พิธีกรรมการจัดงานศพของชาวพุทธนั้นมีจุดประสงค์เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิตะ และความอาลัยรักในตัวของผู้ที่ล่วงลับ และเป็นการแสดงออกถึงน้ำใจ ความรักความสามัคคีของญาติพี่น้องและคนในชุมชน ดังมีคำกล่าวที่ว่า “พริกมีเขื่อนเหนื่อ เกลือมีเขื่อนได้ สิ่งไหนช่วยได้ก็ช่วยเหลือกันไป ไม้ใหญ่ไค่นถมบ้านแล้วก็ต้องช่วยกันแล้ววางให้เรียบร้อย”^๓ หมายความว่า เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นในชุมชนสิ่งไหนช่วยกันได้ก็ต้องช่วยกันไป มิอะไรที่สามารถนำมาช่วยเหลือกันจัดงานฌาปนกิจศพให้เรียบร้อย เปรียบเหมือนมีต้นไม้ใหญ่ที่โคนทับบ้านต้องช่วยกันเก็บช่วยกันทำความสะอาดให้เรียบร้อย

ฉะนั้นคนเราต้องช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ดังมีพุทธศาสนสุภาษิตว่า “สุขา สุขุมสุต สามัคคี ความพร้อมเพียงของหมู่คณะ เป็นเหตุให้เกิดสุข”^๔

^๒ สมทรง ปุณฺณฤทธิ, “พิธีกรรม”, มงคลสาร, ๒๘ (๓๒๑) (ตุลาคม ๒๕๓๔) : ๒๕-๓๑.

^๓ สัมภาษณ์ นายศ ใจกว้าง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^๔ คูรายละเอียดยุทธ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๓๖๓.

ความรักความสามัคคีถือเป็นสิ่งที่ดีหากสังคมใดนำไปใช้ ไปปฏิบัติ ก็จะทำให้สังคมนั้น เกิดความผาสุกและความเจริญถาวร ดังพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่นก็อาศัยความสามัคคีใน หมู่คณะในการจัดการให้สำเร็จลงได้ ดังรายละเอียดขั้นตอนต่างๆ จะได้นำเสนอเป็นลำดับไป

๓.๓.๑ พิธีกรรมก่อนตาย (เตรียมพร้อมรับกับความตาย)

คนเราจะทำอะไรก็ต้องเตรียมพร้อม ชีวิตก็เหมือนกันต้องเตรียมพร้อมทุกขณะ ไม่ว่าจะ เรื่องเกิด เรื่องตาย เรื่องร้ายหรือว่าเรื่องดี เราไม่ควรประมาท ต้องมีสติอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก เวลา เจ็บป่วยไม่สบายก็ต้องรีบรักษาไปหาหมอ ในสมัยก่อนวิทยาการทางการแพทย์ยังไม่เจริญ ชาวบ้าน ก็จะไปรักษาด้วยหมอพื้นบ้าน และรักษาด้วยยาสมุนไพร หมอพื้นบ้านนั้นถือว่าเป็นภูมิปัญญาที่ ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การรักษาด้วยหมอพื้นบ้านก็มีหลายแบบ ชาคริต อนันทรามัน ได้ให้ความหมายของหมอพื้นบ้านไว้ว่า “หมอพื้นบ้าน” หมายถึงหมอสมุนไพร หรือหมอสมุนไพร ประกอบเวทมนต์คาถาอาคม เป็นเครื่องมือรักษาคนป่วย หมอพื้นบ้านมี ๕ ประเภท คือ ๑. หมอสมุนไพร ๒. หมอรักษาโรคกระดูก ๓. หมอธรรม ๔. หมอสู่วัช ๕. ร่างทรงเจ้าจะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ ชาวบ้านในชนบทจะนำคนป่วยไปรักษากับหมอพื้นบ้านดังกล่าว นอกจากนั้นแล้วยังมีการ ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอีกเรียกว่าการรักษาด้วยหมอ ซึ่งเป็นการรักษาทางกาย แต่ การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เรียกว่าการ รักษาทางใจ เชื่อว่าถ้าประกอบพิธีกรรมแล้ว จะหายหรือไม่หายนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรรมหรือบุญของผู้ป่วย เชื่อกันว่าอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และคุณของ พระรัตนตรัย จะช่วยบำบัดระงับภัยได้ถ้าหายได้ ถือว่าเป็นการทำบุญกุศลก่อนตาย การประกอบ พิธีกรรมเตรียมพร้อมรับกับความตายอันเป็นปรัชญาชาวบ้านที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดังจะได้นำเสนอเป็นข้อๆ ต่อไป

๑) พิธีกรรมเทศน์คัมภีร์มหาวิบาก

พิธีกรรมเทศน์คัมภีร์มหาวิบากนี้ เป็นพิธีกรรมที่นิยมปฏิบัติกันมาก เมื่อผู้ป่วยมีอาการทรุดหนัก ทรมาณ เยียวรายรักษาไม่หาย จะตายก็ไม่ตาย จะหายก็ไม่หาย ญาติพี่น้อง ลูกหลานก็จะตกลงกัน ไปนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์คัมภีร์มหาวิบากให้คนป่วยฟัง เพราะเชื่อว่าเป็นเพราะวิบากกรรมที่ผู้ป่วยเคยทำไว้ เจ้ากรรมนายเวรกำลังคิดตามคอยอาฆาต การเทศน์คัมภีร์มหาวิบากนี้

^๕ ดูรายละเอียดใน ชาคริต อนันทรามัน, จรรยาบรรณหมอพื้นบ้าน, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๑-๓๓.

ส่วนมากนิยมประกอบพิธีในช่วงตอนเย็นเวลาประมาณ ๑๖ .๐๐ น. เป็นต้นไป หรือตามความเหมาะสมของเหตุการณ์ การประกอบพิธีก็จะมีดังนี้คือ

๑. เจ้าภาพไปนิมนต์พระสงฆ์ให้มาเทศน์คัมภีร์มหาวิบาก
๒. จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธี
๓. กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล อาราธนาธรรม
๔. พระสงฆ์อ่านคัมภีร์มหาวิบากให้คนป่วยฟัง
๕. ประเคนเครื่องกัณฑ์เทศน์ และรับพร

การเทศน์คัมภีร์มหาวิบากนี้เป็นพิธีกรรมที่ท่าง่าย ไม่ยุ่งยาก แต่ให้ผลทางด้านจิตใจมาก การเทศน์คัมภีร์มหาวิบากนี้บางครั้งก็เป็นความสมัครใจของผู้ป่วยเองที่ต้องการฟัง เพราะความเจ็บป่วยมันทรมาณร่างกายและจิตใจ จึงขอร้องให้ลูกหลานไปนิมนต์พระมาเทศนาให้ฟังเพื่อว่าวิบากกรรมเวรหมดก็จะได้หาย หากถึงเวลาตายก็จะได้ตายอย่างสงบเพราะไม่ยากที่จะทรมาณตัวเองและลูกหลานผู้ดูแลไข้ ที่ต้องคอยพยาบาล ตัวอย่างของ พ่ออุ้ยหลวง คนการ ที่ทำพิธีนี้แล้วปรากฏว่าเห็นผลทันตากล่าวคือ พ่ออุ้ยหลวง คนการ ป่วยไม่สบาย ลูกหลานจึงนิมนต์พระมาเทศน์หรืออ่านคัมภีร์มหาวิบากให้ฟัง ปรากฏว่าขณะประกอบพิธีตั้งแต่ต้นจนจบ มีสติสัมปชัญญะทุกขั้นตอน สามารถกล่าวคำไว้พระสมาทานศีล ๕ ได้ และมีสติอยู่กับการฟังตลอด เมื่อพระเทศน์จบก็กล่าวคำสาธุ เมื่อสิ้นเสียงสาธุ ก็หมดลมหายใจทำกาลมรณะไปอย่างอาการสงบ^๖ หรือบางรายก็ประกอบพิธีกรรมผ่าน ไปประมาณ ๓ - ๗ วัน ก็ให้ผลก็มี คือถ้าตายก็ตายเลย ถ้าหายป่วยก็หายเลย กรณีตัวอย่างที่ประกอบพิธีกรรมแล้วหาย คือ นายนันทพร ศรียา ป่วยหนักเมื่อปี ๒๕๔๔ เมื่อได้ฟังพระอ่านคัมภีร์มหาวิบากปรากฏว่าหายและสามารถดำเนินชีวิตได้เป็นปกติอีก ๗ ปี นายนันทพร ศรียา เล่าว่าตอนแรกก็รู้สึกตัวคืออยู่ได้ยืนและรับรู้เหตุการณ์ได้ทั้งหมด แต่ไม่สามารถตอบสนองได้ พอพระเริ่มอ่านคัมภีร์ตอนแรกก็ตั้งใจฟังคืออยู่ และต่อมาได้ไหลหลับไปฝันเห็นว่ามุ้งที่เขาเอากางให้ นั้นมีสีดั่งทองคำ และเหมือนกับว่าตัวเองได้ลอยไปอยู่ที่ไหนไม่รู้ และก็สะดุ้งตื่น และต่อมาอาการก็เริ่มดีขึ้นสามารถรับประทานอาหารได้ และเดินได้เริ่มหายเป็นปกติ ทั้งที่ป่วยมานาน และได้สลบไปหลายครั้ง มีคนเข้าใจว่าตายไปแล้วก็มี^๗

การเทศน์หรือการอ่านคัมภีร์มหาวิบากนี้เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่แยบยลของคนโบราณที่ต้องการให้ คนป่วยมีจิตใจที่สงบ ไม่ให้จิตฟุ้งซ่าน คิดไปในทางที่เป็นอกุศล เพราะเมื่อจิต

^๖ สัมภาษณ์ นางฟองจันทร์ แสนพะวัง, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๗ สัมภาษณ์ แม่ปิ่น ศรียา, วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ที่มัวหมองย่อมมีทุกคดีเป็นที่หวัง ถ้าหากมีจิตใจที่ดีเป็นสมาธิปราศจากความห่วงหาอาลัยยึดติดในสิ่งต่างหรือหลงใหลในสมบัติ หรือมัวแต่พยาบาลทงของเวร เมื่อดับจิตหรือหมดลมหายใจ ก็จะไปเกิดในทุกคติภูมิ

๒) พิธีกรรมบูชาข้าวพระเมืองแก้ว

พิธีกรรมบูชาข้าวพระเมืองแก้วนี้เป็นพิธีกรรมโบราณที่สืบทอดกันมาช้านาน การประกอบพิธีกรรมนี้ก็เพื่อต้องการให้คนป่วยได้หายจากอาการป่วยไข้ที่เป็นอยู่เพราะว่าไปรักษาด้วยวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่ หรือรักษากับหมอพื้นบ้านอื่นๆ หรือประกอบพิธีกรรมบางอย่างตามความเชื่อแล้วก็ยังไม่หายหรือไม่ทุเลา ก็จะนิยมประกอบพิธีบูชาข้าวฟ้าเมืองแก้ว เพราะว่าถ้าหายก็จะหายทันทีหรือจะตายก็จะได้ตายโดยไม่ต้องทรมาน

การบูชาข้าวพระเมืองแก้วนี้ได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์บรรณานายกวัดสังคหะราษฎร์ ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา ถึงประวัติที่มาของการประกอบพิธีกรรมว่าได้สืบทอดมาจากที่ไหน ท่านก็บอกว่าตั้งแต่เป็นสามเณรก็เคยเห็น พระอธิการชันทอง ซึ่งเป็นอาจารย์ของท่านประกอบพิธีกรรมนี้ให้กับชาวบ้านอยู่เสมอเมื่อมีชาวบ้านมาขอความเมตตาจากท่าน และก็เห็นว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบขึ้นแล้วส่วนใหญ่ก็สัมฤทธิ์ผลตามความประสงค์ จึงนิยมปฏิบัติสืบทอดมาจนทุกวันนี้^๔ ในหนังสือตำราพิธีกรรมโบราณกล่าวถึงประวัติความเป็นมา และขั้นตอนและเครื่องประกอบพิธีไว้ดังนี้ ในสมัยพระเมืองแก้ว เจ้าผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ ในสมัยนั้นเกิดโรคระบาดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ และมีมหาเอระรูปหนึ่งไม่ปรากฏนาม ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของพระเมืองแก้วเป็นอย่างยิ่ง พระมหาเอระรูปนี้มีความเชี่ยวชาญในด้านไสยศาสตร์ได้เขียนคาถา และพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นแล้วสามารถช่วยจัดโรคร้ายต่างๆ ให้หมดจากเมืองได้ พระเมืองแก้วได้รับพระคานานั้นแล้วจึงประกาศให้ชาวเมืองได้รับทราบว่ามีใครประสบโรคร้ายสามารถประกอบพิธีกรรมนี้ได้ ปรากฏว่าเมืองชาวเมืองจัดประกอบพิธีกรรมนี้โรคร้ายไข้เจ็บนั้นก็หาย และต่อมาชาวบ้านก็เรียกพิธีกรรมนี้ว่า บูชาข้าวพระเมืองแก้ว สืบทอดกันมาจนทุกวันนี้^๕

พิธีกรรมบูชาข้าวพระเมืองแก้วนี้ ที่ชาวบ้านหมั่นนิยมปฏิบัติสืบทอดกันมานี้ถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เท่าที่ศึกษาหมู่บ้านใกล้เคียงในวัฒนธรรมเดียวกันไม่ปรากฏว่า เคยปฏิบัติ

^๔ สัมภาษณ์ นายสมเพชร อุปมา, บรรณานายกวัดสังคหะราษฎร์, วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^๕ คุรุชละเอียคใน ญาณสัมปญฺโญ, ตำราพิธีกรรมโบราณ, (ลำพูน, ภิญฺโญ, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๕-๑๕๘.

และศึกษาเครื่องประกอบพิธีกรรมเทียบกับตำราพิธีกรรมโบราณของญาณสมบุญโน แล้วมีสิ่งของบางอย่างที่ไม่เหมือนกัน ในการศึกษาครั้งนี้จะนำเสนอเฉพาะสิ่งของประกอบพิธีกรรมบูชาข้าวพระเมืองแก้วของบ้านหมื่นเท่านั้น เครื่องประกอบพิธีบูชาข้าวพระเมืองแก้วประกอบด้วยสิ่งของดังนี้

๑. ไม้ค้ำสะหรี (ไม้ค้ำโพธิ์) ยาวเท่าตัวคนป่วยจำนวน ๗ เล่ม
๒. กิ่งเงิน กิ่งคำ กิ่งเบ็ญ กิ่งหมาก พลู บุหรี่ เหมียง อย่างละ ๑ อัน
๓. ข้าวเงิน ข้าวคำ (สะพาน) อย่างละ ๑ เล่ม
๔. กระจบอกใส่ น้ำ ทราย ข้าวเปลือก ข้าวสาร ตะกั่ว ๑ เล่ม
๕. หน่อกล้วย หน่ออ้อย หน่อหมาก หน่อมะพร้าว อย่างละ ๑ หน่อ
๖. กล้วย ๑ เครือ มะพร้าว ๑ ทะลาย
๗. เสื้อใหม่ หมอนใหม่ ขันหมาก โคนโท
๘. สะตวง (กระเบาะทำจากกาบกล้วย) เพื่อใส่เครื่องบัตผลิ ทำเป็น ๑๒ ช่อง บรรจุอาหาร ผลไม้ ขนม อย่างละ ๔๕ ชิ้น
๙. ฝ้ายตีนกา ๕ ชิ้น (ฝ้ายฝั้นเป็นรูปเท้าของอีกา)
๑๐. ช่อกระดาษ ๑๒ ตัว
๑๑. ตุงค่าคิง ๑ ตัว (ตุงเท่าความสูงของผู้ป่วย)
๑๒. เทียนค่าคิง ๑ เล่ม (เทียนเท่าความสูงของผู้ป่วย)

เครื่องประกอบพิธีกรรมดังกล่าวต้องเตรียมก่อนหนึ่งวัน พอในวันรุ่งขึ้น ประมาณ ๐๓.๐๐ น. – ๐๕.๐๐ น. คนโบราณว่าไปก่อนกา มาก่อนไก่ ก็จะนำเอาของบูชาที่เตรียมไว้ไปบูชาพระที่ในวิหาร ศาลาหรือ ใต้ต้นโพธิ์ แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นผู้โอกาส กล่าวคำถวาย หรือกล่าวคำบูชา โดยพิธีกรรมก็จะเริ่มจากการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีลแล้วพระสงฆ์ก็จะโอกาสกล่าวคำถวาย เครื่องบูชาข้าวพระเมืองแก้วต่อพระรัตนตรัย เสร็จพิธีแล้วก็ถวายจตุปัจจัย แต่พระสงฆ์ พระสงฆ์ให้อนุ โมทนาให้พร เจ้าภาพลูกหลานก็กรวดน้ำ อุทิศกุศล โดยคนป่วยไม่จำเป็นต้องไปร่วมพิธีก็ได้ เพียงแค่นำเอาเสื้อผ้าและด้ายสำหรับผูกข้อมือไปก็ถือว่าใช้ได้

การประกอบพิธีบูชาข้าวพระเมืองแก้วนี้มีจุดประสงค์เหมือนกับการเทศน์คัมภีร์มหาวิบาก แต่การบูชาข้าวพระเมืองแก้ว นี้ส่วนมากจะนิยมทำหลังจากประกอบพิธีกรรมเทศน์คัมภีร์มหาวิบากเนื่องจากอาการของผู้ป่วยไม่ดีขึ้นเลย จึงประกอบพิธีกรรมนี้ขึ้นอีกเพื่อผู้ป่วยในระยะสุดท้ายจะได้ทำบุญอุทิศกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร พ่อเกิดแม่เกิด และสร้างบุญกุศลในวาระสุดท้ายที่ใกล้จะมาถึง

๓) พิธีตานข้าว (ถวายสะพาน)

การตานข้าว หรือการถวายสะพานจำลองนี้ เป็นประเพณีโบราณอีกประเพณีหนึ่งที่ชาวบ้านหมื่นได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน คือเป็นเป็นการทำบุญอีกอย่างหนึ่งที่ญาติพี่น้องลูกหลานคิดทำขึ้นเพื่อให้เป็นส่วนของผู้ป่วย คือผู้ป่วยมีอาการที่หนักมาก แพทย์ไม่สามารถที่จะรักษาให้หายได้ มีคำวินิจฉัย และอนุญาตให้นำมารักษาอาการที่บ้านต่อ คือไม่มีความรู้สึก ไม่สามารถตอบสนองได้ แต่ยังหายใจอยู่ คนโบราณมีความเชื่อว่าคนป่วยไม่สามารถที่จะข้ามแม่น้ำ คือสิ่งที่ข้ามไปในภพหน้าได้ เพราะไม่มีข้าว หรือสะพานข้ามไปได้ จึงจะต้องทำบุญถวายสะพานเสียก่อนหากทำบุญแล้วคนป่วยก็จะถอดจิต หรือดับจิตได้^{๙๙} นอกจากนี้พ่อหนานชวน ใจเย็น ได้ให้ข้อมูล ในคราวที่ได้มานิมนต์ผู้วิจัย ไปรับไทยทานในการทำบุญถวายสะพานจำลองนี้ให้กับพ่ออุ้ย จันดา จันทร์เรืองศรี ว่าการถวายข้าวนี้ก็เหมือนเราทำบุญถวายสิ่งของทั่วไป เพียงแต่หาไม้สำหรับทำสะพานจำนวน ๒ เล่ม หรือจะเป็นไม้แผ่นก็ได้ แล้วนำไปพาดกับลำเหมืองหรือหนองน้ำที่คนข้ามไปมา และให้หาทรายมาก่อเป็นเจดีย์ทราย ข้างละ ๑ หลัง สมมติว่าเป็นบ้านเมือง พร้อมกับมีไทยทาน ๑ สำหรับ เพื่อถวายพระสงฆ์ เมื่อทุกอย่างพร้อมก็ประกอบพิธี เริ่มต้นจากการจุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล และกล่าวคำถวายสะพาน จากนั้นพระสงฆ์อนุโมทนาให้พรเป็นเสร็จพิธี^{๑๐๐}

๔) พิธีกรรมขอมาแก้วตั้งสาม (ขอขมาพระรัตนตรัย)

พิธีกรรมขอมาแก้วตั้งสามนี้ เป็นพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเป็นครั้งสุดท้าย หรือพิธีสุดท้ายสำหรับผู้ป่วย กล่าวคือ พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่ชาวล้านนาในบ้านหมื่นนิยมปฏิบัติกันมาก เพราะว่ามีคนป่วยในระยะสุดท้ายที่คาดการณ์ว่า ต้องเสียชีวิตแน่นอน เพราะชาวบ้าน ญาติพี่น้อง จะไปเฝ้าไข้ ดูแลการ อยู่เป็นเพื่อนกันที่บ้านของคนป่วย หรือไปเยี่ยมที่โรงพยาบาล เมื่อเห็นว่ามีอาการไม่ดีแล้ว ก็จะปรึกษากันว่าสมควรที่จะไปขมาแก้วตั้งสามเสีย เพราะว่าจะขณะที่คนป่วยยังมีกำลังหรือระหว่างที่ดำเนินชีวิตที่ผ่านมาอาจล่วงเกินต่อพระรัตนตรัย หากเสียชีวิตไปก็กลัวว่าจะเป็นบาปติดตัวไปข้ามภพข้ามชาติ หรือที่ป่วยและทรมาณอยู่ในขณะนี้ก็อาจจะเพราะประมาทหรือล่วงเกินต่อพระรัตนตรัยก็ได้ สมควรที่จะไปขอขมาต่อพระรัตนตรัยที่วัด ในพิธีกรรมนี้ไม่ต้องเตรียมสิ่งของมากและไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายใดๆ เลย เพียงแต่หาดอกไม้ธูปเทียน และให้มรรคนายก

^{๙๙} สัมภาษณ์ แม่อุ้ยนวล สมหวัง, วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ นายชวน ใจเย็น, วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๕๔.

หรือผู้ที่สามารถกล่าวคำขอมาพระรัตนตรัยได้ เมื่อทุกสิ่งพร้อม ก็ประกอบพิธีกรรมได้เลย ผลที่ได้รับจากการขอมาพระรัตนตรัยนี้ ส่วนมากจะเห็นได้จากญาติพี่น้องลูก หลาน ที่สามารถปลงได้ และทำใจรับกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ข้างหน้าได้

พิธีกรรมเตรียมพร้อมรับกับความตายนี้ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นภูมิปัญญาที่มีรากฐานมาจากการนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อขาดที่พึ่งก็จะนึกถึงพระรัตนตรัย นึกถึงหลักธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยคำนึงถึงการให้ทาน รักษาศีล และการฟังธรรม มีจุดประสงค์เพื่อให้คนป่วย และญาติคนป่วย ได้สบายใจ โดยเฉพาะคนป่วยจะได้มีจิตใจที่หนักแน่น เพื่อที่จะเตรียมพร้อมรับกับภัยมัจจุราช คือความตายที่ใกล้มาถึง และได้เห็นถึงความเป็นอนิจจัง คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสังขาร เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ ไม่ยึดมั่นถือมั่น เมื่อเข้าใจและทำใจได้ก็จะไม่กลัวที่จะต้องตาย มีโอกาสที่จะสั่งเสียลูกหลาน หรือทำบุญให้ทานในโอกาสอันสุดท้ายของชีวิต

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญที่สอนให้เข้าใจในชีวิต และพัฒนาจิตใจให้อยู่เหนือทุกข์ เน้นเรื่องกรรมลิขิต การเกิดเป็นการเริ่มต้นชีวิต ความแก่และความเจ็บ เป็นทางผ่านของชีวิต ความตายเป็นสถานีสุดท้ายของชีวิต การวางแผนการทำบุญ การเตรียมพร้อมรับกับภัยของชีวิต คือความตาย ที่ทุกคนไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงไปได้ นั่นเมื่อถึงเวลา ก็สามารถที่จะตัดความกังวล คือยึดเอาพระรัตนตรัย เอาเป็นที่พึ่งทางใจ ทำจิตใจให้สงบ ละความโกรธ ความโลภ ความหลง ไม่อาฆาตพยาบาทจองเวรต่อกัน หากไม่มีการเตรียมพร้อมก่อนก็อาจทำให้จิตใจขาดที่พึ่ง เพราะเมื่อคนเราใกล้ตาย จิตเราก็จะค้นหาที่พึ่งหรือหาที่อาศัยใหม่ ถ้าจิตเรายึดติดกับครอบครัว ยิ่งทำให้กังวลมาก นิमितกรรมที่ทำไว้ในอดีตจะปรากฏในเวลาใกล้จะสิ้นลมหายใจ หากควบคุมอารมณ์ไม่ได้ ภาพเหตุการณ์ในอดีตก็จะปรากฏออกมาในมโนภาพตามกรรมที่ทำไว้ หากนิमितกรรมดีที่เป็นกุศลจิตก็จะไปปฏิสนธิที่สุคติภูมิ หากนิमितกรรมที่ปรากฏเป็นอกุศลกรรมกรรมไม่ดีก็จะไปปฏิสนธิในทุคติภูมิ ในหลักอภิธรรมกล่าวถึงกรรมนิमितว่า สภาพจิตของคนกำลังสิ้นใจ จะมีอารมณ์ ๓ ประการ คือ กรรม กรรมนิमित และคตินิमित อย่างใดอย่างหนึ่ง กรรมนิमितคือ ปรากฏการณ์ทางจิตเกิดขึ้นกับคนเวลาที่สิ้นใจแสดงให้รู้ว่าคนนั้นได้กระทำความชั่ว เช่น ขณะอาการป่วยหนัก คิณฑุรณทุรายร้องคร่ำครวญด้วยความเจ็บปวด เหมือนเสียงว้าว ควาย หมู หมา เป็นต้น แสดงว่าคนนั้นได้กระทำความชั่ว มาสัตว์ด้วยความสนุกสนาน และความโกรธจึงได้แสดงอาการอย่างนั้นออกมา เพราะเป็นประสบการณ์อันเป็นรอยบาปฝังใจถูกบันทึกไว้ในห้วงดวงจิต เจตสิก จนกลายเป็นภวังคจิต อโจรจิต คือจิตไร้สำนึกนั่นเอง เวลาใกล้จะสิ้นใจเกิดความกลัว จึงสาธยายหาที่พึ่ง ถ้าไม่มีใครให้สติ ก็จะสะดุ้งยึดติดกับรอยฝังใจ ที่ได้ทำชั่วไว้ เพราะอำนาจความชั่วมากกว่าฝ่ายดี และเป็นธรรมเนียมของชาวพุทธที่ปฏิบัติมานาน คตินิमित คือ ปรากฏการณ์

ทางจิตแก่คนใกล้จะสิ้นใจแสดงให้รู้ว่าคนๆ นั้นจะได้ไปเกิดในคติใด ได้แก่ สுகคติ และทุกคติ ขณะคนกำลังจะสิ้นใจ เราจะเห็นในใจเอง นิมิตภาพต่างๆ และการแสดงท่าทางประกอบการพำเพื่อออกมา เช่นเห็นหมู่เทวดานำราชรถมาเกยชักชวนให้ขึ้นรถหรือเห็นยมทูตและเปลวเพลิงนรกลุกท่วมตัวเอง จะเกิดความเร่าร้อนทรมาน^{๑๒} เป็นต้น

๓.๓.๒ ลำดับการจัดงานศพบ้านหมูนในอดีต

ธรรมเนียมการตั้งศพบำเพ็ญกุศล เป็นหน้าที่ของลูกหลานญาติพี่น้องและคนในชุมชน ต้องมีส่วนร่วมและต้องถือเป็นธุระในการจัดการให้เรียบร้อยดังมฤตยูต้องตามจารีตประเพณีนิยมของท้องถิ่น ดังจะได้อธิบายถึงพิธีกรรมการจัดศพของชาวบ้านหมูนดังนี้

๑) การแจ้งข่าวการตาย

เมื่อลูกหลานญาติพี่น้อง ทราบแน่ชัดแล้วว่าคนป่วยเสียชีวิต ก็จะเกิดอาการโศกเศร้าเสียใจในการจากไปของญาติพี่น้อง พ่อ แม่ ลูกหลาน มักจะร้องไห้เสียงดัง โดยเฉพาะผู้หญิงจะร้องไห้เสียงดังหรือเรียกว่า “หุย” การร้องไห้ในสมัยก่อนนั้นเป็นการร้องไห้ที่แสดงออกถึงความเสียใจอย่างสุดซึ้งที่ออกมาจากใจจริงๆ เพราะว่าการตายในสมัยก่อนนั้นมีความยุ่งยากมากทั้งในเรื่องของการจัดงานศพเพราะว่าเงินทองที่จะใช้จ่ายนั้นหายากมาก รวมถึงสิ่งของที่จะนำมาใช้ในงานศพก็หายาก ถ้าเป็นคนยากจนก็ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่มาๆ นอกจากการส่งเสียงร้องไห้ที่เสียงดังแล้วยังมีเสียงตะโกนร้องเรียกชื่อของผู้ตายด้วย คือลูกหลานที่เป็นผู้ชายจะขึ้นไปบนหลังคาบ้านแล้วตะโกนเรียกชื่อของคนที่ยายตายๆ เช่น “พ่อคำเฮย พ่อคำ ๆ ๆ “ ซ้ำ ๆ กันหลาย ๆ ครั้ง เชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายจะกลับมาเข้าร่างเดิม ถือว่าเป็นการส่งสัญญาณให้บ้านใกล้เรือนเคียงตลอดถึงคนในชุมชนได้ทราบถึงการเสียชีวิตของญาติที่ป่วย และถ้าหากเสียชีวิตในตอนกลางคืนนอกจากเสียงร้องไห้เสียงดังแล้วมักจะได้ยินเสียงของการจัดไม้ฟ้านบ้านหรือไม้กระดานด้วย เพราะเวลานำไม้ดังกล่าวมาประกอบเป็นหีบศพ ในกรณีของบ้านที่อยู่บ้านไม้กระดาน การส่งสัญญาณดังกล่าวมานั้นก็เพื่อให้เพื่อนบ้านมาช่วยกันจัดการอาบน้ำศพ และจัดเตรียมสถานที่ และในวันรุ่งขึ้นญาติพี่น้องก็จะหาหมากกับพลูไปวางไว้ตามบันไดบ้านของคนในหมู่บ้านทุกหลังคา ถือว่าเป็นการบอกกล่าวให้ได้รับรู้ว่ามิศพเกิดขึ้นในหมู่บ้าน และถือเป็นการเชิญให้ไปร่วมงานศพ^{๑๓} เพราะการสื่อสารในสมัยก่อนไม่มีเครื่องขยายเสียงหรือเสียงตามสาย ไม่นิยมเคาะกะโหล่ง (ไม้สำหรับเคาะให้สัญญาณของผู้ใหญ่บ้าน) จะใช้วิธีบอกต่อๆ กันและใช้หมากกับใบพลูไปวางไว้ที่บันไดบ้านแทน

^{๑๒} สุเมธ เมธาวิทยากุล, **สังกัปปพิธีกรรม**, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔๖.

^{๑๓} สัมภาษณ์ แม่วิมล พรหมมา, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

๒) การอาบน้ำศพ

การอาบน้ำศพ คือการทำความสะอาดให้ศพก่อนที่จะนำไปบรรจุในหีบศพหรือนำไปห้างลอย การอาบน้ำศพนั้นต้องต้มน้ำให้ร้อนเสียก่อน เมื่อน้ำร้อนแล้วก็ยกลงมารอให้น้ำอุ่นหรือเย็นเสียก่อน หรือจะนำน้ำเย็นเข้าผสมให้เย็นก็ได้ แล้วน้ำฝักส้มป่อย (ส้มข่อย) และฝันทัวงมันผสมลงไปใต้น้ำนั้นด้วยเพื่อให้ น้ำเกิดกลิ่นหอม เรียกว่าน้ำที่จะอาบน้ำศพนี้ว่าน้ำขมิ้นส้มป่อย การอาบน้ำขมิ้นส้มป่อยให้กับศพนี้ ถือเป็นการขอมาโทษกับศพด้วยที่เคยล่วงเกินกันในขณะที่มีชีวิตอยู่ พร้อมกับขจัดทุกข์ความสะอาดศพให้เรียบร้อย ขจัดสิ่งสกปรกเหงื่อ โคลอันเป็นสิ่งปฏิกูลเศร้าหมองให้หมดสิ้น เมื่ออาบน้ำศพเรียบร้อยแล้วก็จะแต่งตัวให้กับศพ โดยจะนำเสื้อผ้าชุดที่ผู้ตายชอบมากที่สุด หรือเป็นชุดที่ผู้ตายมักจะใส่ไปงานต่างๆ หรือไม่ก็เป็นชุดขาวที่นุ่งไปทำบุญที่วัดในวันพระในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา การนุ่งผ้าให้กับศพนั้นก็นิยมนุ่งกลับด้านเอาด้านนอกเข้าด้านใน เชื่อว่าหากไม่ทำดังนี้คนตายจะไม่ได้นุ่ง^{๙๔} ความเชื่อเรื่องการแต่งกายให้กับศพของบ้านหมื่นนี้ตรงกับงานเขียนของ บุรินทร์ แก้วเขียว ที่ว่าการแต่งกายให้กับศพนั้นให้ใช้ผ้าขาวนุ่งสองชั้น ชั้นในเอาชายพกไว้ข้างหลัง แล้วนุ่งทับอีกชั้นหนึ่งให้ชายพกอยู่ข้างหน้า แล้วใส่เสื้อกลับหน้า คือให้เอาด้านหน้ามาไว้ข้างหลัง คนโบราณจึงห้ามมิให้ใครใส่เสื้อกลับด้าน ถือเป็นอัปมงคลไม่ดี^{๙๕}

๓) การห้างลอย

การห้างลอย คือ การนำศพมานอนเหยียดกับเสื้อที่ปูเตรียมไว้ตรงกับชื่อบ้าน โดยจะทำการมัดมือศพในรูปของการประนมมือเรียกว่าการตราสังเอาเงินใส่ในมือพร้อมกับดอกไม้ธูปเทียน แล้วนำถุงผ้าขาวที่บรรจุข้าวสารพร้อมกับเงินเหรียญ นำมาเป็นหมอนหนุนให้กับศพได้เสื้อที่ศพนอนนั้นจะมีด้ายจำนวน ๓ เส้นสอดอยู่ เรียกว่า “ฝ้ายจรสาด”^{๙๖} โดยจะสอดเข้าใต้เสื้อที่ศพนอนตรงที่ลำคอศพ ๑ จุด ตรงเอว ๑ จุด และตรงเท้า ๑ จุด แล้วนำผ้าขาวขนาดกว้างยาวประมาณหนึ่งศอก มาปิดหน้าศพ เรียกว่า “ผ้าปกหน้าศพ” แล้วจึงนำผ้าห่มมาห่มทับอีกทีแล้วจึงทำการห่อศพหรือมัดศพด้วยฝ้ายจรสาดนั้น เมื่อห้างลอยเสร็จแล้วถ้ายังไม่มีโลงใส่จะใช้เชือกผูกกับเสาบ้านที่อยู่ด้านหัวศพ และตรงกับชื่อเรือนสูงจากพื้นประมาณ ๑ ศอกกว่าๆ ปลายเชือกอีกด้านหนึ่งผูกกับเสา

^{๙๔} สัมภาษณ์ นายสมเพชร อุปมา, มรรคนายกวัดสังคหะราษฎร์, วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๙๕} ดูรายละเอียดใน บุรินทร์ คำทองแก้ว, **พิธีการศพ**, (กรุงเทพฯ: มณฑลการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๙๖} ฝ้ายจรสาด คือฝ้ายที่เตรียมไว้สำหรับใช้ทอผ้าเรียกว่าฝ้ายตอง มีขนาดเท่าหัวแม่มือ เมื่อนำมาใช้มัดศพเรียกว่าฝ้ายจรสาดเพราะเอามาสอดไว้ใต้เสื้อสำหรับห่อศพ

หรือไม่ด้านปลายเท้าศพสูงระดับเดียวกัน ใช้ผ้าห่มหรือผ้าขาวพาดยาวตามเชือกคล้ายกระโจมเพื่อคลุมศพไว้รอการใส่โลง แล้วหาคะเทียงน้ำมันมาจุดวางไว้ใกล้บนหัวศพ เรียกไฟที่จุดนี้ว่า “ไฟยาม” การที่จุดตะเกียงน้ำมันนี้ก็เพื่อจุดประสงค์คือ

๑. เพื่อให้เกิดแสงสว่างในบริเวณที่ตั้งศพนั้น เพราะว่าในสมัยก่อน ไม่มีไฟฟ้าใช้
๒. เพื่อป้องกันแมวมาน่าเฟ้นผ่านอยู่บริเวณใกล้ศพนอน โดยเฉพาะแมวดำ เชื่อกันว่าหากแมวดำข้ามศพ ศพนั้นจะลุกนั่ง และศพนั้นผีจะคู่ร้าย
๓. เพื่อเป็นแสงสว่างให้กับวิญญาณผู้ตายได้ข้ามไปสู่ปรโลกเบื้องหน้า จึงคืออาศัยแสงสว่างนำทาง
๔. เพื่อต้องการทำเป็นปริศนาธรรมอธิบายว่าคนเราประกอบด้วยธาตุ ๔ เมื่อธาตุ ๔ ดับชีวิตก็ดับตามไปด้วย ดังไฟที่ใช้ น้ำมันเป็นเครื่องจุด เมื่อน้ำมันหมดไฟก็ดับเช่นเดียวกัน^{๑๑}

๔) นำศพใส่โลง

การนำศพใส่โลง หรือใส่หีบศพนั้นไม่ได้สะดวกเหมือนปัจจุบัน จะได้ใส่โลงไม้ก็เฉพาะคนที่มิฐานะดีเท่านั้นแต่ก็ต้องรอช่างหรือสล่า มาประกอบก่อน ส่วนมากไม่ได้ใส่หีบไม้จะใส่หีบที่ทำจากกะลาหรือเปลือกกะลาที่ใช้ปูสำหรับตีข้าวในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว นำมาตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแล้วมัดติดกับโครงไม้ไผ่ที่ขึ้นรูปเป็นรูปโลง ทั้งสี่ด้าน นำกระดาษสีดามาคิดแล้วจึงนำศพเข้าใส่โลง ส่วนศพที่มีฐานะดีที่ใส่โลงไม้เมื่อประกอบโลงศพเสร็จ ก็จะนำเอาแอลกอฮอล์เยี่ยยาเส้น ใส่ เพื่อป้องกันน้ำเหลืองที่จะไหลออกมาจากโลงศพ เพราะไม่มีการฉีดยารักษาศพหรือป้องกันศพเน่า แล้วทำการปิดโลงหรือเบิกโลง สัปเหร่อเป็นผู้ทำพิธีโดยใช้ใบหนาด ปิดในโลง ๓ ที่พร้อมกับกล่าวว่า “ขวัญคนหนี ขวัญผีอยู่” แล้วจึงนำศพลงใส่ ถ้าหากเก็บศพไว้หลายวันก็จะที่ระบายอากาศโดยใช้ไม้ไผ่เสี่ยทะลุปล้องออก แล้วเจาะฝาโลงให้เป็นรูนำไม้ที่เตรียมไว้สอดเข้าไปข้างในโลงศพแล้วเอาปลายไม้สอดขึ้นบนหลังคาเพื่อระบายกลิ่นเหม็นของศพ^{๑๒}

๕) การกำหนดวันฌาปนกิจศพ

วันที่จะปลงศพหรือวันเผาศพนั้น ต้องหาวันที่ดี ๆ การหาวันเผาศพมักจะถามจากเจ้าอาวาสหรือมรรคทายกวัดเป็นผู้หาวันให้ วันที่บ้านหมื่นห้ามเผาศพคือวันอังคาร วันพุธ วัน ศุกร์ และวันขึ้น ๕ ค่ำ แรม ๕ และตรงกับวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๔ แรม ๑๕ ค่ำ มีคำกล่าวเกี่ยวกับวัน

^{๑๑} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิต คนเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พันพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๕๕.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายคำ ชุมพล, สัปเหร่อ, วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ห้ามเผา เพราะเชื่อว่าหากเผาศพตรงกับวันที่ไม่ดีจะทำให้ลูกหลานไม่มีความเจริญ ตลอดถึงชาวบ้านจะเดือดร้อน อยู่ไม่เป็นสุขจะมีคนตายตามกันไปเป็นจำนวนมาก^{๑๕} ดังมีนิทานตำนานวันเก้ากองดังนี้

ครั้งหนึ่ง มีหญิงคนหนึ่ง ชื่อ “นางสัปปีะแจ๊ะ” มีนิสัยมักมากในกามารมณ์ นางมีสามีถึง ๗ คน สามีแต่ละคนมีรูปร่างผิวพรรณเหมือนกัน และที่สำคัญมีศีรษะล้านเหมือนกันหมด วันหนึ่งสามีของนางไปหาเห็ดในป่ามาให้นางแกลง นางได้แกลงให้สามีรับประทานพร้อมกันทั้งเจ็ดคน ส่วนนางไม่ทันได้รับประทานร่วมด้วย หลังอาหารมื้อนั้นสามีของนางเกิดอาการเบื่อเห็ดจึงเสียชีวิตไปพร้อมกัน นางเสียใจเป็นอย่างยิ่ง และยิ่งไปกว่านั้น นางรู้สึกกังวลใจเรื่องการจัดการส่งศพ เพราะนางยากจน ไม่มีเงินทองพอที่จะจ้างสัปหรือมาเผาศพให้ถึง ๗ คน นางจึงคิดอุบายไปจ้างสัปหรือคนหนึ่ง โดยบอกกับสัปหรือว่าสามีของนางคนหนึ่งเสียชีวิตลง ก่อนตายสามีกล่าวว่า จะขออยู่กับนางแม่นั้นจะเอาศพไปเผาที่ไหนก็ตาม จะกลับมาอยู่กับนางตลอด จึงขอให้สัปหรือเผาศพให้ใหม่สนิทจริงๆ เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจจะจ่ายค่าจ้างให้อย่างงาม สัปหรือคนนั้นก็รับคำ พร้อมให้คำมั่นสัญญาว่าแม่นั้นจะกลับมา ก็จะนำไปเผาอีก จะกี่ครั้งก็ตาม ตนจะเผาให้ใหม่อย่างแน่นอน เมื่อตกลงกันเช่นนั้นแล้ว นางก็นำศพสามีคนแรกมานอนที่ห้องโถงบนเรือน สัปหรือจึงแบกศพไปเผาที่ป่าช้า ขณะเดียวกันนั้น นางก็เอาศพสามีคนที่สองมานอนไว้ที่เดียวกันกับศพสามีคนแรก เมื่อสัปหรือกลับมาจากป่าช้าเพื่อขอรับค่าจ้าง นางจึงชี้ให้สัปหรือดูว่าศพสามีนางกลับมาบ้าน สัปหรือเห็นดังนั้นก็เข้าไปดู เห็นว่าเป็นศพคนเดิมเพราะมีรูปร่างหน้าตาเหมือนกัน ศีรษะก็ล้านตรงตามที่ตนได้รู้เห็น จึงเข้าไปแบกศพไปเผาอีก ขณะนั้นนางได้นำศพสามีคนที่สามออกมานอนแทนที่เดิม และนางก็ทำเช่นนั้นจนถึงศพที่เจ็ด สัปหรือก็จัดการตามที่ได้สัญญาไว้ โดยเฉพาะศพที่เจ็ด เขาได้เฝ้าดูอย่างใกล้ชิด แล้วเพิ่มท่อนฟืนให้ไฟลุกโชน พร้อมเตรียมท่อนไม้ขนาดเหมาะมือเอาไว้ โดยคิดว่าหากศพลุกขึ้นจากกองเพลิงจะกลับบ้าน ก็จะทุบตีมิให้ออกไปไหน

ขณะที่สัปหรือปฏิบัติกรณอยู่นั้น บังเอิญมีชายคนหนึ่งมีอาชีพเป็นคนเผาถ่านขาย และมีลักษณะรูปร่างหน้าตาตลอดจนมีศีรษะล้านเหมือนศพทั้งเจ็ด กลับมาจากการเผาถ่านจึงมีเนื้อตัวมอมแมมเดินทางผ่านมาทางนั้นพอดี สัปหรือเลื้อยไปเห็นเข้า ความโกรธแค้นที่คุกรุ่นอยู่ในอารมณ์ทำให้เขาถือไม้ปรี่เข้าไปทำร้ายชายผู้นั้นทันที ด้วยคิดว่าคนเผาถ่านเป็นศพที่คิดจะหนีกลับบ้าน ส่วนคนเผาถ่านเมื่อถูกทำร้ายก็ต่อสู้ป้องกันตนเอง ทั้งคู่ต่อสู้กันดุเดือดเหวี่ยงกันเป็นพัลวันจนพลัดตกลงไปในกองเพลิงที่กำลังลุกโชน จึงถูกไฟเผาไหม้ตายทั้งคู่ ดังนั้น ในวันเดียวกันจึงมีผู้เสียชีวิตและถูกไฟเผาพร้อมกันถึง ๘ ศพ คือศพสามีของนางสัปปีะแจ๊ะ ๗ ศพ สัปหรือหนึ่งศพ

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายทอง คนการ, วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

และคนเผาถ่านอีกหนึ่งศพเหตุนี้จึงเรียกววันที่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวว่า “วันเก้ากอง” และวันเดียวกันนี้ ตรงกับวันในระบบหนไท คือวันยี่จากนิทานหรือเรื่องเล่าข้างต้น คนโบราณจึงกำหนดเป็นข้อห้ามไว้มิให้เผาศพในวันเก้ากอง ด้วยเชื่อว่าจะทำให้คนตายติดต่อกันมามากมาย นอกจากนี้ท่านยังกำหนดคือกว่าแม้วันใดตรงกับวันยี่ ก็ให้งดเว้นการเผาถ่าน เพราะอาจมีผลให้เสียชีวิตเปล่า ๆ ตามสำนวนที่ว่า “ตายบ่เข้าพริกเข้าเกลือ” คือตายโดยไม่มีเหตุผลพอเพียง เหมือนเช่นคนเผาถ่านที่ต้องมาตายฟรี ๆ โดยไม่รู้วิธีโหนโอเหนอะไร และข้อห้ามที่ว่านี้ ท่านกล่าวเป็นคำคล้องจองกันว่า “วันเก้ากองบ่ดีเผาผี วันยี่บ่ดีเผาถ่าน” แล้วยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา^{๒๐}

และอีกความเชื่อหนึ่งว่าหากในหมู่บ้านมีคนตายซ้อนกันตั้งแต่ ๒ ศพขึ้นไปในเวลาใกล้เคียงกัน ให้นำศพที่ชีวิตที่หลัง ไปเผาก่อน และให้นำศพคนที่ตายก่อนไปเผาทีหลัง แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องเผาศพที่ตายก่อน ต้องทำพิธีเผาศพที่ตายทีหลัง ออกก่อน โดยทำหุ่นฟางแล้วนำเสื้อผ้าคนที่ตายใส่ให้แล้วนำไปเผาที่ป่าช้า แล้วจึงจะเผาศพนั้นได้ และถ้ามีความจำเป็นต้องเผาศพในวันพระ ต้องทำพิธีชื้อป่าช้าเสียก่อน โดยนำเอาเครื่องเช่น ไปชื้ออนุญาตกับเสียงเหมียงเสียก่อน แล้วจึงเผาศพได้^{๒๑}

๖) การบำเพ็ญกุศลศพ

ก) พิธีสวดอภิธรรม - พิธีสวดอภิธรรมศพนั้นเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เมื่อมีคนตาย ญาติพี่น้องต้องจัดพิธีสวดอภิธรรมให้ เพราะเป็นการทำบุญอุทิศกุศลไปให้กับผู้ตายเพราะมีความเชื่อว่าถ้าได้สวดอภิธรรมแล้วคนตายก็จะรู้ว่าตัวเองตายแล้ว ในการสวดอภิธรรมนี้ก็จะนิมนต์พระสงฆ์สามเณรในวัดทั้งหมดมาสวดอภิธรรมและเทศน์ทุกคืน สำหรับการเทศน์นั้น สามเณรก็จะใช้คัมภีร์มหาวิปาก คัมภีร์มาลัยโศดโลก มหามูลนิพานสูตร หรือไม่ก็จะนำเอาคัมภีร์เทศน์อภิธรรมเจ็ดคัมภีร์มาเทศน์ เช่น ไปสวดอภิธรรมวันอาทิตย์ก็จะเทศน์คัมภีร์สังคินี ไปเทศน์เป็นต้น พิธีสวดพระอภิธรรม ไม่พิธีการอะไรที่ซับซ้อน ไม่มีการทอดผ้าบังสุกุล แต่จะมีด้ายสายโยงที่มัดกับศพแล้วโยงออกมาพระสงฆ์ สามเณรก็จะจับฝ้ายนั้นแล้วพิจารณา ไม่มีการเชิญแขกมาทอดผ้า มาถวายปัจจัย การถวายปัจจัยไทยทาน ก็ไม่มีเหมือนปัจจุบันไม่ได้ถวายทุกรูป ถวายรวมกันที่เจ้าอาวาส หรือประธานสงฆ์ ไทยทานก็ไม่มี มีเพียงแต่กระทงที่นำกระดาษมาพับเป็นรูปสี่เหลี่ยม แล้วนำบุหรี หมาก เหมียง พร้อมปัจจัยใส่ เรียกว่า “ขันหมากทิพย์”

^{๒๐} สนั่น ธรรมธิ, “วันเสียชีวิต”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://board.postjung.com>. [๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔].

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายเลื่อน บุญทา, สัปหระ, วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

ข) การสร้างปราสาทใส่ศพ และการประดิษฐ์ดอกไม้ประดับศพ - การสร้าง
 ปราสาทใส่ศพนั้นส่วนใหญ่ไม่นิยมแต่จะมีก็เฉพาะศพผู้มีฐานะดี มีตำแหน่งในหมู่บ้านเช่น
 ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ส่วนมากศพของคนทั่วไปที่ฐานะยากจนหรือชาวบ้านธรรมดาไม่มีการใส่
 ปราสาท เมื่อนำศพไปเผา หรือฝัง ถ้าศพใส่โลงไม้กระดาน จะยกศพลงวางไว้บนแคร่แล้วผูกติด
 กับแคร่ให้แน่น ถ้าศพที่ครอบด้วยสาดกะลา ก็จะยกศพนั้นวางไว้บนแคร่ โดยห่อศพด้วยเสื่อ ผูกด้วย
 ฝ้ายจรัส ๓ แห่ง แล้วจึงใช้ฝ้ายอีก ๓ วางพาดกับเสื่อ ปลายฝ้ายทั้งสองผูกกับแคร่ให้แน่นแล้วจึง
 นำเอาหีบสาดกะลามารอบ ข้างบนนำมาไม้เป็นซี่ๆ มารอบไว้เหมือนลุ่มไก่ เรียกว่า ”แมวควบ ”
 แล้วนำมาครอบศพแล้วผูกศพติดกับคานหามแล้วนำไปเผาที่ป่าช้า ไม่มีการใส่ปราสาท มีเพียง
 ดอกไม้สดที่ขึ้นตามหมู่บ้านประดับไปแค่นั้น ต่อมามีการพัฒนาการขึ้น โดย มีการบรรจุศพลงใน
 หีบศพโดยหาไม้อัดมาทำเป็นโลงศพ มีการประดิษฐ์ดอกไม้จากกระดาษ โดยมีผู้สูงอายุและแม่บ้าน
 ผู้มีความรู้มาช่วยกันประดิษฐ์เป็นพุ่มดอกไม้ประดับบนหลังหีบศพ ส่วนพวงหรีด ก็เป็น
 พวงดอกไม้จริงๆ นำเอาไม้ไผ่มาเหลาแล้วขุดเป็นรูปร่างกลม นำดอกไม้สดที่ขึ้นในหมู่บ้านมามัดติด
 กับไม้วงกลม ไม่มีขายเหมือนในปัจจุบัน ไม่มีการเขียนชื่อ ไม่มีการเขียนคำอาลัย เมื่อมีงานศพ
 เกิดขึ้นหน้าที่หรืองานที่สำคัญก็คือการประดิษฐ์ดอกไม้ และการช่วยงานเจ้าภาพ เพราะว่ามีคน
 ทำขายเหมือนปัจจุบัน^{๒๒}

ค) การสร้างเฮือนदान (บ้านสำหรับอุทิศให้คนตาย) - การสร้างเฮือนदान นี้
 มีความสำคัญและจำเป็นมาก ที่ลูกหลานตลอดถึงญาติพี่น้องต้องคิดทำเป็นอันดับต้น ๆ ที่ตั้งศพ
 บำเพ็ญกุศลศพ เพราะจะต้องทำพิธีถวายแก่พระสงฆ์ในวันฌาปนกิจศพ การสร้างเฮือนदानนี้ก็จะ
 ทำตามฐานะของคนตาย คือถ้าเป็นคนมีฐานะที่ร่ำรวย มีการเก็บไม้หรือคนตายได้สังเสียดก่อนตายไว้
 ว่าจะให้สร้างเฮือนदानแบบไหนลูกหลานต้องทำตาม เพราะมีความเชื่อว่า “ไม่ศิริค้ำสังคนตาย” (อย่า
 ฟืนค้ำสัง) แต่ส่วนใหญ่ก็จะเป็นบ้านที่ทำจากไม้ไผ่มัดด้วยหญ้าคาใช้ผ้าขาวเป็นฝาผนัง ขนาดก็
 ประมาณกุฏิพระขนาดเล็กๆ ข้างในบ้านก็นำเครื่องเรือนใส่ให้ครบ เป็นต้นว่า ที่นอน หมอน มุ้ง
 เครื่องทำครัว ตลอดถึงข้าวเปลือก ข้าวสาร เสื่อผ้า ตลอดถึงเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ที่คนตายเคยใช้
 ซอยขณะที่ยังมีชีวิตก็จะนำมาใส่ในเรือนนั้นด้วย และขาดไม่ได้ที่ต้องใส่ในเฮือนदान ก็คือ บาตร
 พระ ตุ้งเหล็ก ตุ้งทอง ตุ้งขาว ตุ้งแดง และก่อเจดีย์ทรายไว้ในบริเวณบ้านที่จะทำบุญถวาย

การสร้างบ้าน หรือเฮือนदानนี้ เป็นหน้าที่ของชาวบ้านต้องมาช่วยกันสร้าง
 โดยมีหัวหน้า หรือเรียกว่า “สล่าเก่า” เป็นผู้รับขันตั้งจากเจ้าภาพก่อน แล้วจึงลงมือสร้างบ้าน หากไม่

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางสมหมาย สุนันตะ, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

มีการสร้างบ้านหรือเสือนาน เชื่อว่าคนตายจะไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่มีอะไรไปใช้สอย วิญญาณจะอยู่ลำบาก เพราะเชื่อว่าโลกของคนตายก็เหมือน โลกของคนเป็น^{๒๓}

ง) การบำเพ็ญกุศลศพในวันฉาบศพ - การบำเพ็ญกุศลศพในวันฉาบศพ หรือวันเผาศพนั้น จะมีแขก ญาติพี่น้องจากต่างหมู่บ้าน มาร่วมงานมากเป็นพิเศษ การบำเพ็ญกุศลศพเริ่มประกอบพิธีกรรมตั้งแต่ตอนเช้าเป็นต้นไป ดังจะลำดับพิธีและขั้นตอนดังนี้

(๑) พิธีถวายปราสาท และถอนศพ - พิธีการนี้จะทำเฉพาะศพที่มีการใส่ปราสาท โดยจะนิมนต์พระสงฆ์ สามเณรจำนวน ๔ รูป มารับไทยทานถวายปราสาทศพ โดยนั่งให้พรเจ้าภาพทั้งสี่มุมของปราสาท ในการถวายทานปราสาทศพนี้ก็จะมีการนำเอาเสื้อผ้าหรือที่นอน ผ้าห่ม ใส่ไว้ข้างในด้วย พร้อมกับมีขันข้าว แล้วก็ทำพิธีถอนศพลงใส่เพื่อเตรียมเคลื่อนไปเผาที่ป่าสุสาน แต่ถ้าศพไหนไม่มีการใส่ปราสาท ใช้คานหาม ก็ตัดขั้นตอนนี้ไป ขั้นตอนนี้ถ้ามีการบวชหน้าไฟหรือบวชจูงศพก็จะบวชที่บ้านศพนั้นเลย

การถอนศพถือเป็นพิธีกรรมที่จะขาดเสียมิได้เพราะเชื่อว่าเป็นการถอนเอาวิญญาณหรือสิ่งชั่วร้ายอัปมงคลให้ออกจากบ้านไป เพราะเป็นความเชื่อเรื่องของอำนาจผีสาม พิธีถอนศพนี้ต้องมีขันตั้งหรือขันครุมอบให้กับประธานสงฆ์ผู้เป็นเจ้าของพิธีเสียก่อนเพราะจะได้กล่าวอัญเชิญครุมาทำให้พิธีการถอนศพนั้นเกิดสัมฤทธิ์ผล เมื่อประธานสงฆ์ทำพิธียกขันครุเสร็จ พระสงฆ์สามเณรผู้ร่วมพิธีก็จะนำเอาสะดวง (กระเบาะเครื่องบดพลี) พร้อมกับน้ำส้มป่อย ไปยื่นล้อมหีบศพแล้วสวดกถาคำถอนศพ เมื่อถอนศพเสร็จลูกหลานญาติพี่น้องก็จะช่วยกันยกศพไปใส่ปราสาทศพ ที่ตั้งไว้บนลื้อ หรือเกวียนหน้าบ้าน ขณะหามศพลงจากบ้านก็จะมีกรโปยข้าวสาร ข้าวตอก ลงบนหลังหีบศพให้ตกลงตามพื้นเรือนด้วย เชื่อว่าให้ศพลงมากับข้าวสาร หรือข้าวตอกที่โปยนั้น การหามศพจะได้เบา เมื่อศพพ้นจากชายคาบ้านสัปเหร่อก็จะโยนหม้อน้ำให้แตกเพื่อเป็นการขับเสนียดจัญไร พร้อมกับกล่าวว่า “ตราบใดที่หมอน้ำนี้ไม่เข้าประสานกันอย่างใดก็กลับมาบ้านหรือมารังครวญคนอยู่ข้างหลัง” และถือเป็นการสอนธรรมะไปในตัวด้วยเปรียบชีวิตเหมือนหมอดินเมื่อถึงเวลาที่ต้องแตกสลายไปในที่สุดและไม่สามารถกลับคืนชีวิตได้อีก

(๒) การถวายไทยทาน - การถวายไทยทานถือเป็นหัวใจของการบำเพ็ญกุศลศพ พิธีการบำเพ็ญกุศลศพนี้จะกำหนดในเวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. โดยนิมนต์พระสงฆ์สามเณรมารับไทยทาน แสดงพระธรรมเทศนา ถวายจตุปัจจัยไทยทาน ในการถวายไทยทานนี้ พิธีกรรมเริ่มต้นการที่“ปู่อาจารย์วัด”(มรรคทายก) นำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ฟังพระ

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายวาทย์ มณีชัย, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

ธรรมเนียม การฟังพระธรรมเทศนาคือเป็นการฟังหรือการเทศน์แบบฝนแสนห่า คือการเทศน์พร้อมกัน นิยมนิมนต์พระสงฆ์ สามเณรเทศน์พร้อมกัน ๔ รูป ซึ่งกัมภีร์เทศน์นั้น ก็จะมีเรื่อง มาลัยโศคโลก วิสุทธิยา มหาวิบาก มหามูลนิพาสูต เป็นต้น และอาจารย์หรือมรรคทายกก็จะโอกาสเวณตามไปด้วย เมื่อพระสงฆ์ สามเณรเทศน์จบ ปู่อาจารย์วัดเวณตามเสร็จ ก็ถวายจตุปัจจัยไทยทาน เวณตามให้กับผู้ตาย เมื่อพิธีกรรมถวายไทยทานเสร็จก็จะถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ และชาวบ้านก็รับประทานอาหารร่วมกัน

(๓) การเคลื่อนศพ - เมื่อพระสงฆ์มาถึงบริเวณที่ตั้งศพ ก็จะทำพิธีถอนศพอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงเคลื่อนศพได้ ถ้าเป็นศพที่ห้าม โดยเฉพาะลูกของผู้ตายที่เป็นผู้ชายจำนวน ๔ คน จะมาเป็นคนห้ามศพและญาติพี่น้องก็เดินตามผู้ไปส่งศพก็จับด้าย หรือเดินเป็นขบวนตามไปโดยมีพระสงฆ์และสามเณรเดินนำหน้าในขบวนก็มีการโปรยทานด้วยในกรณีศพของคณินฐานะ เรียกว่า การ “สุขมะนาว” คือการเอาเงินเหรียญใส่ในผลของมะนาว และผลมะเดื่อ พอไปถึงระหว่างทางข้ามแม่น้ำก็จะมีการนำศพบรรทุกเรือข้ามไปยังป่าช้า ซึ่งป่าช้าของบ้านหมั้นนั้นอยู่อีกฟากหนึ่งกับหมู่บ้าน ผู้หญิง คนแก่ เด็กๆ ก็จะไปส่งศพได้เฉพาะฝั่งแม่น้ำเท่านั้น ผู้ที่จะไปเผาศพนั้นก็จะมีสี่หรือ ๔ คน ญาติพี่น้องที่เป็นผู้ชาย และพระสงฆ์เท่านั้น เพราะเป็นการลำบาก โดยเฉพาะในฤดูน้ำหลาก จึงมีคำกล่าวที่ว่า “ตายกลางพรรษา ตายกาปีใหม่ ตายน้ำเมื่อน้ำนองด้านองแดง ตายเมื่อค้ำแปงก่า ตายเมื่อฮาลงเมือง ตายเมื่อข้าวเหลืองเต็มโต้ง ตายเมื่อไม้ปึงชิมคอย ตายเมื่อหอยเข้าป้อด” หมายความว่า การเสียชีวิตในฤดูกลาง เข้าพรรษา เทศกาลสงกรานต์ ฤดูน้ำหลาก เมื่อเศษฐกิจตกต่ำ ข้าวยากหมากแพง เมื่อโรคคอหิวตักโรคระบาด เสียชีวิตในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว เสียชีวิตในฤดูแล้ง ในฤดูกลางที่หอยอยู่จำศีล การเสียชีวิตในช่วงฤดูกลางดังกล่าวนี้มีความยากลำบากด้วยประการทั้งปวง

(๔) พิธีกรรมการเผาศพ (ประชุมเพลิงศพ) - การเผาศพ หรือเรียกว่าการเผาศพนั้น ไม่มีพิธีกรรมที่ย่างยากเหมือนปัจจุบัน กล่าวคือ ในตอนเช้าของวันเผาศพนั้น ทางสี่หรือและชาวบ้านบางกลุ่มก็จะไปทำกองฟอนเตรียมไว้ก่อน โดยการเลี้ยงทนายไข่ พิธีกรรมนี้สี่หรือจะเป็นผู้ทำโดยนำดอกไม้รูปเทียน และเครื่องเช่นไข่วไปบอกกล่าวกับเจ้าที่เจ้าทาง หรือเรียกว่า เลี้ยงหม้าย และนำไข่วไถ่คืบมาอธิฐานถึงผู้ตายว่ามีความประสงค์จะอยู่ตรงไหนของป่าช้า ถ้ามีความประสงค์จะอยู่ตรงไหนก็ขอให้ไข่วนี้แตก หากไม่ประสงค์ตรงที่ไข่วไปก็ไม่ต้องแตก แล้วก็ไข่วไข่วหากไข่วแตกตรงไหนก็ให้ตั้งกองฟอนที่นั่น หรือขุดหลุมที่นั่นเลย การทำกองฟอน หรือก่อกองฟอน

นั้นต้องนำพื้นไม้เป็นชั้นตามเดือนทางจันทรคติปัจจุบันที่เผาศพ เช่นเผาศพเดือนห้า กองพินก็ห้าชั้น เผาเดือน ๖ กองพินก็หกชั้นเป็นต้น^{๒๔}

เมื่อศพมาถึงป่าช้า ก็นำศพขึ้นบนกองพอน สัปเหร่อจุดเทียนจี้ก่อน พระสงฆ์ สวดมตติกา และพิจารณาผ้าบังสุกุล สำหรับผ้าบังสุกุลนั้นก็เป็ผ้าขาวธรรมดา เมื่อพิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จ ก็ให้พร การพิจารณาผ้าบังสุกุลมีผ้าไม่มาก อย่างน้อยก็ ๑ ผืน หรือ ๔ ผืนเท่าจำนวนพระสงฆ์ที่ไปเผาศพเท่านั้น เมื่อพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จ สัปเหร่อก็ทำการล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว ลูกหลาน ขอมมาด้วยน้ำมันส้มป่อย แล้วก็ทำการเดิน “ผัดตำลिन” หรือประทักษิณ คือ การเดินเวียนรอบกองพอน ๓ รอบ เพื่อเป็นการขอมมาหรือแสดงความเคารพต่อผู้ตายถ้าผู้ตายเป็นผู้ชายต้องเดินเวียนขวาถ้าเป็นศพผู้หญิงต้องเดินเวียนทางซ้าย เมื่อทำพิธีขอมมาแล้ว พระสงฆ์ก็จะจุดไฟประชมเพลิง ผู้ที่ไปส่งศพก่อนจะกลับบ้านต้องข้ามกองไฟที่ตรงทางเข้าป่าช้าที่สัปเหร่อก่อไว้เป็นการขับเสนียดจัญไร หรือเป็นการป้องกันผีร้ายจะติดตามไปด้วย เมื่อกลับไปถึงบ้านศพก็จะมี การนำน้ำมันส้มป่อยที่ทางเจ้าภาพจัดไว้ที่ปากประตูบ้านประพรมลูบหัว อิกทีและเข้าร่วมพิธีสู่ขวัญหมู่รวมกัน คือ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับญาติพี่น้อง ลูกหลาน และคนไปร่วมพิธี เผาศพมาการบายสีสู่ขวัญในงานศพนี้ไม่ยุ่งยากไม่ต้องทำบายสี เพียงแค่หาตะกร้ามา ๑ ใบ บรรจุ เลื่อผ้าของคนในบ้าน แล้วนำเอาสวิงมาวางทับข้างบน มีไข่ต้ม ขนม น้ำ หมากพลู บุหรี่ เป็นเครื่อง ทุนขวัญ และอาจารย์ หรือมรรคนายกก็ประกอบพิธีสู่ขวัญ และผูกข้อมือ พรมน้ำส้มป่อย ถือว่าพิธี การไปส่งศพก็เสร็จพิธี

(๕) พิธีดับกองพอน เก็บอัฐิ - พิธีดับกองพอนถือเป็นเรื่องที่สำคัญอีกเรื่อง หนึ่งสำหรับลูก หลานที่ต้องปฏิบัติไม่ยิ่งไปกว่าการไปส่งศพหรือเผาศพ คือ พิธีนี้จะทำในตอนเช้า มีด มีคำกล่าวว่ “ไปก่อนกา มาก่อนไก่” หมายความว่า ต้องไปก่อนนกก่อนกาจะออกหาอาหาร และมาก่อนไก่จะออกจากเล้ามาหาอาหาร คือประมาณ ๐๓.๐๐ น. – ๐๕.๐๐ น. โดยนิมนต์พระสงฆ์ หรือสามเณรจำนวน ๑ รูป ไปสวดมตติกาและบังสุกุล หลังจากทีพระสงฆ์บังสุกุลเสร็จ ลูกหลานก็จะนำน้ำมันส้มป่อยรดลงบนกองไฟที่เผาศพนั้น เรียกว่า “ดับกองพอน” พร้อมกับอธิฐานตามคติ ความเชื่อที่ได้ยึดถือกันมาว่าให้ดวงวิญญาณไปเกิดในภพภูมิที่ดี อย่าได้นำเอาโรคร้ายไข้เจ็บ หรือโรคที่ทำป่วยไม่สบายถึงต้องตายนี้ นำกลับมาเกิดอีก และให้ชีวิตของตนเองมีความชุ่มเย็น เหมือนกับน้ำที่นำมารดกองพอนนี้ด้วย แล้วก็กลับบ้าน ส่วนกระดูกหรืออัฐินั้นไม่นิยมเก็บไปไว้ วัดหรือไว้บ้านเพื่อทำบุญกระดูก ไม่มีการกระทำใดๆ ทั้งสิ้นกับกระดูกนั้นเพียงเอาทิ้งไว้ที่เดิมตรง จุดที่เผาขึ้นตามเดิม

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายแดง คนการ, สัปเหร่อ, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

(๖) พิธีสังคหะ เจริญพระพุทธมนต์ - พิธีสวดสังคหะ หรือการเจริญพระพุทธมนต์นี้ เป็นการประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่าเป็นการกระทำสิ่งที่เป็นอัปมงคล ให้เป็นมงคล คือบ้านที่มีการตายเกิดขึ้นนั้น เป็นบ้านที่ตลกซัด ต้องทำการสังคหะนำเอาสิ่งชั่วร้ายให้ออกจากบ้าน ไม่ใช่เป็นการสวดไล่วิญญาณของผู้ตายให้ออกจากบ้านไป การสวดเจริญพระพุทธมนต์นี้ นิยมทำกันในตอนเช้าหลังจากที่กลับจากการไปดับกองฟอนมา หรือในเวลาตอนเย็น เรียกว่า “การสวดมนต์เย็น” พิธีสังคหะบ้านเป็นสวดพระปริตร และฟังเทศนาธรรม โดยมีเครื่องรางประกอบพิธีด้วยและจะขาดไม่ได้คือ ต้ำแหลว(แฉลว) คาเชียว(หญ้าคานำมาพันเป็นเชือก) ใบหนาด ยอดหนาดพุทรา หรือหนามอื่นๆ ก็ได้ ทราข น้ำสมป่อยเพื่อทำน้ำพระพุทธมนต์ เมื่อเตรียมของประกอบพิธีกรรมพร้อมแล้ว พระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำต้ำแหลว คาเชียว ไปผูกติดกับประตูบันไดบ้าน แล้วนิมนต์พระสงฆ์ หรือสามเณรช่วยคว่ำหม้อน้ำในบ้านให้หมด และคิดหรือก่อไฟในเตาไฟให้ด้วย ถือว่าบ้านศพ หรือบ้านซัดได้หมดไปแล้วต่อไปนี้เป็นบ้านใหม่สิ่งชั่วร้ายได้หมดไปมีแต่ความสุขความเจริญต่อไป

๓.๓.๓ ลำดับพิธีกรรมการจัดงานศพบ้านหมูนในปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นการตายดีหรือตายร้ายที่เรียกว่าตายโหง การประกอบพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจูง การลาก ให้วิธีเดียวกันหมด ไม่มีการแยกเหมือนในอดีต การจัดงานศพของชาวบ้านหมูน มีค่าใช้จ่ายที่แพง มีขั้นตอนพิธีกรรมที่มากกว่าที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน และการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาผสมผสานกัน และตัดประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างออกไปก็มี มีการจัดงานแข่งขันกันมากขึ้น ภาระการจัดงานศพต้องเป็นภาระของคนอยู่เบื้องหลังต้องใช้จ่ายในการจัดงานเป็นจำนวนมาก ดังจะได้อธิบายต่อไป

๑) การเจ็บป่วยการตาย

ปัจจุบันเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยไม่ว่าจะเป็นโรครุนแรง การเจ็บป่วยด้วยโรคนาๆ ชนิด หรือประสบอุบัติเหตุ ส่วนใหญ่มักจะเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ดังนั้นการตายในปัจจุบันส่วนมากคนป่วยมักจะไปเสียชีวิตที่โรงพยาบาล เพราะพัฒนาการทางการแพทย์มีความเจริญก้าวหน้า และได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการรักษาพยาบาลของคนในชนบท เพราะว่ามีสวัสดิการต่างๆ ด้านการรักษาพยาบาลของภาครัฐมีความเท่าเทียมกัน และหลักประกันคุณภาพชีวิต เช่น สวัสดิการสังคม การประกันชีวิต ที่ได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยรักษาพยาบาล เมื่อมีการเจ็บป่วยไม่สบายก็ต้องนำไปรักษาในโรงพยาบาล ส่วนน้อยที่แพทย์จะให้นำกลับมารักษาดูแลที่บ้าน พร้อมกับรักษาตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้าน เมื่อถึงคราวจบชีวิตลงลูกหลานก็จะนำศพ

กลับมาว่าเพื่อกุศลที่บ้านหรือที่วัด การร้องไห้คร่ำครวญเสียใจในการจากไปของผู้ตาย มีให้เห็น น้อยมากไม่เหมือนในอดีต อาจเป็นเพราะว่าญาติพี่น้องมีความเข้าใจถึงสังขารธรรมมีการศึกษาธรรมะ มากกว่าในอดีต รู้ถึงสภาวะของสังขารธรรมเรื่องความไม่เที่ยงแท้แน่นอน การร้องไห้ หรือการหุ่ย เหมือนในอดีต จึงไม่มี ดังนั้น การแจ้งข่าวการตายในปัจจุบันจึงอาศัยความเจริญทางเทคโนโลยีเข้า มีบทบาทสำคัญมาก โดยเฉพาะ โทรศัพท์ จะมีการติดต่อมาทางญาติพี่น้องที่อยู่ทางบ้านให้เตรียมตัว ไปรับศพ แล้วก็ประสานงานกับทางผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวทางเสียงตามสาย ภายในหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านได้รับทราบและขอความช่วยเหลือมาจัดเตรียมสถานที่ เตรียมการจัดพิธี อาบน้ำศพ และเตรียมงานศพต่อไป และนอกจากนี้ยังมีการใช้บัตรเชิญแขกมาร่วมงานฌาปนกิจศพ อีกด้วย

๒) การอาบน้ำศพ

การอาบน้ำศพในปัจจุบันจะใช้น้ำเย็นธรรมดา ใส่ฝักส้มป่อย น้ำอบน้ำหอม ไม่มีการต้มน้ำ หรือบางรายก็ยังยึดถือประเพณีเพียงแค่นำน้ำร้อนมาผสมพอเป็นพิธีก็มี หรือบางรายก็ให้ เจ้าหน้าที่ทางโรงพยาบาลอาบน้ำศพให้เสร็จ พร้อมนิคดยากันศพนำไปเรียบริ้วแล้วจึงนำศพกลับมา ทำพิธีรดน้ำศพเหมือนทำเนียมภาคกลางแทนการอาบน้ำศพ

๓) การห้างลอย

การห้างลอย ในปัจจุบันไม่มีการปฏิบัติแล้วเพราะไม่จำเป็นต้องรอการต่อโลง ศพเพราะมีขายตามท้องตลาด หรือ ไม่ก็จะเช่าตู้แช่ศพจากทางร้านบริการจัดงานศพแบบครบวงจร เมื่ออาบน้ำศพเรียบร้อยแล้วก็มีการแต่งตัวให้ศพเหมือนกับคนมีชีวิต ไม่มีการกลับเสื้อผ้าจาก ข้างหน้าเป็นข้างหลัง เมื่อแต่งตัวเสร็จแล้วก็นำศพมานอนบนเสื่อที่เตรียมไว้ ได้เสื่อนั้นก็มีฝ้าย จำนวน ๓ เส้นสอดไว้เรียกว่าฝ้ายจอนสอด ใส่แทนการมัดตราสังศพแต่ยังคงมีหมอนข้าวสารและ เงินเหรียญที่เตรียมไว้มาหนุนหัวให้ศพ พร้อมกับนำเงินใส่ในกระเป๋าเสื้อ กระเป๋ากางเกงให้ศพด้วย เชื่อว่าคนตายจะได้นำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปสู่ปรโลก พร้อมกันนั้นก็นำดอกไม้ธูปเทียน มาวางไว้ที่อกหรือใต้มือให้ผู้ตาย เพื่อจะได้นำไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี ในสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์^{๒๕}

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน พหล แก้วเขียว, ฌาปนกิจ, (กรุงเทพฯ : สหธรรมมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐.

๔) การกำหนดวันฌาปนกิจศพ

การกำหนดวันฌาปนกิจศพ ในปัจจุบันนี้หลักการยังยึดถือเหมือนในอดีตทุกประการ แต่ส่วนมากจะกำหนดบำเพ็ญกุศลประมาณ ๔ – ๕ คืน เป็นอย่างน้อย แต่เจ้าภาพศพบางศพก็ยังมีความเชื่อว่าคนที่ตายอาจยังไม่ไปเกิดยังคอยวนเวียนอยู่ อาจกลับเข้ามายังร่างเดิมอยู่ จึงยังไม่เผาศพ เหมือนกับเรื่องของพระภิกษุที่ชื่อติสสะ ซึ่งมีเรื่องเล่าว่า ท่านได้รับผ้าสาฎก มาทำจีวรใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ยังไม่ได้นุ่งห่ม ท่านคิดในใจว่า พຽງนี้จักห่มจีวรนี้ แล้วพับพาดไว้ที่สายระเดียง ในราตรีนั้นเกิดอาหารที่ฉันไปไม่ย่อย เกิดมรณภาพด้วยบุญกรรมท่านได้จุติ เกิดเป็นเส้นอาศัยอยู่ที่จิวรนั่นเอง ฝ่ายภิกษุเมื่อทำสรีริกิจเสร็จแล้ว จะนำจีวรมาแบ่งกัน เส้นนั้นวิ่งและร้องไปข้างโน้นที่ ข้างนี้ที่ พระศาสดาสดับเสียงนั้นด้วยโศทรธาตุเพียงดังทิพย์ ครัสต์พระอรานนท์ว่า อย่าให้ภิกษุแบ่งจีวรของติสสะ ให้เก็บไว้ก่อน ๗ วัน หากครบวันที่ ๘ ค่อยนำมาแบ่งกัน เพราะติสสะไปเกิดในวิมานชั้นดุสิตแล้ว^{๒๖} แต่ก็มีส่วนน้อยที่จัดบำเพ็ญกุศลนานกว่า ๗ วัน เพราะเสียชีวิตในขณะที่ในหมู่บ้านจัดงานบุญประจำปี หรือเสียชีวิตในช่วงเทศกาลสงกรานต์ตัวอย่างเช่นกรณี งานศพของพ่อถวิล คนการ ต้องตั้งศพบำเพ็ญกุศลถึง ๑๐ คืน ๑๑ วัน เพราะมีสาเหตุ ๒ ประการคือ ๑ ต้องรอลูกสาวที่ไปทำงานต่างประเทศ ๒ วัดจัดงานทำบุญฉลองกุฏิสงฆ์^{๒๗}

๕) การบำเพ็ญกุศลศพในปัจจุบัน

ก) การจัดดอกไม้ประดับหีบศพ - การจัดดอกไม้ประดับหีบศพนี้มีความสะดวกมาก ไม่เหมือนกับในอดีตที่ต้องอาศัยกลุ่มผู้สูงอายุหรือแม่บ้านมาประดิษฐ์และจัดเองใช้เวลาหลายวันกว่าจะเสร็จถือว่าเป็นงานหลักในการมาช่วยงานศพ การจัดดอกไม้ประดับงานศพไม่เพียงแต่ต้องการให้สวยงามเท่านั้นแต่เป็นเครื่องสักการะศพด้วย เพราะว่าดอกไม้ที่จะขาดไม่ได้ที่ต้องประดิษฐ์ขึ้นคือ ดอกบัว เชื่อว่าผู้ตายจะนำไปไหว้พระธาตุเขาสกแก้วจุฬามณี และต้องประดิษฐ์ขึ้นจำนวน ๔ ดอก^{๒๘} แต่ปัจจุบันไม่มีการประดิษฐ์แล้วเพราะมีร้านบริการงานศพแบบครบวงจรเข้ามาบทบาทในการช่วยจัดงานศพ เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นเจ้าภาพจะต้องติดต่อกับเจ้าของร้าน หรือมอบหมายให้ใครที่สนิทช่วยจัดการเป็นธุระในการติดต่อให้

ร้านบริการงานศพครบวงจรเกิดขึ้นประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๕ มีบทบาทสำคัญมากในการจัดงานศพของบ้านหมื่นในปัจจุบัน ทุกศพต้องใช้บริการ แต่จะเลือกใช้บริการร้านไหน

^{๒๖} คูรายละเอียดใน ฌมปทฎฐกถา (แปล), ๗/๑๒-๑๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์ แม่สมศรี คนการ, เจ้าภาพงานศพ, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางสมหมาย สุนันตะ, ปราชญ์ชาวบ้าน, วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

นั้นก็ขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าภาพ เมื่อมีการติดต่อขอใช้บริการแล้วทางร้านจะนำสิ่งของที่จำเป็นมาบริการถึงงานศพไม่เกิน ๓๐ นาที สิ่งแรกที่นำมาบริการคือ ตู้เย็นแช่ศพ พุ่มดอกไม้ประดับ หลังหีบศพ กระจ่างรูป รูปไหว้ศพ ดอกไม้จันทน์ ตะเกียง ถุงข้าวด้วน เป็นต้น บางศพที่ทางเจ้าภาพมีฐานะทางการเงินที่ดีก็จะใช้ดอกไม้สดในการตกแต่ง ส่วนพวงหรีด ส่วนใหญ่จะเป็นหรีดที่ใช้ประโยชน์ได้ เช่นกระดิกน้ำ ถาดใส่ของ เป็นต้น เมื่อพิธีฌาปนกิจศพ(เผาศพ)เสร็จก็จะนำมาใช้เป็นสาธารณะประโยชน์ในหมู่บ้านต่อไป ^{๒๘}

ข) การสวดอภิธรรม - การสวดอภิธรรม ถือเป็นหัวใจสำคัญของการบำเพ็ญกุศลศพ โดยจะนิมนต์พระสงฆ์สามเณรจำนวน ๔ รูปมาแสดงธรรมและสวดอภิธรรมทุกคืน มีขั้นตอนพิธีกรรมที่มักมีการเชิญแขกมาทอดผ้าบังสุกุล เชิญแขกมาถวายปัจจัยแด่พระสงฆ์ โดยเฉพาะคืนสุดท้ายจะนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๔ รูปมาสวดอภิธรรม เพราะต้องการให้พระสงฆ์จำนวน ๔ รูปมาสวดตามความหมายของสงฆ์ในพระวินัยจริงๆ ไม่ให้สามเณรเข้าร่วมสวดด้วยเหมือนทุกคืนที่ผ่านมา ถ้าศพที่มีฐานะหรือมีลูกหลานรับราชการมักนิมนต์พระนักเทศน์ มาเทศน์ แบบปฏิภาณโวหาร และการใช้คัมภีร์เทศน์ พระสงฆ์ สามเณรจะใช้คัมภีร์เทศน์พิเศษ มาเทศน์คือคัมภีร์เทศน์ที่นักปราชญ์ท้องถิ่น ได้แต่งเป็นสำนวนร้อยแก้ว ร้อยกรอง โดยนำหลักธรรม มาเป็นหัวข้อบรรยาย เป็นสำนวนล้านนา เช่น ทุภข์ ๑๐๘ กตัญญูกถเวที ธรรมสังเวช เป็นต้น หลังจากพิธีสวดอภิธรรมแล้วจะมีการจัดเลี้ยงอาหารว่างแก่แขกที่มาร่วมงานด้วย แขกก็จะมามากเป็นพิเศษ^{๒๙}

ค) การสร้างปราสาท และหีบใส่ศพ - การสร้างปราสาทและหีบใส่ศพนั้น ปัจจุบันนี้ไม่มีความจำเป็นที่ต้องสร้างเองในหมู่บ้านเพราะมีจำหน่ายตามท้องตลาด ร้านบริการงานศพครบวงจรมีบริการครบ เพียงแค่ติดต่อประสานงาน กับทางร้าน ทางร้านก็จะนำแบบมาเสนอให้เจ้าภาพได้เลือกตามแต่กำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ และเกียรติของผู้ตาย ปราสาทศพ และหีบศพมีหลายแบบ หลายราคา สุดแต่เจ้าภาพจะเลือก ทางร้านสามารถจัดหาบริการให้ได้ตามความต้องการ ^{๓๐} การใช้ปราสาทศพในสมัยปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมาก ไม่ได้ยึดตามทำเนียมประเพณีและข้อห้ามของล้านนา ดังมีคำกล่าวที่ว่า “การจะใส่ปราสาทศพได้นั้นต้องเป็นเศรษฐี หรือคหบดี หรือผู้มีอันจะกิน มีฐานะ ให้ใส่ได้” ปัจจุบันคนส่วนใหญ่มีฐานะเป็นผู้อันจะกิน มีฐานะดีทั้งนั้น และการใส่ปราสาทศพก็เป็นการประดับศพเพื่อความสวยงาม และเป็นเครื่องสักการะศพที่ลูกหลานญาติพี่น้อง

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางรัชฎาภรณ์ จันทียน, ผู้ใหญ่บ้าน, วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูสุทนต์สันทยานุกิจ, เจ้าคณะตำบลนาปรัง, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางศรีลักษณ์ พอใจ, เจ้าของร้านลายไทย บริการงานศพครบวงจร, วันที่ ๒๒

ต้องการอุทิศให้ผู้ตายได้นำไปใช้ในสัมปรายภพ ปัจจุบันมีการดัดแปลงรูปแบบจากปราสาทเรือน
ยอด ปราสาทจัตุรมุข มาเป็นศาลาไทย หรือปราสาทเก้าอี้ เมื่อจะเผาศพก็นำศพออก และนำสิ่งของ
มาใช้เป็นประโยชน์กับส่วนรวมหมู่บ้านต่อไป^{๗๒}

ง) การสร้างเือนทาน - การสร้างเือนทาน หรือบ้านสำหรับอุทิศให้ผู้ตาย
นั้นยังยึดถือปฏิบัติอยู่เพราะว่าความอาลัยรักในผู้ตาย เพราะถ้าไม่สร้างอุทิศให้ เกรงว่าจะไม่มีที่อยู่
ปัจจุบันการสร้างจะสร้างด้วยไม้เนื้อแข็ง นึกถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก บางศพที่เจ้าภาพมีฐานะ
ดีก็จะสร้างเป็นกุฏิขนาดพระสงฆ์ได้เข้าไปอยู่จำวัดได้ สร้างแบบมั่นคง มุงด้วยกระเบื้อง หรือสัง
กะสี หรือบางศพก็จะสร้างเป็นโต๊ะหลายๆ ตัว แล้วนำมาประกอบเป็นพื้นเรือน หรือบางศพก็ใช้
เต็นท์ แทนการสร้างบ้าน แต่ก็ยังมีบางศพที่เจ้าภาพยากจนก็จะทำตามฐานะ สร้างบ้านด้วยไม้ไผ่มุง
ด้วยหญ้าคา หรือบางศพก็จะใช้ศาลาไทยที่สร้างขายสำเร็จแล้วมาทำเป็นเือนทานก็มี สำหรับ
อุปกรณ์เครื่องใช้ในบ้านก็หามาใช้ตามปกติส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของเครื่องใช้ที่ผู้ตายเคยให้ขณะยังมีชีวิต
มีทั้งของใหม่ และของเก่า เมื่อถวายแล้ว บางอย่างก็ขอนุชาคืน บางอย่างก็ถวายไว้กับวัด

จ) การบำเพ็ญกุศลในวันฌาปนกิจศพในปัจจุบัน - การบำเพ็ญกุศล ในวัน
ฌาปนกิจศพนั้นปัจจุบันจะมีการเตรียมงานให้เรียบร้อยก่อน ๑ วัน เรียกว่า “วันสุกดิบ” ชาวบ้านจะ
มารวมมือกันจัดเตรียม จะนำพินหลังคาเรือนและ ๑ เล่ม สำหรับนำไปเผาศพ และนำเอาข้าวสาร(ข้าว
เหนียว)บ้านละ ๑ ลิตร มาร่วมบริจาคสำหรับนำมาตั้งเลี้ยงแขกที่จะมาร่วมพิธีฌาปนกิจศพ การ
บำเพ็ญกุศลศพในวันฌาปนกิจศพมีขั้นตอนดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

(๑) การถวายทานปราสาท และพิธีถือนศพ - การถวายทานปราสาทนี้
เป็นสิ่งจำเป็น อันดับแรก คือ ทางเจ้าภาพจะนำเอาเนื้อ ที่นอน หมอน อาหาร ตลอดถึงปัจจัย
ไทยทานเข้าบรรจุในปราสาทเพื่อเตรียมถวายพระ เมื่อพระสงฆ์ สามเณรมาพร้อมก็กล่าวถวาย
พระสงฆ์สามเณรจำนวน ๔ รูป ให้พร และก็ขึ้นไปทำพิธีถือนศพมาใส่ปราสาทเพื่อเตรียมการ
เคลื่อนศพต่อไป นอกจากนี้บางศพก็มีการบวชสามเณรหน้าไฟหรือเรียกว่าบวชจุง โดยนิมนต์พระ
อุปัชฌาย์มาบวชให้ที่บ้านศพนั้นเลย หรือบางที่ก็นำผู้ที่บวชไปบวชที่วัดของท่านแล้วจึง
กลับมาจุงศพ ลงไปสู่ปราสาท การบวชหน้าไฟเชื่อว่ามิอานิสงส์มากลูกหลานได้แสดงความกตัญญู
กตเวที ผู้ตายจะได้อาศัยจับชายผ้าเหลือง อันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ ขึ้นสวรรค์

^{๗๒} สัมภาษณ์ นางสาวจิรภาด สุพรรณรัตน์, ประธานสมรมคนอักษปราสาท (www.songsakarn.com.),

(๒) การถวายไทยทาน - การถวายไทยทานถือเป็นหัวใจของการบำเพ็ญกุศลศพบ พิธีการบำเพ็ญกุศลศพบนี้จะกำหนดเป็น ๓ ระยะ แล้วแต่ความเหมาะสมและเวลา กล่าวคือ หากพระสงฆ์ติดธุระไม่สะดวกในวันฉาปนกิจศพบก็จะทำบุญถวาย ในตอนเย็นของวันสุกดิบหรือวันดา พอถึงวันฉาปนกิจศพบก็ถวายเฉพาะภัตตาหารเพล แต่ส่วนใหญ่จะทำบุญในเวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. และเวลา ๑๒.๐๐ น. โดยนิมนต์พระสงฆ์ สามเณรมารับไทยทาน แสดงพระธรรมเทศนา ถวายจตุปัจจัยไทยทาน ในการถวายไทยทานนี้พิธีกรรมเริ่มต้นการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ฟังพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ และอาจารย์หรือมรรคทายกก็จะเวณदानตามไปด้วย เมื่อพระสงฆ์ สามเณรเทศน์จบ อาจารย์เวณदानเสร็จ ก็ถวายจตุปัจจัยไทยทาน เวณदानให้กับผู้ตาย เมื่อพิธีกรรมถวายไทยทานเสร็จก็จะถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ และชาวบ้านที่รับประทานอาหารร่วมกัน เวลา ๑๓.๐๐ น. ก็เริ่มเคลื่อนศพไปป่าสุสาน

(๓) การเคลื่อนศพ - การเคลื่อนศพในปัจจุบันนี้มีความสะดวกมากไม่เหมือนในอดีต ไม่ต้องหามศพ ไม่ว่าจะตายดี หรือตายร้าย ก็มีการเคลื่อนศพด้วยการใส่รถบรรทุกศพ มีการจูงศพ โดยมีสามเณรเดินนำหน้า ชาวบ้าน แยกที่มาร่วมเผาศพ ถือเชือกเดินนำหน้าขบวนศพไป ส่วนลูกหลานญาติพี่น้องเดินตามหลังศพไป และนิมนต์สามเณรเทศน์ หรืออ่านคัมภีร์ธรรมเหลี่ยมหลวง นำหน้าศพไปจนถึงป่าช้า และขบวนมีการโปรยทานหรือ โหงมะนาม คือนำเงินเหรียญมาห่อด้วยกระดาษสีต่างๆ และนำไปใส่ในมะนาว

(๔) พิธีกรรมการประชุมเพลิงศพ - การประชุมเพลิงศพ ในปัจจุบันมีขั้นตอนพิธีกรรมที่มากขึ้นเมื่อเทียบกับ ในอดีต กล่าวคือ เพิ่มการบันทึกภาพ มีการทอดผ้าบังสุกุลที่มีจำนวนมาก มีการทอดผ้าไตรบังสุกุล การมอบทุนเป็นสาธารณประโยชน์ มีการอ่านประวัติผู้ตาย มีการมอบสินไหมของบริษัทประกันชีวิต รวมถึงขั้นตอนการกล่าวขอขมาแก่ผู้ที่มาร่วมงาน มีพิธีขั้นตอนที่เป็นไปตามลำดับเหมือนทางภาคกลางมากขึ้น แต่การขอขมาจากการเดินเวียนรอบศพหรือที่เรียกว่าผัดตาสิน ก็ตัดออกไป ใช้การขอขมาด้วยน้ำสั้มป่อย และยื่นไว้อาลัยแทน ใช้เวลาในการประกอบพิธีในป่าสุสานประมาณ ๒ ชั่วโมง ^{๓๓} เมื่อประชุมเพลิงเสร็จ ก็แยกย้ายกันกลับบ้าน โดยไม่มีการข้ามกองไฟเหมือนในอดีต เพราะว่าการเดินทางไปส่งศพนั้นไม่ได้ใช้วิธีเดินไปทั้งหมดบางคนก็ใช้รถยนต์ รถจักรยานยนต์ การก่อไฟจึงไม่สะดวก เมื่อกลับมาถึงบ้านพิธีสู่ขวัญก็ไม่มีตัดออกไป จะจัดพิธีสู่ขวัญอีกวันหนึ่ง

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จิตสังวร, เจ้าคณะตำบลปง, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

(๕) พิธีดับกองฟอน เก็บอัฐิ - พิธีดับกองฟอนถือเป็นเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งสำหรับลูก หลานที่ต้องปฏิบัติไม่ยิ่งไปกว่าการไปส่งศพหรือเผาศพ คือ พิธีนี้จะทำในตอนเช้ามีด มีคำกล่าวว่ “ไปก่อนกา มาก่อนไก่” หมายความว่า ต้องไปก่อนนกก่อนกาจะออกหาอาหาร และมาก่อนไก่จะออกจากเล้ามาหาอาหาร คือประมาณ ๐๓.๐๐น. - ๐๕.๐๐ น. โดยนิมนต์พระสงฆ์หรือสามเณรจำนวน ๑ รูป ไปสวดมาติกาและบังสุกุล หลังจากทีพระสงฆ์บังสุกุลเสร็จ ลูกหลานก็จะนำน้ำขมิ้นส้มป่อยรดลงบนกองไฟที่เผาศพนั้น เรียกว่า “ดับกองฟอน” หรือ “ดับเผ่า” พร้อมกับอธิฐานให้ดวงวิญญาณไปเกิดในภพภูมิที่ดี อย่าได้นำเอาโรคภัยไข้เจ็บ หรือโรคที่ทำป่วยไม่สบายถึงต้องตายนี้ นำกลับมาเกิดอีก และให้ชีวิตของตนเองมีความชุ่มเย็นเหมือนกับน้ำที่นำมารดกองฟอนนี้ด้วย แล้วก็กลับบ้าน ส่วนกระดูกหรืออัฐินั้นส่วนใหญ่ไม่นิยมเก็บมาไว้บูชา หรือนำมาทำบุญกระดูก แต่ก็มีบ้างบางศพ จะเก็บมาใส่โกศแล้วเก็บไว้ที่วัดพอครบ ๑๐๐ วันก็จะนำมาตำผสมกับดินป็นแล้ว นิมนต์พระสงฆ์มาสวดธรรมนิยาม ถวายจตุปัจจัย ไทยธรรม แล้วทอดผ้าบังสุกุลบนดินป็นแล้วจุดดินป็นนั้น แต่สำหรับบางศพคนตายได้สั่งไว้ไม่ให้เก็บมาอีก กลัวเป็นภาระของลูกหลานทีจะต้องมาทำบุญกระดูกอีกเพราะว่าการจัดงานศพก็ใช้เงินมากพออยู่แล้ว แต่ถ้าหากลูกหลานจะทำบุญเมื่อไหร่ ก็สามารถทำได้ไม่จำเป็นต้องครบ ๑๐๐ วัน หรือมากกว่า ๑๐๐ วันก็สามารถทำได้^{๓๔}

(๖) พิธีสังคหะ เจริญพระพุทธมนต์ - พิธีสวดสังคหะ หรือการเจริญพระพุทธมนต์นี้ เป็นการประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่าเป็นการกระทำสิ่งที่เป็นอัปมงคล ให้เป็นมงคล คือบ้านทีมีการตายเกิดขึ้นนั้น เป็นบ้านที่ตลกซิด ต้องทำการสังคหะนำเอาสิ่งชั่วร้ายให้ออกจากบ้าน ไม่ใช่เป็นการสวดไล่วิญญาณของผู้ตายให้ออกจากบ้านไป การสวดเจริญพระพุทธมนต์นี้ นิยมทำกันในตอนเช้าหลังจากทีกลับจากการไปดับกองฟอนมา หรือก็ตอนเย็นเรียกว่า “การสวดมนต์เย็น” พิธีสังคหะบ้านคือพิธีการสวดพระปริตร และฟังเทศนาธรรม โดยมีเครื่องรางประกอบพิธีด้วยและจะขาดไม่ได้คือ ต้าแหลว (แฉลว) คาเชียว(หญ้าคานำมาพันเป็นเชือก) ใบหนาด ยอดหนาดพุทรา หรือหนามอื่นๆก็ได้ ทราย น้ำสมป่อย เพื่อทำน้ำพระพุทธมนต์ เมื่อเตรียมของประกอบพิธีกรรมพร้อมเสร็จ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จเรียบร้อย แล้ว ก็จะนำตาแหลว คาเชียวไปผูกติดกับประตูบันไดบ้าน ในปัจจุบันไม่มีการนิมนต์พระสงฆ์ หรือสามเณรช่วยคว่ำหม้อน้ำในบ้าน และไม่มีการติดหรือก่อไฟในเตาไฟ ไม่เหมือนกับทีปฏิบัติในอดีตแล้ว

^{๓๔} สัมภาษณ์ แม่อุ้นวล สมหวัง, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๓.๓.๔ เปรียบเทียบพิธีกรรมการจัดงานศพบ้านหมื่นในอดีตกับปัจจุบัน

การจัดงานศพของบ้านหมื่นในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกันในเรื่องของรูปแบบและพิธีกรรม บางอย่างก็ยังคงรูปแบบเหมือนเดิมไว้ แต่บางอย่างก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังจะสรุปเปรียบเทียบให้เห็นในรูปของตารางดังต่อไปนี้

ตารางเปรียบเทียบพิธีกรรมการจัดงานศพบ้านหมื่นในอดีตกับปัจจุบัน

พิธีกรรม	อดีต	ปัจจุบัน
แจ้งข่าวการตาย	ร้องให้เสียงดัง , ขึ้นหลังคา ตะโกนเรียกชื่อคนตาย, ใช้หมากพลูไปวางตามบันไดบ้าน	ใช้โทรศัพท์, ประชาสัมพันธ์ เสียงตามสาย, ใช้บัตรเชิญ
อาบน้ำศพ	อาบน้ำด้วยน้ำอุ่น	อาบน้ำเย็นธรรมดา
การห้างลอย	มีการห้างลอย	ไม่มีการห้างลอย
มัดตราสังศพ	มีการมัดตราสัง	ไม่มีการมัดตราสัง
ใส่ผ้ากลับด้าน	ใส่ผ้ากลับด้าน	ใส่เหมือนคนปกติ
นำศพใส่โลง	รอกการต่อโลง , ใช้สาตกะลา	ใส่โลงเย็น, ใส่หีบไม้
การรักษาศพ	ฉีดยักันศพหน้า, ทับน้ำแข็ง, ใส่ใบชา ยาสูบ, ใส่ท่อระบายกลิ่น	ฉีดยักันศพหน้า, ใส่โลงเย็น
สวดพระอภิธรรมศพ	นิมนต์พระสงฆ์สามเณรในวัดทุกรูป	นิมนต์พระสงฆ์สามเณรจำนวน ๔ รูป, คั้นสดทำยนิมนต์เฉพาะพระสงฆ์จำนวน ๔ รูป
เทศน์คัมภีร์	มหาวิบาก, มาลัย โศค โลก, มหา มูลนิพาน, อภิธรรม ๗ คัมภีร์	คัมภีร์เทศน์งานพิเศษ, เทศน์บรรยายปฎิภาณโวหาร
การสร้างปราสาทศพ	สร้างเองภายในหมู่บ้าน, ใส่เฉพาะศพมีฐานะมีตำแหน่ง	ซื้อจากร้านบริการงานศพครบวงจร, ใส่ทุกศพ ใช้เก้าอี้
ดอกไม้ประดับหีบศพ	ใช้ดอกไม้พื้นเมือง, ประดิษฐ์ดอกไม้แห้งจากกระดาษ จัดพุ่มเอง	ซื้อสำเร็จจากร้านบริการงานศพครบวงจร, ดอกไม้สด
การกำหนดวันเผาศพ	มีการปฏิบัติ	มีการปฏิบัติ
พวงหรีด , ดอกไม้จันทน์	ใช้ดอกไม้สด	ซื้อจากร้าน, ของใช้มีประโยชน์ , ใช้ธูปบัตร์

พิธีกรรม	อดีต	ปัจจุบัน
การเลี้ยงอาหารว่าง	ไม่มี	มีการเลี้ยงหลังพิธีสวดอภิธรรม เสร็จ
ถวายเทียนदान	ถวายตอนบ่าย	แล้วแต่เวลาเหมาะสม
การเคลื่อนศพ	หามศพ,บรรพทุกเกี่ยวน,เรือ	รถลากศพ
การเลี้ยงทวยไข่	มีการปฏิบัติ	ไม่มีการปฏิบัติ
พิธีกรรมใส่พิน	ใส่เป็นชั้นตามเดือนที่เผา	ใส่ตามความเหมาะสม
การทอดผ้าบังสุกุล	ใช้ ๔ ผืน ไม่มีปัจจัย	มีจำนวนมาก มีปัจจัย,ผ้าไตร
การหัดตำสีน(เวียนรอบศพ)	มีการปฏิบัติ	ยืนสงบนิ่งไว้อาลัย
การประชุมเพลิง	พระสงฆ์เป็นผู้จุดเพลิง	ประธานในพิธีเป็นผู้จุดเพลิง
ข้ามกองไฟ	มีการปฏิบัติ	ไม่มีการปฏิบัติ
การสวดสังคหะ	มีการปฏิบัติ	มีการปฏิบัติ
พิธีสูข่วัญหุ่มหลังกลับจาก การเผาศพ	มีการปฏิบัติ	ไม่มีการปฏิบัติ

บทที่ ๔

สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีกรรมงานศพบ้านหมูน

ปัจจุบันสังคมและวิถีชีวิตของคนล้านนากำลังเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสแห่งสังคมธุรกิจ อุตสาหกรรมเมือง ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีชีวิตสังคมแบบเมืองสมัยใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความผูกพันระหว่างคนเป็นกับคนตายเริ่มขยับห่างออกไป ตามระบบการให้คุณค่าแก่ชีวิตแบบใหม่ ความผูกพันระหว่างผู้คน ครอบครัว เครือญาติ เพื่อบ้าน เพื่อนร่วมงาน วัด ชุมชน หมู่บ้าน พิธีกรรมการจัดงานศพ เป็นพิธีกรรมที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ จำเป็นต้องประสพ จึงได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมตามไปด้วยในบทนี้ ดังจะได้กล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเป็นลำดับต่อไป

พิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมูน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นหลัก เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความร่วมมือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน ของคนในชุมชนเริ่มหดหายไป มีปัจจัยสำคัญ ดังนี้คือ

๔.๑ ปัจจัยภายใน

๔.๑.๑ วิธีชุมชน

ความมีน้ำใจของคนในชุมชน เป็นปัจจัยหลักและสำคัญมาก ที่ทำให้การทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์และประสพผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ในอดีตการแข่งขันมีน้อยวิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นไปแบบพอเพียง แบบถ้อยทีถ้อยอาศัย มีงานอะไรก็ช่วยกันทำ โดยไม่คิดค่าสินจ้างรางวัล ดังมีคำกล่าวของคนโบราณว่า “พริกมีเสี้ยนเหนื่อ เกล็ดมีเสี้ยนใต้” แต่ในสภาพเศรษฐกิจแบบปัจจุบัน ทำให้ความคิดที่จะช่วยเหลือกันนั้นเปลี่ยนแปลงไป จากที่คิดช่วยเหลือเพราะน้ำใจ ก็เปลี่ยนมาเป็นคำตอบแทนหรือผลประโยชน์แทน โดยเฉพาะงานศพถือว่าเป็นงานที่ต้องการความเห็นอกเห็นใจ เป็นงานที่ต้องการกำลังใจแต่เดิมนั้นเมื่อทราบข่าวว่ามีงานศพเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ต้องไปช่วยเหลือทันที โดยเฉพาะศพที่ตายอย่างกะทันหัน เช่นศพตายท้องกลม ตายต้นไม้โค่นทับ ตายจมน้ำ ต้องถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ต้องไปทันทีเพราะเจ้าภาพต้องการความช่วยเหลือด่วน เพราะต้องทำการฌาปนกิจในวันนั้นทันที ต้องอาศัยคนมาก หรือแม่แต่งานที่ตายศพธรรมดา ก็เหมือนกัน ก็ต้องอาศัยคนมากมาช่วยกันจัดงาน ทุกคนจะเห็นว่าเป็นหน้าที่ พวกผู้ชายมีหน้าที่หาฟืนหาไม้มาช่วยค้ำยันชานเรือน กลุ่มแม่บ้านมีหน้าที่หุงหาอาหาร กลุ่มผู้สูงอายุช่วยประดิษฐ์ดอกไม้ประดับโลงศพ ผู้ที่มีความรู้เชิงช่างก็จะมาช่วยต่อ โลงศพ สร้างปราสาท สร้างเรือนทาน เป็นต้น

ภาพเหล่านั้นได้เริ่มจางหาย และบางอย่างก็หมดไป เพราะความคิดช่วยเหลือกัน ต้องเปลี่ยนมาเป็นการจ้างต้องอาศัยเงินเป็นหลัก การมาช่วยงานที่เรียกว่า“เอามือ” หรือเรียกว่า “การลงแขก” แต่ก็ไม่ทุกงานเสมอไปหากว่าเจ้าภาพศพนั้น หรือคนที่ตายนั้น ขณะมีชีวิตเป็นคนดี ใครมีงานที่ไหนไปช่วยเหลือตลอด เมื่อถึงคราวงานของตนเองคนก็มาช่วยงานมากเหมือนกัน เข้ากับสำนวนทางที่ว่า “สัมมาที่ไหน สัมไปที่นั่น” หมายความว่า ใครปฏิบัติอย่างไรก็ได้ผลเช่นนั้น ตรงกับพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า

ยาทิสั วปเต พิชั ตาทิสั ลภเต ผลั

กตุยานการี กตุยานั ปาปการี จ ปापกั

บุคคลหวานพิชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น

ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว^๑

แต่อย่างไรก็ตามน้ำใจของคนในชุมชน ถือว่ามีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพ โดยเริ่มมีผลตั้งแต่ขั้นตอน พิธีกรรม ระยะเวลา แนวความคิด วัตถุประสงค์ ของการจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไป ตัวอย่างการจัดงานศพของ แม่แก้ว คนลำ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๕ ^๒ ขั้นตอนการอาบน้ำศพ การเอาศพใส่โลง รวมทั้งพิธีกรรมอื่นๆ บางอย่างไม่มีการปฏิบัติครบถ้วน เพราะว่า ขาดการช่วยเหลือจากคนในชุมชน เนื่องจากว่าเดิมผู้ตายนั้นเคยเป็นคนที่มีฐานะดีมาก่อน ไม่ชอบช่วยเหลือสังคม และคนรอบข้าง ต่อมาฐานะยากจน ลูกหลานไม่อยู่ปรนนิบัติ เมื่อชาวบ้านมีงานก็ไม่ไปช่วยเหลือ เพราะชราภาพ และไม่มีญาติพี่น้อง ชาวบ้านมีงานไม่ค่อยไปร่วมงานพอเวลา มีงานกับตัวเองชาวบ้านก็ไม่ค่อยมาช่วยเหลือ จึงทำให้การจัดงานศพและพิธีกรรมบางอย่างไม่มีการปฏิบัติตามขั้นตอนเท่าที่ควร

จึงสรุปได้ว่า ความมีน้ำใจของสมาชิกในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ที่เคยช่วยเหลือกันแบบพี่แบบน้อง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ไม่คิดสินจ้างรางวัล ต่อมามีความเห็นแก่ตัว มองถึงผลประโยชน์มากขึ้น สิ่งที่เคยช่วยเหลือกัน ก็กลายมาเป็นซื้อขาย สิ่งที่เคยช่วยเหลือกันก็เป็นการว่าจ้าง ที่กล่าวมาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่มีผลทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

^๑ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

^๒ สัมภาษณ์ แม่อุ้ยเขียว ขอดเมือง, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๕.

๔.๑.๒ ประสบการณ์และความคิดของผู้นำ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาวะความคิดและประสบการณ์ของผู้นำ ในสังคมในขณะนั้น ผู้นำต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมเกิดขึ้น โดยไปยึดเอาสภาพของการเปลี่ยนแปลงของสังคม โลกที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งเน้นเอาวัตถุประสงค์เป็นใหญ่มาเป็นตัวกำหนดในการคิดที่จะทำให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ มาสู่สังคมแทนการเอาความคิดด้านคุณธรรมมาเป็นหลักดังเช่นในอดีต การที่ผู้นำจะทำการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของคนในสังคมให้คล้อยตามตนเองต้องอาศัยความอดทนและความพยายามที่สูง รวมถึงต้องไม่ทำให้คนในสังคมเกิดความขัดแย้งในความคิดด้วย สอดคล้องกับความคิดของ สนิท สมักรการ ว่า หน้าที่หลักของผู้นำการเปลี่ยนแปลงคือว่า ต้องทำการโน้มน้าวจิตใจของราษฎรผู้ตกเป็นเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงให้ยอมรับเอาเทคนิควิชาการใหม่ๆ มาใช้ตามความเหมาะสมแก่สภาพทางสังคมและพื้นฐานความเป็นไปทางวัฒนธรรม เพราะว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นจะเป็นไปได้ด้วยความราบรื่นก็ต่อเมื่อมีการเสริมต่อรากฐานเดิม และการเสริมต่อนั้นจะต้องไม่ขัดแย้งอย่างรุนแรงกับความรู้สึกรักของผู้คนด้วย^๓ ผู้นำจึงถือว่ามียุทธศาสตร์ที่สำคัญมากในการทำกิจกรรมต่างๆ เพราะผู้นำคือผู้ประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตาม หรือทำการรวมกันก็ตามให้พากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งใจ ผ่านพ้นภัยอันตรายอย่างเรียบร้อยเป็นสุข “ดังนั้นผู้นำจึงจึงถือว่ามียุทธศาสตร์ที่สำคัญในการขับเคลื่อนสังคมหรือชุมชนให้เป็นไปในทิศทางต่างๆ หากผู้นำไม่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีอุดมการณ์ที่จะอนุรักษ์ พัฒนา สังคมนั้นก็จะเกิดการพัฒนาไปสู่ทิศทางที่ดี แต่ตรงกันข้ามถ้าได้ผู้นำที่ไม่ดีสังคมนั้นก็จะย่ำแย่ตามไปด้วย ดังมีพระพุทธรูปหนึ่งที่ทรงตรัสแสดงความสำคัญของผู้นำในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ความว่า

เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคดจันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหาย แวันแคว้นทั้งหมดก็จะยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม

^๓ สนิท สมักรการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการ โรงพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๐.

^๔ คุราละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่๗, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๓ - ๔.

เมื่อฝูงโลว่ยข้ามน้ำ ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคมดฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรง ฉะนั้นโคในหมู่มนุษย์ก็ฉนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้น ก็จะพลอยดำเนินตามทั้งแวงแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม^๕

จากแนวความคิดของผู้นำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมหรือพิธีกรรม โดยเฉพาะ พิธีกรรมการจัดงานศพนี้ ผู้นำมีส่วนสำคัญมาก เพราะว่าเจ้าภาพขาดความรู้ ขาดความเข้าใจ อยู่ในภาวะที่โศกเศร้า ไม่เคยมีประสบการณ์ในงานมาก่อน ต้องอาศัยผู้รู้ช่วยแนะนำหรือช่วยเป็นแม่งานในการจัดงานให้ ผู้นำในที่นี้หมายถึง พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน มรรคนายก สัปเหร่อ รวมถึงนักปราชญ์ ในหมู่บ้าน ที่คนให้ความนับถือ ในจุดนี้เองจึงเป็นเหตุให้พิธีกรรมบางอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงจากอดีต กล่าวคือประสบการณ์ที่ผู้นำเคยไปศึกษาหรือเรียนรู้ เห็นจากที่อื่นแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชน เพราะเห็นว่าเหมาะสมดี ชุมชนอื่นทำแล้วไม่มีปัญหา งานออกมาดี รวมทั้งเป็นการปฏิบัติที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทียและยกย่องผู้ตายอีกด้วย ความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่นที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เกิดจาประสบการณ์ของผู้นำ สามารถสรุปบทบาทของผู้นำได้ดังนี้คือ

๑) บทบาทพระสงฆ์

พระสงฆ์ถือว่ามียบทบาทสำคัญมากในการจัดงานศพ เพราะว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางศาสนา เป็นผู้นำทางด้านจิตใจ เป็นที่ปรึกษาอีกต่างๆ ของชาวบ้าน เมื่อพระสงฆ์ให้ข้อคิดหรือคำแนะนำต่างๆ ไปก็จะเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน บทบาทของพระสงฆ์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพ จากการบอกของ เฉลิม เทียงแท้ ว่าแต่เดิมนั้นเท่าที่ร่วมพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมศพ แทบจะทุกศพก็เหมือนกัน คือมีการเทศน์แบบอ่านคัมภีร์ และสวดภาษาบาลี คนก็คุยกันเสียงดัง ไม่ค่อยตั้งใจฟัง จะเป็นทำนองนี้แทบทุกศพ จนประมาณพ.ศ . ๒๕๕๐ มีการเปลี่ยนเจ้าอาวาส พิธีสวดพระอภิธรรมจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ เปลี่ยนเวลาสวดจากเวลา ๒๐.๐๐ น. มาเป็นเวลา ๑๕.๓๐ น. คืนไหนที่มีการเทศน์คัมภีร์ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นประธานสงฆ์ก็จะสรุปเนื้อหา สาระ และหลักธรรมให้กับผู้มาร่วมงานให้เข้าใจ ก่อนที่จะรับพร นอกจากนี้ยังได้อบรมหรือให้ข้อคิดในการทำบุญหรือการประกอบพิธีกรรมเพิ่มเติม ทำให้เกิดความเข้าใจนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง ได้รับอานิสงส์จากพิธีกรรมมากขึ้น นอกจากจะอุทิศกุศลให้กับผู้เสียชีวิตอย่าง

^๕ อัง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๐/๕๘.

เดียว ผู้ไปร่วมงานก็ได้รับอานิสงส์ตามไปด้วย^๖ นอกจากพิธีการสวดพระอภิธรรมดังกล่าวแล้ว บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำทางจิตใจของชาวบ้านแล้วยังเป็นผู้นำในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง สิ่งของที่นำมาใช้ในงานศพที่ไม่มีประโยชน์ ให้เกิดประโยชน์ เช่น ดอกไม้ที่ใช้ประดับบนโลงศพนั้นส่วนใหญ่ใช้ดอกไม้แห้งที่มีขายในร้านบริการงานศพ หรือดอกไม้สด ในการจัดงานศพของเด็กหญิงกัลย์สุดา ตาคำ และงานศพของนางนภาพน ตาคำ เปลี่ยนจากดอกไม้แห้ง และดอกไม้สด มาใช้ธูปธูปประดับประดับเป็นดอกไม้แทน ก่อนจะมีพิธีประชุมเพลิงก็นำดอกธูปธูปธูปนั้นมอบเป็นกองทุนแก่วัดและโรงเรียน โดยให้เหตุผลว่า จำนวนเงินที่นำมาประดับบนโลงศพ กับจำนวนเงินที่นำไปซื้อดอกไม้แห้ง หรือดอกไม้สด ก็มีราคาใกล้เคียงกัน^๗ นอกจากนี้ศรีแพร หาญสมุทร ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านหมื่น ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงพิธีกรรมการสวดพระอภิธรรมศพเพิ่มเติมว่า เมื่อ ๑๐ ปีก่อน ตอนมาประจำการที่โรงเรียนบ้านหมื่น และมีโอกาสเข้าร่วมพิธีสวดอภิธรรมศพ เห็นว่ามีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก คือในอดีตมีการนำเมล็ดทานตะวัน ของขบเจี้ยว มาต้อนรับแขก ก่อนมีพิธีสวดอภิธรรม แต่ต่อมา ประมาณ ๕ - ๖ ปี ที่ผ่านมา จะนำมาต้อนรับแขกก็ต่อเมื่อการสวดพระอภิธรรมเสร็จ ก็เป็นเพราะว่าเจ้าอาวาสให้คำแนะนำและบอกกล่าวแม่บ้านไม่ให้นำมาเลี้ยงก่อนมีพิธีเพราะจะรับประทานแข่งกับพระเทศน์^๘

๒) บทบาทผู้นำชุมชน และนักการเมืองท้องถิ่น

ผู้นำชุมชน และนักการเมืองท้องถิ่น ถือว่าเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพ เพราะผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การยอมรับ และอาสาเป็นผู้รับใช้ชาวบ้านเมื่อชาวบ้านมีปัญหา ผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่น โดยเฉพาะนายกองค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ประจำหมู่บ้าน เพราะบุคคลเหล่านี้ได้ผ่านประสบการณ์และมีโอกาสไปร่วมพิธีกรรมศพในชุมชนอื่น หรือในต่างถิ่นอยู่บ่อยครั้งเมื่อเห็นพิธีกรรมจากถิ่นอื่นที่เห็นว่าเหมาะสม จึงนำมาประยุกต์ใช้ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความคิดและการเลียนแบบที่เห็นได้ชัดเจนคือ การถวายจตุปัจจัย และการทอดผ้าบังสุกุล ในการสวดพระอภิธรรมศพ และการทอดผ้าบังสุกุล และผ้าไตรบังสุกุล ในพิธีประชุมเพลิงศพ นายสนธิ ศรีวิชัย รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาปรัง และอดีตผู้ใหญ่บ้าน อดีตเจ้าอาวาสวัด

^๖ สัมภาษณ์ ด.ต.เฉลิม เทียงแท้, ข้าราชการตำรวจ, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๕.

^๗ สัมภาษณ์ นายพจน์ ตาคำ, เจ้าภาพงานศพ, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๕.

^๘ สัมภาษณ์ นางศรีแพร หาญสมุทร, ครูและบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนบ้านหมื่น, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๕.

คอนแก้ว กล่าวว่าการทอดผ้าบังสุกุลนี้ในอดีต สมัยที่เป็นพระภิกษุเวลาไปสวดพระอภิธรรมไม่มีการทอดผ้าบังสุกุล จะใช้สายโยงซึ่งเป็นด้ายธรรมดา ซึ่งโยงจากโรงศพมาให้พระจับแล้วพิจารณาแก่นั้น และการใช้พัศครองในการสวดศพก็ไม่มี เพิ่งเข้ามาที่หลังประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๔ พิธีการทอดผ้าบังสุกุลมาเพิ่มเข้ามาประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๕^๕ นอกจากจะมีการทอดผ้าบังสุกุลในพิธีสวดพระอภิธรรมศพแล้วยังนิยมทอดผ้าบังสุกุลเท่าจำนวนอายุของผู้ตายอีกด้วยเนื่องจากว่าเห็นจากต่างจังหวัดเขาปฏิบัติเห็นว่าเป็นการทำบุญและยกย่องผู้ตาย โดยเฉพาะผู้ตายที่มีอายุมากๆ ลูกหลานก็จะจัดหาผ้าเท่าจำนวนอายุของผู้ตาย รวมทั้งนิยมทอดผ้าไตรบังสุกุลด้วย จากการสัมภาษณ์นางรัชฎาภรณ์ จันทียน เจ้าภาพศพของแม่คำผาย อุปมา ถึงเหตุผลที่ต้องการทอดผ้าไตรบังสุกุลเท่าจำนวนพระสงฆ์ที่นิมนต์มารับไทยทาน ว่าเป็นการทำบุญครั้งสุดท้ายก่อนที่จะฉาปนกิจศพของคุณแม่ และอีกประการหนึ่งขณะที่คุณแม่มีชีวิตเป็นผู้ที่ชอบทำบุญ และแขกที่ให้เกียรติมาร่วมในงานศพส่วนใหญ่ก็เป็นผู้บังคับบัญชาเหนือตนทั้งหมด ก็มีความจำเป็นที่ต้องให้เกียรติทอดผ้าไตรบังสุกุล^๖

จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพในขั้นตอนต่างๆ หรือการนำเอาวัฒนธรรมจากที่อื่นที่ผู้นำมีโอกาสได้ประสบมาเข้ามาใช้ในชุมชนจนกลายเป็นประเพณีและค่านิยมที่ยอมรับในที่สุด หากงานศพไหนไม่ทำถือว่าไม่ถูกต้อง เจ้าภาพต้องจัดหาให้เหมือนงานศพอื่น

๓) บทบาทของมรรคนายก

มรรคนายก หรืออาจารย์วัดถือเป็นบุคคลที่สำคัญอีกคนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมของคนล้านนา โดยเฉพาะงานศพเป็นหน้าที่ของมรรคนายกโดยตรงโดยที่เจ้าภาพไม่ต้องไปเชิญมาเป็นเจ้าพิธีเหมือนกับการงานอื่นๆ เมื่อได้รับทราบแล้วว่าในหมู่บ้านมีงานศพต้องไปทันทีเพื่อช่วยจัดการ โดยเฉพาะเรื่องศาสนพิธีส่วนบทบาทที่มรรคนายกทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมการจัดงานศพนั้นพอหนานสมเพชร อุปมา มรรคนายกประจำวัดสังคหะราษฎร์ กล่าวว่า การทำบุญศพในปัจจุบันนี้เมื่อเปรียบเทียบกับในสมัยก่อน มีความแตกต่างกันมากเพราะว่าบ้านเมืองมีความเจริญมากขึ้น คนมีการศึกษามากขึ้น เวลาถือว่ามีค่ามากจะต้องแข่งกับเวลา โดยเฉพาะพิธีโอกาสเวณदान (การกล่าวคำถวายแบบล้านนา) ต้องย่อส่วนลงเลือกเอาเฉพาะบทที่สำคัญ ถ้าจะโอกาสตามตำราที่เรียนมาต้องใช้เวลานาน ยิ่งทำบุญตอนเที่ยงอากาศร้อน บ้านงานศพแคบ คน

^๕ สัมภาษณ์ นายสนธิ ศรีวิชัย, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาปรัง, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๕.

^๖ สัมภาษณ์ นางรัชฎาภรณ์ จันทียน, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๕.

จำนวนมากอากาศอบอ้าว รวมทั้งแขกที่มาร่วมงานก็ต้องมีธุระที่ต้องไปทำต่ออีก เวลามีน้อย ไม่เหมือนในอดีตจึงต้องปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์^{๑๑}

๔) บทบาทสัปเหร่อ

สัปเหร่อถือว่าเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่สำคัญในการจัดการฅาปนกิจศพ เมื่อมีคนเสียชีวิตในชุมชน นอกจากเป็นหน้าที่ของลูกหลานที่ต้องจัดการอาบนํ้า แต่งตัวให้ศพแล้ว สัปเหร่อยังมีความจำเป็นในการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่นการเบิกโลงศพก่อนนำศพใส่โลง หรือบางศพที่เสียชีวิตแบบกะทันหัน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าตายโหง หรือตายร้ายนั้นสัปเหร่อต้องมาสะกดวิญญาณ เพราะเชื่อว่าวิญญาณจะดุร้าย บทบาทที่สัปเหร่อมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและไม่ถือปฏิบัติ ส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมเล็กๆ น้อย ที่เห็นว่าไม่ปฏิบัติก็ไม่เห็นเป็นอะไร ไม่มีใครว่าหรือตำหนิ เพราะพิธีกรรมบางอย่างสัปเหร่อเป็นผู้ทำเอง และปัจจุบันบุคคลที่จะมาทำหน้าที่สัปเหร่อก็หายาก บางหมู่บ้านก็ไม่มีต้องไปจ้างวานจากหมู่บ้านอื่น พิธีกรรมที่สัปเหร่อไม่ถือปฏิบัติเช่น การใส่พินเป็นชั้นๆ ตามเดือนที่เผาศพ การก่อไฟตรงประตูป่าสุสาน การเตรียมบอกระบาย (บอกไม้ไผ่สำหรับใส่นํ้าสำหรับให้พระสงฆ์กรวด) เป็นต้น ^{๑๒} ส่วนนายคำ ชุมพล สัปเหร่อคนปัจจุบันกล่าวว่า พิธีกรรมบางอย่างที่ไม่ถือปฏิบัตินั้นสาเหตุเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม เพราะในอดีตการไปร่วมพิธีศพที่ป่าสุสานส่วนใหญ่หรือแทบทั้งหมดใช้วีดินเท้า แต่ปัจจุบันใช้รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เป็นส่วนใหญ่ เวลาจะไปก่อไปตรงประตูป่าช้าเกรงจะเป็นอันตราย และการใช้บอกไม้ไผ่สำหรับใส่นํ้ากรวดนั้นก็ยกเลิกอนุโลม ตอนที่ประธานสงฆ์กรวดนํ้าตอนพิจารณาผ้าไตรมหาบังสุกุลแทน^{๑๓}

จึงสรุปได้ว่า ประสบการณ์ความคิดของผู้เฒ่า ที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน จึงมีผลทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพมีการปรับเปลี่ยนตามกระแสดังกล่าวตามไปด้วย

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายสมเพชร อุปมา, มรรคนายกวัดสังคหะราษฎร์, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๕.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายแดง คนการ, อดีตสัปเหร่อประจำหมู่บ้าน, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๕.

^{๑๓} สัมภาษณ์นายคำ ชุมพล, สัปเหร่อประจำหมู่บ้าน, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๕.

๔.๒ สาเหตุและปัจจัยภายนอก

๔.๒.๑ สังคมและวัฒนธรรม

สังคมไทยในปัจจุบันเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และถือว่าเป็นโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่ มนุษย์สามารถติดต่อกันได้ทั่วโลก โดยใช้ระบบเครือข่ายที่เราเรียกว่า “อินเทอร์เน็ต” ทำให้ข้อมูลข่าวสารจากประเทศหนึ่งถูกส่งไปยังอีกประเทศหนึ่งอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนไม่ว่าจะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในเมืองหรืออยู่ในชนบท โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนในชนบทที่เป็นสังคมแบบเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์กันแบบพึ่งพา ถ้อยทีถ้อยอาศัย เมื่อกลไกทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปสังคมวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมก็เริ่มที่จะจางหายไปด้วย

สภาพสังคมล้วนากำลังเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสแห่งสังคมธุรกิจ อุตสาหกรรม-เมือง เริ่มก้าวไปสู่วิถีชีวิตสังคมแบบเมืองสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น ความผูกพันระหว่างผู้คน ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อร่วมงาน วัด ชุมชน หมู่บ้าน กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพราะการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก หรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ส่งผลให้เกิดการเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น ซึ่งซับซ้อน ลึกซึ้ง และเข้าใจยาก จึงเป็นผลทำให้เกิดการละเลยและหลงลืมวัฒนธรรมเดิม เพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสาร การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม ค่านิยมที่ปรับเปลี่ยน การแข่งขันแข่งขันในสังคม จึงมีส่วนทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมมีการปรับเปลี่ยนตามไปด้วย โดยเฉพาะพิธีกรรมศพ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิมเป็นพิธีกรรมที่ซับซ้อน ละเอียดอ่อน เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจึงมีผลต่อการจัดงานศพ เพราะงานศพเดิมนั้นเป็นเรื่องของญาติมิตร หมู่บ้านชุมชน ต้องรับผิดชอบร่วมกัน เมื่อสังคมวัฒนธรรมการเห็นอกเห็นใจการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เปลี่ยนเป็นสังคมธุรกิจอุตสาหกรรม การค้าขาย

งานศพจึงกลายมาเป็นเรื่องของ ธุรกิจงานศพ ขายปราสาท ขายพวงหรีด และธุรกิจสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ และร้านบริการงานศพครบวงจร โดยเฉพาะพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่นที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมดังกล่าว

จึงสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม มีผลต่อการจัดพิธีกรรมงานศพเป็นอย่างยิ่งเพราะคนในสังคมมีความเห็นมีค่านิยม ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสมัยโลกาภิวัตน์

๔.๒.๒ การได้รับการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการและเนื้อหาในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม และเป็นการสร้างภูมิปัญญาให้แก่สังคม เป็นรากฐานและเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองของประเทศ ^{๑๔} ในอดีตเมื่อ ๓๐ ปีก่อน นั้นประชาชนส่วนใหญ่ในบ้านหมื่นยังไม่มี การตื่นตัวในการศึกษาเท่าที่ควร ส่วนใหญ่เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับที่รัฐบาลกำหนดแล้ว ก็ไม่นิยมเรียนต่อจะออกมาประกอบอาชีพ และมีครอบครัว เพราะมีฐานะยากจน มีส่วนน้อยที่ได้เรียนต่อเพราะมีฐานะที่ดี ต่อมาประมาณ ๒๐ ปีนี้คำนิยมในการส่งบุตรหลานให้ได้เรียนต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นไม่ว่าจะมีฐานะอย่างไร ทั้งที่มีฐานะดี หรือยากจนก็ต้องเรียน รวมทั้งคนที่ไม่มีโอกาสได้เรียนในสมัยก่อน ก็มีโอกาเรียนเพราะทางภาครัฐได้เปิดโอกาสให้คนไทยมีสิทธิที่จะศึกษาเท่าเทียมกัน เมื่อคนส่วนใหญ่ในสังคมมีการศึกษาที่สูงขึ้นก็ย่อมแสวงหาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า โดยการเข้าไปทำงานทำในบริษัท โรงงาน ในชุมชนเมืองเพิ่มขึ้น รวมทั้งการไปมีครอบครัวในต่างถิ่น เหตุปัจจัยนี้เองมีส่วนทำให้คนเกิดความคิด อุดมการณ์ ประสพการณ์ ก็เพิ่มขึ้น กรอบความคิดก็กว้างขึ้น รวมถึงความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่มีความทันสมัย จึงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิม เพราะระบบการศึกษาในปัจจุบันมุ่งสอนแต่วิชาการทางตะวันตกซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะประเทศไทยที่ได้รับความช่วยเหลือทางการศึกษาจากต่างประเทศในรอบ ๓๐ ปีที่ผ่านมา อันมีผลทำให้มีการปรับการศึกษาของไทยเข้าสู่มาตรฐานสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรฐานของสหรัฐอเมริกา การครอบงำทางการศึกษา จากสหรัฐอเมริกานั้นมาในรูปแบบการศึกษา ภาษา ความคิดทางวิทยาศาสตร์ วิทยาการ ตลอดจนการสื่อสารสมัยใหม่ ผลที่ตามมาก็คือคนไทยมองข้าม วัฒนธรรมท้องถิ่น และการรับมาตรฐานการศึกษาสากล ขอมรับกันอย่างว่าเหมาะสมกับสถานการณ์ทุกอย่าง โดยมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจมากกว่าการศึกษาทำให้ขาดความเหมาะสมและไม่มีประสิทธิภาพ ^{๑๕} จากการพัฒนาการศึกษาดังกล่าว ที่เน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพียงด้านเดียว จนละเลยภูมิปัญญาความสามารถของท้องถิ่น ทำให้เกิดผลกระทบด้านวิถีชีวิตภูมิปัญญาของท้องถิ่น ถูกละเลยสังคมจนกลายเป็นสังคมที่แตกแยก ไร้น้ำใจ ถูกดูถูกดูแคลนภูมิปัญญาท้องถิ่น กล้าที่จะทำผิด โดยปราศจากการยั้งคิดจนสามารถทำผิดกฎหมาย จารีตประเพณี นอกจากการพัฒนาการศึกษาดังกล่าวแล้วยังส่งผลทำให้คนเกิดความสับสนในวัฒนธรรมอีกด้วย ดัง

^{๑๔} รุ่งทิพย์ กล้าหาญ, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการศึกษากับชีวิตและชุมชน, (เชียงใหม่ : ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๒.

^{๑๕} กฤษณา วงษาสันต์, วิถีไทย, (กรุงเทพมหานคร : เจริญเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๕.

รุ่งทิพย์ กล่าวหาญ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ กล่าว
ว่า ปัจจุบันนี้วัฒนธรรมไทยเรตกอยู่ในสถานภาพที่สับสนเพราะการศึกษานี้เองทำให้ วัฒนธรรม
ไทยที่สับสนเพราะว่า

๑. เรารับวัฒนธรรมต่างชาติด้วยเจตนาบางอย่าง เช่น แนวคิดเรื่องความทันสมัย
ยังผลให้คนไทยคิดว่าวัฒนธรรมตะวันตกดีกว่าไทย
๒. เราปล่อยให้วัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลเหนือตัวเราและวัฒนธรรมเราโดยไม่รู้ตัว เช่นการใช้สำนวนฝรั่ง
๓. วัฒนธรรมไทยมักถูกละเลย ไม่ได้ได้รับความสนใจอย่างจริงจัง ไม่มีการศึกษาถึง
รากเหง้าอย่างจริงจัง ทำให้เกิดการเสื่อมถอยและสูญหายในวัฒนธรรมบางอย่าง
๔. คนไทยขาดความทราบซึ่งในวัฒนธรรมไทย เป็นเพราะขาดการศึกษาอย่างจริงจังใน
โรงเรียน ซึ่งอาจด้วยข้อจำกัดต่างๆ เช่น ขาดครู อุปกรณ์ หลักสูตร^{๑๖}

จากความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาและเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น
จึงส่งผลต่อพิธีกรรมการจัดงานศพ เพราะงานศพนั้นถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญในชีวิตที่ทุกคนหลีกเลี่ยง
หนีไปไม่พ้น เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเป็นไปของผู้ตายและแสดงออกถึงความเป็นอยู่
ของคนอยู่เบื้องหลัง และความกตัญญูของลูกหลาน อีกทั้งความสามัคคีของญาติมิตรพี่น้องใน
ชุมชน เมื่อคนมีการศึกษาที่สูงขึ้น การจัดพิธีกรรมงานศพจึงเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ มีพิธีกรรม
ใหม่เพิ่มขึ้น พิธีกรรมเก่าหายไป ดังที่พระครูสิริบุญวัตร ^{๑๗} เจ้าอาวาสวัดบุญยืน ผู้เป็นที่เคารพของ
ชาวบ้านหมื่น และได้มาร่วมงานศพที่บ้านหมื่นสมว่าเสมอ กล่าวว่า แต่เดิมนั้นพิธีกรรมขั้นตอนต่างมี
ไม่มาก แต่ปัจจุบันนี้มีมากขึ้น เช่นการอ่านประวัติของผู้ตาย การมามอบเงินสินไหมที่ป่าช้า นี้ใน
อดีตไม่มีกำลังเห็นว่าเริ่มมีมาเมื่อ ๕ ปีนี้ และนอกจากนี้พระอธิการอินสอง ปิยธรรมโมเจ้าอาวาส
วัดควรดงกล่าวเสริมว่า พิธีกรรมบางอย่างที่ในอดีตเคยปฏิบัติแต่ปัจจุบันไม่ปฏิบัติกันแล้ว เช่น การ
ข้ามกองไฟที่ตรงประตูป่าช้า และอีกอย่างคือการถวายไทยทานแต่ก่อนนั้นไม่มีการกล่าวคำถวายพอ
มรรคนายกโอกาสเวณชานจบ ก็ประเคนของ แล้วพระสงฆ์ก็อนุโมทนาเลย แต่ปัจจุบันเพิ่มเติมเข้า

^{๑๖} รุ่งทิพย์ กล่าวหาญ, อ่างแล้ว

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริบุญวัตร, เจ้าอาวาสวัดบุญยืน, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๕.

มา คงเป็นเพราะคนเขาได้รับการอบรมมากขึ้นแต่ก็ไม่ผิดระเบียบอะไร อีกทั้งคนที่มาร่วมงานศพก็มีมากหลายระดับการศึกษา โดยเฉพาะงานศพที่มีฐานะดี^{๑๔}

จึงสรุปได้ว่า การศึกษามีส่วนสำคัญ ในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพ เมื่อคนมีการศึกษาที่สูง และเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ดีกว่าในอดีต เมื่อจำเป็นต้องจัดงานศพจึงจัดรูปแบบงานศพให้ออกมาในรูปแบบที่งดงาม ตามสมัชชาฯที่ได้เรียนรู้ และมีประสบการณ์ที่เห็นจากที่อื่น เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทิตะและความอาลัยรัก ต่อผู้ที่ล่วงลับไป

๔.๒.๓ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เรียกว่า เศรษฐกิจแบบทุนนิยม นั้นมีอิทธิพลต่อสังคมต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย ดังจะเห็นได้จากการบรรจุแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาประเทศ ดังจะเห็นได้ว่า ทฤษฎีการพัฒนาสังคมและการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมมีการเน้นเรื่อง “การพัฒนามนุษย์” มากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ในระยะที่ผ่านมาเราพูดถึงแต่เรื่องระบบและ โครงสร้าง แต่เราไม่มองที่มนุษย์ พัฒนาการสังคมที่ผ่านมาบ่งว่า มนุษย์มีชีวิตอยู่ในระบบท่ามกลางความทุกข์ยาก และความไร้มนุษยธรรมอยู่ตลอดเวลา นั่นคือปัญหาใหญ่ของการพัฒนา เราจะขบคิดกันว่า ทำอย่างไรสังคมจึงจะมีมนุษยธรรม ทำอย่างไรความเป็นมนุษย์จึงจะกลับคืนมาสู่มนุษย์อีกครั้งหนึ่ง เราอาจกล่าวสั้นๆ ว่า “การพัฒนามนุษย์” ก็คือการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์ หมายความว่า เราจะต้องสร้างเงื่อนไขที่นำไปสู่ความเป็นมนุษย์นั่นเอง

ในระบบสังคมสมัยใหม่ไม่ว่าจะเป็น โลกตะวันตกของทุนนิยมหรือ โลกตะวันออกของสังคมนิยม (ก่อนล่มสลาย) ปรากฏว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างที่เหมือนกันคือ

๑. ทั้ง ๒ ระบบเน้นความสำเร็จทางด้านวัตถุ เน้นโลกภายนอก ไม่มองโลกภายในจิตใจ
๒. บัณฑิตชนที่อยู่ในระบบจึงมีแนวโน้มที่จะต้องการวัตถุ และเน้นค่านิยมในการบริโภควัตถุเท่านั้น
๓. ทั้ง ๒ ระบบเน้นการใช้เทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่เพื่อก่อให้เกิดความก้าวหน้ามากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างความตึงเครียดมากขึ้นให้แก่มนุษย์ใน

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระอริการอินสอง ปิยธมฺโม, เจ้าอาวาสวัดควรง, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๕.

ชีวิตประจำวัน ดังนั้นความทันสมัยจึงมีมากขึ้นในทั้ง ๒ ระบบ แต่ความยุ่งเหยิงในจิตใจก็มีมากขึ้นเหมือนกัน

๔. มนุษย์ทั้ง ๒ ระบบได้กลายเป็นเครื่องจักร ไม่อาจพัฒนาตนเองได้อย่างอิสระและสร้างสรรค์ ทั้งหมดแสดงว่าทั้ง ๒ ระบบมีปัญหาในเรื่องการพัฒนามนุษย์ ประเทศโลกที่ ๓ ถ้าเราดำเนินการตามแบบจำลองทั้ง ๒ แบบ ก็จะพบปัญหาเช่นเดียวกัน ซึ่งเราก็ได้เห็นแล้วในสังคมเมืองสมัยใหม่ในประเทศไทย และที่ไหนๆ ก็ตามในประเทศอุตสาหกรรมใหม่^{๑๕}

จากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เรียกว่า เศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น มีอิทธิพลต่อสังคมต่างๆ รวมทั้งชุมชนบ้านหมูน้ก็เป็นหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ คนในชุมชนมีการแข่งขันกันในฐานะความเป็นอยู่ มากขึ้น ต่างคนก็ยกฐานะที่ดี คนมีฐานะดีย่อมมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเมื่อคนมีฐานะดีเสียชีวิตลง การจัดพิธีกรรมศพก็ย่อมจัดดีตามฐานะ ดังนั้นเศรษฐกิจจึงเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้งานศพเปลี่ยนแปลงไป คือมีสามมารถในการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ ที่จำเป็นในการจัดงานศพได้ ดีกว่าคนมีฐานะยากจน เมื่อคนมีฐานะดีจัดงานเป็นแบบอย่างที่ดี คนส่วนใหญ่ในชุมชนจึงถือเป็นมาตรฐาน ว่าถูกต้องดีงาม เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และคนในชุมชนเมื่อมีคนตายเกิดขึ้นก็จะมีการจัดงานศพให้สมกับเกียรติของผู้ตาย หรือตามฐานะความเป็นอยู่ หากผู้มีฐานะเสียชีวิตก็จะไม่มีปัญหา แต่ถ้าผู้ที่มีฐานะค่อนข้างขัดสนเสียชีวิตก็จะมีปัญหาในเรื่องของค่าใช้จ่าย เพราะการจัดงานศพทุกขั้นตอนต้องใช้เงินเป็นปัจจัยหลัก กิ่งสร เปาว์ลัย ครูชำนาญการพิเศษกล่าวว่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมศพกล่าวคือ เมื่อมีคนเสียชีวิตลง การจัดเตรียมสิ่งของที่ใช้กับงานศพทุกชนิดเข้าภาพแทบไม่ต้องจัดเตรียมอะไรเลย เพราะมีร้านบริการงานศพครบวงจรมาบริการเสนอขายสินค้าตามที่ต้องการ เริ่มตั้งแต่เสื้อผ้าสำหรับใช้พันศพ ไปจนถึงปราสาทใส่ศพ ทำให้การช่วยเหลือกันในสังคมจางหายไปจากวิถีชีวิต กลายมาเป็นการซื้อขาย การจ้าง แทบทุกอย่าง ยิ่งถ้าเป็นงานศพข้าราชการหรือผู้มีฐานะดีมักจัดงานศพใหญ่โตนำเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ จากสังคมอื่นมาใช้ด้วย^{๑๖}

^{๑๕} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๑๖} สัมภาษณ์ กิ่งสร เปาว์ลัย, วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

จึงสรุปได้ว่าระบบเศรษฐกิจ มีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ทำให้การจัดพิธีกรรมศพ เปลี่ยนแปลงไป นับตั้งแต่เสียชีวิตจนกระทั่งเผาศพเสร็จเรียบร้อย จึงอาศัยเงินเป็นตัวแปรหลักในการจัดงานศพ เพราะต้องการความสะดวกสบายและรวดเร็ว

๔.๒.๔ กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีต่อวัฒนธรรมชุมชน

สังคมไทยได้เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคที่ความเจริญก้าวหน้าในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เชื่อมโยงประเทศต่างๆ ในโลกให้เข้าถึงกันอย่างหนึ่งเดียว ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้งกระแสความเปลี่ยนแปลงที่ไหลบ่าตาโถมเข้าสู่วิถีชีวิตของสังคมชนบทมากขึ้น

ความเจริญดังกล่าวจึงส่งผลต่อการจัดพิธีกรรมศพของบ้านหมื่นด้วย เพราะคนในสังคมมีการติดต่อสื่อสาร และมีการเรียนรู้จากแหล่งชุมชนอื่น และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมร่วมกันและยอมรับเอาวัฒนธรรมจากแหล่งอื่นนอกชุมชนที่เห็นว่าดีงามนำมาประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมเดิมที่ปฏิบัติอยู่ จึงมีส่วนทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาและคนในชุมชนเห็นว่าดีงามจึงยึดถือเป็นแบบอย่างสืบมา ประสิทธิ์ บุญเป็ง^{๒๑} เจ้าของร้านโฆษกบริการงานศพครบวงจร กล่าวว่า เมื่อประมาณ ๑๕ ปีที่แล้วการจัดงานศพของบ้านหมื่นก็เป็นไปแบบเรียบง่ายไม่มีพิธีการอะไรที่ซับซ้อนเหมือนปัจจุบัน เช่น การอ่านประวัติของผู้ตาย การมอบกองทุนเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ ก็ไม่มี การทอดผ้าบังสุกุล ส่วนผ้าไตรบังสุกุลแต่เดิมนั้นมีไม่เกิน ๓ ไตรแต่ปัจจุบันนี้มีจำนวนมาก และนอกจากนี้ยังมีการแจกของที่ระลึกแก่แขกที่มาร่วมงานอีกด้วย รวมถึงการตกแต่งสถานที่เผาศพในป่าสุสานก็ไม่มีปฏิบัติ แต่ปัจจุบันนี้แทบทุกงานมีการตกแต่งอย่างสวยงาม แต่ก็เหมาะสมดีเพราะเป็นการให้เกียรติกับผู้ที่เสียชีวิต นอกจากนี้ หทัยรัตน์ จันทร์แว่น และกลุ่มแม่บ้านผู้มีหน้าที่ตกแต่งสถานที่ กล่าวว่า ได้รับการอบรมวิชาชีพจากเจ้าหน้าที่จากกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน จังหวัดมาสอน การแต่งผ้าในงานพิธี และมีโอกาสได้เข้าเรียน เมื่อมีงานศพ หรืองานวัดก็จะไปช่วยจัดผ้า ตอนแรกก็จัดเฉพาะงานศพที่มีฐานะดีก่อนเท่านั้นจัดประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ แต่ต่อมากันในชุมชนเห็นว่าสวยงามดี จึงถือปฏิบัติมาทุกศพไม่ว่าจะเป็นศพที่มีฐานะดีหรือฐานะยากจนก็ต้องจัดให้เหมือนกัน^{๒๒} นอกจากนี้ยังยกเลิกพิธีหัดด้าสิน(ประทักษิณ) การขอขมาศพแบบโบราณ และเปลี่ยนเป็นการยื่นสงบนั่งไว้อาลัยแบบสากลนิยมแทน จึงสรุปได้ว่าการไหลบ่าของวัฒนธรรมนั้นมี

^{๒๑} สัมภาษณ์ อาจารย์ประสิทธิ์ บุญเป็ง, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางหทัยรัตน์ จันทร์แว่น, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

ผลต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของบ้านหมูนั่นเป็นไปในรูปแบบที่ดงามเหมาะสมแก่ยุคสมัย
ปัจจุบัน

๔.๓ สรุปสาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

สาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมงานศพของบ้านหมูน
สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

๑) **ปัจจัยภายใน** ความมีน้ำใจของสมาชิกในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ที่
เคยช่วยเหลือกันแบบพี่แบบน้อง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ไม่คิดสินจ้างรางวัล ต่อมาความเห็นแก่
ตัวมองถึงผลประโยชน์มากขึ้น สิ่งที่เคยช่วยเหลือกัน ก็กลายมาเป็นซื้อขาย สิ่งที่เคยช่วยเหลือกันก็
เป็นการว่าจ้าง ที่กล่าวมาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่มีผลทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพเปลี่ยนแปลง
ไปจากเดิม และประสบการณ์ของผู้นำ ประสบการณ์ความคิดของผู้นำ ที่ต้องการให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงนั้น เป็นไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการ
ดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน จึงมีผลทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพมีการปรับเปลี่ยนตามกระแส
ดังกล่าวตามไปด้วย

๒) **ปัจจัยภายนอก** ซึ่งมีส่วนทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไป สามารถแยก
ออกได้ดังนี้ คือ

สังคมและวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม มีผลต่อการจัด
พิธีกรรมงานศพเป็นอย่างยิ่งเพราะคนในสังคมมีความเห็นมีค่านิยม ตามกระแสการเปลี่ยนแปลง
ของสมัยโลกาภิวัตน์

การศึกษา มีส่วนสำคัญ ในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพ เมื่อคนมีการศึกษาที่
สูง และเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ดีกว่าในอดีต เมื่อจำเป็นต้องจัดงาน
ศพจึงจัดรูปแบบงานศพให้ออกมาในรูปแบบที่ดงาม ตามสมัยนิยมที่ได้เรียนรู้ และมีประสบการณ์ที่
เห็นจากที่อื่น เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูคุณเดวติและความอาลัยรัก ต่อผู้ที่ล่วงลับไป

ระบบเศรษฐกิจ มีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ทำให้การจัดพิธีกรรมศพเปลี่ยนแปลงไป
นับตั้งแต่เสียชีวิตจนกระทั่งเผาศพเสร็จเรียบร้อย จึงอาศัยเงินเป็นตัวแปรหลักในการจัดงานศพ
เพราะต้องการความสะดวกสบายและรวดเร็ว

การไหลบ่าของวัฒนธรรม นั้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของบ้านหมูนั่น
เป็นไปในรูปแบบที่ดงามเหมาะสมแก่ยุคสมัยปัจจุบัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ : กรณีศึกษา บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษารูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่น ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (๓) เพื่อวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่น ผู้ศึกษาวิจัยจะสรุปผล และเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ คติความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพในพระพุทธศาสนา

ผลจากการศึกษา วิจัยพบว่า การจัดพิธีศพในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล นับตั้งแต่การจัดพระบรมศพของพระศาสดา พระพุทธบิดา พุทธสาวกจบจนถึงพิธีการจัดงานศพของชาวพุทธในประเทศไทย นับตั้งแต่เจ้านายชั้นสูงในราชวงศ์ จนถึงพระสงฆ์และสามัญชนทั่วไป โดยเฉพาะล้านนา ล้วนเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีของอนุชนรุ่นหลังที่ต้องการสักการะศพ ให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติ ที่ดีเหมือนกัน แล้วแต่ว่ากาลเวลา สถานที่ และความนิยมของท้องถิ่น ดังจะเห็นความแตกต่างกันดังนี้

การจัดพิธีศพในครั้งพุทธกาลก็จะจัดแบบเรียบง่ายเน้นเนื้อหาสาระ ไม่มีการเก็บศพไว้หลายวัน สูงสุดก็ไม่เกิน ๗ วัน การจัดศพไม่ซับซ้อนมากมาย เน้นการสักการะศพด้วยของหอมต่างๆ มีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ มีการละเล่นตามความเหมาะสมตามความต้องการของญาติ เช่นกรณีการจัดพิธีศพของพระสารีบุตร และพิธีศพทุกศพมีการเผาเป็นที่สุดแม้พระบรมศพของพระศาสดา แล้วมีการนำอัฐิมารรจุเป็นสถูปเจดีย์ไว้ให้มหาชนได้สักการะเพราะเป็นบุคคลสำคัญ

ส่วนการจัดพิธีศพของชาวพุทธล้านนา นั้นสามารถแยกพิธีกรรมการจัดศพออกเป็น ๓ ประเภทคือ การจัดศพเจ้านายชั้นสูง การจัดพิธีศพของพระสงฆ์ และการจัดพิธีศพของสามัญชนทั่วไป การจัดพิธีศพนั้นส่วนใหญ่ก็มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันคือต้องการส่งให้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี การจัดพิธีศพของเจ้านาย และพระสงฆ์ นั้นจะมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป ตรงที่เครื่องสักการะศพ มีการใส่ปราสาทศพและปราสาทศพนั้นมีความสูงใหญ่งดงาม

อลังการตั้งบนหลังนกหัสติลิงค์ และมีการชักลากไปสู่ที่เผา หรือมีการจัดสร้างเมรุชั่วคราวในการเผาศพ และมีการกำหนดสถานที่เผาตามแต่ฐานันดรศักดิ์ เช่นที่วัด หรือที่ข่วงเมรุ หรือที่ป่าช้า เป็นต้น และมีการได้รับพระราชทานเกียรติจากราชวงศ์ชั้นสูง เช่นงานพระศพพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เป็นต้น ส่วนศพพระสงฆ์ก็ได้รับการจัดศพที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้ศพเจ้านายเหมือนกันเพราะเป็นที่นับถือของประชาชนทั่วไป หากเป็นพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ และพระสงฆ์ที่บวชมาเป็นเวลานาน ได้รับยกย่องให้เป็น “ครูบา” ส่วนงานศพของสามัญชนทั่วไปก็จะจัดตามฐานะในอดีต ไม่มีการใส่ปราสาทศพ ไม่มีการลากจูง จะจัดพิธีศพต้องคำนึงจารีตประเพณีและข้อห้ามของชุมชนเป็นหลักเป็นการจัดพิธีศพที่ดูเรียบง่ายเสริ่ราโศก

ต่อมาภายหลังการจัดศพไม่ว่าจะเป็นศพของเจ้านาย พระสงฆ์ หรือสามัญชน ก็ดูเหมือนกันไม่แตกต่างกันมากเท่าไร มีการทำบุญอุทิศกุศล ใส่ปราสาท ชักลากไปสู่ที่เผา มีคนตรีแห่ มีการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน เหมือนกันหมด ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพศพนั้นๆ ด้วยว่าจะจัดงานศพออกมาในรูปแบบไหนที่ไม่ให้ผิดจารีตประเพณีและให้สมเกียรติแก่ผู้วายชนและฐานะของตนเอง

๕.๑.๒ รูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่น ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ผลจากการศึกษา วิจัยพบว่า พิธีกรรม ในการจัดงานศพของบ้านหมื่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีรูปแบบพิธีกรรมดังนี้ เริ่มจากพิธีกรรมเตรียมพร้อมรับกับความตาย ซึ่งเป็นพิธีที่ประกอบขึ้นเพื่อสร้างกำลังใจให้กับผู้ป่วย เพื่อให้ผู้ป่วยมีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง จิตใจไม่ฟุ้งซ่าน และ เพื่อเตรียมตัวเตรียมใจก่อนที่จะเสียชีวิต ขึ้นตอนพิธีกรรมประกอบด้วย การเทศน์คัมภีร์มหาวิปาก การบูชาข้าวพระเมืองแก้ว พิธีदानข้าว (ถวายสะพาน) พิธีกรรมขอขมาแก้วตั้งสาม (ขอขมาพระรัตนตรัย) ต่อมาเมื่อมีการเสียชีวิต ก็จะมีพิธีกรรมการจัดงานศพ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การแจ้งข่าวการตาย หลังจากนั้นก็จะมีการอาบน้ำศพ การห้างลอยหรือการจัดแต่งตัวให้ศพ แล้วก็นำศพบรรจุโลงหรือหีบศพ และมีการตั้งศพบำเพ็ญกุศลสวดอภิธรรมศพตามวันเวลาที่กำหนดขึ้น ในระหว่างการตั้งศพนั้นก็มีการจัดเตรียมสิ่งของและเครื่องไทยทานเพื่อเตรียมถวายพระในวันฌาปนกิจศพ คือการประดิษฐ์ดอกไม้ประดับงานศพ สร้างปราสาทใส่ศพ สร้างเรือนทานสำหรับอุทิศให้ผู้ตาย เมื่อถึงวันที่กำหนดการฌาปนกิจศพจะนิมนต์พระสงฆ์มารับไทยทานที่บ้านที่ตั้งศพ หลังจากนั้นจะมีการเคลื่อนศพไปสู่ป่าสุสานเพื่อประกอบพิธีกรรมต่อไป หลังจากเผาศพเสร็จแล้วในวันรุ่งขึ้นก็มีการดับกองฟอน และนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวต่อไป

รูปแบบและพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงหลายประการ ในส่วนพิธีกรรมก่อนตายส่วนใหญ่ยังถือปฏิบัติอยู่ แต่สำหรับพิธีกรรมหลังการตายมีพิธีกรรมหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป แต่ สาระของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนายังคง

อยู่ และอาจกล่าวได้ว่ามีการปรับเปลี่ยนปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบมากขึ้น ส่วนรูปแบบขั้นตอน พิธีกรรมอื่นที่เป็นส่วนของชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่น การอาบน้ำศพ การห้างลอย การประดิษฐ์ดอกไม้ประดับโลงศพ การใช้ปราสาทใส่ศพ การสร้างเรือขนาน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม รวมถึงรูปแบบการประกอบพิธีกรรมด้านอื่นๆ เช่นการเลี้ยงทายไข ขั้นตอนการใส่พินเป็นชั้นๆ ตามเดือนที่เผาศพ การก่อกองไฟหน้าป่าช้า การสู่ขวัญหมู่ พิธีกรรมขั้นตอนบางอย่างก็เลิกไปไม่ถือปฏิบัติ และรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาปฏิบัติแทน เป็นต้น

๕.๑.๓ สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่น

พิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นหลัก เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความร่วมมือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน ของคนในชุมชนเริ่มหดหายไป มีสาเหตุและปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไป มี ดังนี้คือ

๑) **ปัจจัยภายใน** ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงงานศพ กล่าวคือ วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ความมีน้ำใจของสมาชิกในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ที่เคยช่วยเหลือกันแบบพี่แบบน้อง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ไม่คิดสั้นจ้างรางวัล ต่อมามีความเห็นแก่ตัวมองถึงผลประโยชน์มากขึ้น สิ่งที่เคยช่วยเหลือกัน ก็กลายมาเป็นซื้อขาย สิ่งที่เคยช่วยเหลือกันฟรีก็เป็นการว่าจ้าง ที่กล่าวมาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่มีผลทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และ ประสพการณ์ความคิดของผู้เฒ่า ที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกที่เข้ามาอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน จึงมีผลทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพมีการปรับเปลี่ยนตามกระแสดังกล่าวตามไปด้วย

๒) **ปัจจัยภายนอก** ซึ่งมีส่วนทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไป คือ การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม ที่สังคมมีการแข่งขันเรื่องความเป็นอยู่ ฐานะทางสังคม ตลอดจนต้องทำมาหากินเพื่อจุนเจือครอบครัว รวมถึงภาระหนี้สินที่ต้องรับผิดชอบ สภาพสังคมที่เคยช่วยเหลือก็เริ่มห่างเหินกันไป และประกอบกับความต้องการที่รวดเร็ว งานศพจึงกลายมาเป็นเรื่องของ ธุรกิจงานศพ ขายปราสาท ขายพวงหรีด และธุรกิจสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ และร้านบริการงานศพครบวงจร โดยเฉพาะพิธีกรรมงานศพของบ้านหมื่นที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมดังกล่าว นอกจากนี้ การศึกษาก็มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพด้วยเช่นกัน เพราะปัจจุบันการศึกษาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากการศึกษามีส่วนสำคัญ ในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพ เมื่อคนมีการศึกษาที่สูง และเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรม

ทางพระพุทธศาสนาที่ดีกว่าในอดีต เมื่อจำเป็นต้องจัดงานศพจึงจัดรูปแบบงานศพให้ออกมาในรูปแบบที่ดีงาม ตามสมณนิยมที่ได้เรียนรู้ และมีประสบการณ์ที่เห็นจากที่อื่น เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูทวดที่และความอาลัยรัก ต่อผู้ที่ล่วงลับไป

นอกจากการ นี้ในเรื่องของเศรษฐกิจก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพ คือ ระบบเศรษฐกิจ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ คนในชุมชนมีการแข่งขันกันในฐานะความเป็นอยู่ มากขึ้น ต่างคนก็ยกมีฐานะที่ดี คนมีฐานะดีย่อมมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเมื่อคนมีฐานะดีเสียชีวิตลง การจัดพิธีกรรมศพก็ย่อมจัดดีตามฐานะ ดังนั้นเศรษฐกิจจึงเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้งานศพเปลี่ยนแปลงไป คือมี ความสามารถในการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ ที่จำเป็นในการจัดงานศพได้ดีกว่าคนมีฐานะยากจน เมื่อคนมีฐานะดีจัดงานเป็นแบบอย่างที่ดี คนส่วนใหญ่ในชุมชนจึงถือเป็นมาตรฐาน ว่าถูกต้องดีงาม เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และเกิดกลุ่มบริการงานศพขึ้น เช่น ร้านรับจัดงานศพครบวงจร ร้านขายศาลาเรือนทาน ของที่ระลึก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการรับเอาวัฒนธรรมประเพณีจากที่อื่นเข้ามาปฏิบัติ เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เหมาะสม และยกเลิกระเพณีดั้งเดิมของชุมชน เป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธตั้งแต่สมัยพุทธกาล จนถึงการจัดงานศพของ ชาวพุทธล้านนา รวมถึงการศึกษาพิธีการจัดงานศพของบ้านหมื่น ทำให้เห็นถึงรูปแบบพิธีกรรมการจัดงานศพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่า การจัดพิธีกรรมงานศพนั้นมีพิธีกรรมทั้งทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ และไสยศาสตร์ รวมทั้งมีความเชื่อเรื่องของผีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นอกจากนี้พบว่าพิธีขึ้นตอนแนวคิดการจัดงานศพ ที่เกิดความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่สิ่งที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ คือ พิธีกรรมก่อนตาย ส่วนพิธีหลังการตายนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีเหตุปัจจัยมาจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรม การศึกษา เศรษฐกิจ รวมถึงแนวความคิดของผู้นำชุมชนบ้านหมื่นที่พบว่านำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

จากการศึกษาวิจัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีศพหลายประการที่ ทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะเมื่อเสร็จจากงานศพแล้ว เจ้าภาพงานศพต้องมีภาระหนี้สินเป็นจำนวนมาก จากการจัดงานศพที่ไม่เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง เนื่องจากปัจจัยหลายประการดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น กอปรกับสาเหตุที่เกิดจาก “ความไม่รู้” ในประเพณีพิธีกรรม ที่ถูกต้องเหมาะสม และ จากการศึกษ วิจัย ในครั้งนี้ ทำให้เห็นถึง แนวทางในการจัดงานศพ ที่เหมาะสมดีงามตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและจารีตประเพณีนิยมของท้องถิ่น บ้านหมื่น โดยเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน จะต้องมีการปรึกษาร่วมกันระหว่างผู้นำในชุมชน คือ พระสงฆ์

มรรคนายก และเจ้าภาพที่สามารถตัดสินใจได้ เพื่อหาแนวทางในการจัดงานศพร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดงานเพื่อความเรียบร้อยและความถูกต้องดังตามหลักการทางพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับประเพณีนิยมเป็นหลัก รวมถึงจัดงานให้เหมาะสมกับฐานะของเจ้าภาพ เป็นต้น

ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่าควรมีหลักการร่วมกันในการจัดพิธีศพในบ้านหมูนั้ ซึ่งกรณีทีควรจัดการอย่างเด็ดขาด คือ การห้ามเลี้ยงสุราและห้ามเล่นการพนัน ซึ่งทุกคนในชุมชนต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และต้องสร้างให้เป็นมาตรฐานที่ยอมรับในชุมชน เนื่องด้วยเป็นระเบียบปฏิบัติที่ตกลงร่วมกันตามนโยบายจากทางราชการ และถือเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายตามพระราชบัญญัติการพนัน

นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมที่มีการปฏิบัติสืบมาตั้งแต่อดีต เช่น การจัดเตรียมกระบอกไม้ไผ่สำหรับใส่น้ำหยาด (น้ำสำหรับกรวด) ถวายพระสงฆ์ขณะพระสงฆ์อนุโมทนาให้พรในป่าสุสาน เนื่องด้วยเป็นขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาแต่อดีต แต่ในปัจจุบันนี้ ย่นย่อพิธีจนไม่ได้ปฏิบัติแล้ว และหลังจากเสร็จงานศพก็ควรจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญตามธรรมเนียมเดิม และควรใช้สิ่งของที่ประดิษฐ์ขึ้นในกลุ่มชุมชน เช่น ดอกไม้จันทน์ เป็นต้น ส่วนเรื่องระเบียบในด้านศาสนพิธี ควรให้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ในการแนะนำสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและเกิดประโยชน์ เช่น การใช้ผ้าบังสุกุลที่ทอดในงานศพ ควรเป็นผ้าที่มีคุณภาพดีเมื่อพระสงฆ์พิจารณาไปแล้วสามารถนำไปใช้ได้ ควรเน้นที่ประโยชน์ใช้สอยไม่ใช่เน้นจำนวน รวมถึงเรื่องสังฆทานที่ถวายก็ควรเป็นสิ่งที่มิประโยชน์สามารถนำไปจันหรือใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ นอกจากนี้ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรในท้องถิ่นได้เทศน์ปาฐกถาสลับกับการเทศนาโวหารตามคัมภีร์ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสแสดงความรู้ที่ได้ศึกษามาเพื่อเผยแผ่แก่สาธาณชน ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์การเทศน์แบบพื้นเมืองไปพร้อมกันอีกด้วย

อย่างไรก็ตามผู้นำชุมชนควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ความเห็นเพื่อกำหนด จำนวนวันจัดงานบำเพ็ญกุศล วันทำการฌาปนกิจศพ การจัดเลี้ยงอาหาร การจัดของว่าง การแจกของที่ระลึก เพื่อการสร้างมาตรฐานและข้อปฏิบัติที่เหมาะสมดังามให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยอาจใช้กรณีตัวอย่างของอำเภอนาหมื่นที่จัดงานศพแบบมุ่งประเด็น ไปที่การสร้างวามเชื่อเรื่องวันที่ไม่สมควรทำพิธีเผาศพเพื่อลดจำนวนวันเก็บศพ และลดค่าใช้จ่ายจากการจัดการงานศพ รวมไปถึงการจัดทำประกาศข้อตกลงในการจัดการงานศพโดยสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน และ ชุมชนบ้านดง อ.สบปราบ จ.ลำปาง ที่จัดงานศพปลอดเหล้าได้ผลอย่างยั่งยืน เป็นต้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาถึง ความหมายและปรีศนาธรรมที่แฝงอยู่ ในขั้นตอน และอุปกรณ์ใน การประกอบพิธีกรรมศพในด้านนา

๒. ควรศึกษาหารูปแบบพิธีกรรมงานศพที่สมควรจัดในท้องถิ่นต่างๆ ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและคติความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น เพื่อกำหนดรูปแบบที่สมควรตามแนวทางการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ซี ดี รอม. พระไตรปิฎกภาษาไทย ภาษาบาลี พร้อมทั้งอรรถกถา ฉบับธรรมทาน.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาโท. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘.

กฤษณา วงษาสันต์. วิถีไทย. กรุงเทพฯ : เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๒.

แก้ว ชิตตะขบ. พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

คมเนตร เชษฐพัฒน์นิช. ขีดข้อมห้ามในล้านนา. เชียงใหม่ : กราฟิกส์ แอนด์ สกรีน, ๒๕๓๕.

คล้อย ทรงบัณฑิตย์. ประมวลหัวใจธรรมกถึก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๒๖.

จันทร์ ชูแก้ว. พระพุทธประวัติ : มหามุขแห่งชมพูทวีป. กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม, ๒๕๔๖.

จารุวรรณ ไวยเจตน์. พื้นฐานอารยธรรม. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มศว. ประสานมิตร , ๒๕๒๓.

จำเนียร ทรงฤกษ์. ชีวประวัติพุทธอุบาสิกา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

ชนินทร์ สันประเสริฐ. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชามุขกับสังคม. พิมพ์ครั้งที่๓. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๓๘.

ชัชวาล ทองดีเลิศ. สืบสานล้านนา สืบสานลมหายใจของแผ่นดิน. เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ชาคริต อนันทรารวัน. จรรยาบรรณหมู่บ้าน. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๘.

ญาณสัมปัญโญ. ตำราพิธีกรรมโบราณ. ลำพูน : ภิญโญ, (ม.ป.ป.).

คณัย ไชยโยธา. **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. ปรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘.

เดือน คำดี. **ปัญหาปรัชญา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร, ๒๕๓๐.

ชนากิต. **ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย**. กรุงเทพฯ : ปิรามิดจัดพิมพ์, ๒๕๓๕.

รัชพล ศิริวงศ์ทอง. **ตายแล้วไปไหน**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ดาว, ๒๕๔๒.

บุรินทร์ คำกองแก้ว. **พิธีการศพ**. กรุงเทพฯ : มณฑลการพิมพ์, (ม.ป.ป.).

ปราณี วงษ์เทศ. **พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการตายในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. **วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระครูกัลยาณสิริวัฒน์. **พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประชาชน พิมพ์ครั้งที่ ๕**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ป. ยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต. **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่๗. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.

พหล แก้วเขียว. **ฉาปนกิจ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

ไพโรธ เลิศริยมงคล. **คคิชาบ้านลานนาไทย**. เชียงใหม่ : สุริวงส์บุ๊กเซนเตอร์, (ม.ป.ป.).

มณี พยอมยงค์. **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**. เชียงใหม่ : ส ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘.

มณี พยอมยงค์. **ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และล้านนาไทย**. (ม.ป.ท.), ๒๕๑๒.

มณี พยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. เชียงใหม่ : ส ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๑**. กรุงเทพฯ : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑.

รัชฎาภรณ์ จันเทียณ. **ประวัติบ้านหมื่น**. พะเยา : (ม.ป.ท.), ๒๕๔๕.

รุ่งทิพย์ กล้าหาญ. **เอกสารประกอบการสอน รายวิชาการศึกษากับชีวิตและชุมชน**. เชียงใหม่ : (ม.ป.ท.), (ม.ป.ป.).

ศรีเลา เกษพรหม . ประเพณีชีวิต คนเมือง . พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรีเชียงใหม่,
๒๕๔๔.

สนิท สมักรการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม . กรุงเทพฯ :
สำนักงานกิจการโรงพิมพ์, ๒๕๔๔.

ปรมาณูชิตชินโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. พระปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
อำนวยการสำนักพิมพ์, ๒๕๓๔.

สมทรง ปุญญฤทธิ์, “พิธีกรรม”, มงคลสาร, ๒๘(๓๒๑) (ตุลาคม ๒๕๓๔) : ๒๕-๓๑.

สมหวัง ชัยตามล. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. พิมพ์
ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๐.

สุพัฒน์ อนนท์จารย์. ปรีชาปรัชญาธรรมในประเพณีบำเพ็ญกุศลศพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๕๒.

สุเมธ เมธาวิทย์กุล. สังกัปกรณ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์, ๒๕๓๒.

อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี. ประเพณีเผาศพปราสาท ภาคเหนือ. รายงานการศึกษาวิชาวัฒนธรรม
ท้องถิ่นประเทศไทย สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑.

อภิธาน สมใจ. งานศพล้านนา : ปราสาทนักษัตรลี้ลับผู้ไม่ศพ. เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์,
๒๕๔๑.

(๒) วิทยานิพนธ์:

พระมหาจรัญ จิตตสัวโร . “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของ
ชาวพุทธล้านนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระ ทอ ไท กัสปะ . “พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ของชาวอำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น” .
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ,
๒๕๕๑.

อวยชัย ตั้งเตรียมใจ . “ศึกษาพิธีกรรมประเพณีงานศพของชาวไทยเงิน ตำบลสันทราย อำเภอสัน
กำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย :
สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖.

อารดา ฉิมมากร. “ธุรกิจรับจัดงานศพออนไลน์” . วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต . บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, ๒๕๕๐.

(๓) ออนไลน์ :

เจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ และคณะ , เจ้าหลวงเชียงใหม่, ๒๕๓๕. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
www.watphadarabhirom.com [๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๔].

สนั่น ธรรมธิ, วันเสียดศพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://board.postjung.com>. [๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔].

(๔) ตัมภาษณ์ :

พระครูพิทักษ์จิตสังวร, เจ้าคณะตำบลปง, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

พระครูศิริบุญวัตร เจ้าอาวาสวัดบุญยืน, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๕.

พระครูสุทธิสันตยานุกิจ, เจ้าคณะตำบลนาปรัง, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

พระอธิการอินสอง ปิยธรรมโม เจ้าอาวาสวัดควรง, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๕.

นางฟองจันทร์ แสนพะวัง, เจ้าภาพงานศพ, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

นางรัชฎาภรณ์ จันทียน, เจ้าภาพงานศพ, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๕

นายชวน ใจเย็น, เจ้าภาพงานศพ, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๔.

แม่ปิ่น ศรียา, เจ้าภาพงานศพ, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔

แม่สมศรี คนการ, เจ้าภาพงานศพ, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นายวาทย์ มณีชัย, เจ้าภาพงานศพ, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

นายพนธ์ ตาคำ, เจ้าภาพงานศพ, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

นายยศ ใจกว้าง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๔.

นายสมเพชร อุปมา, มรรคนายกวัดสังคหะราษฎร์, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

แม่วิมล พรหมมา, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

แม่อุ้ยเขียว ยอดเมือง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๕.

แม่อุ้ยนวล สมหวัง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

นางสมหมาย สุนันต๊ะ, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

นายทอน คนการ, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

นายคำ ชุมพล, สัปเหร่อประจำหมู่บ้าน, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๕.

นายแดง คนการ, อดีตสัปเหร่อประจำหมู่บ้าน, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๕.

นายเลื่อน บุญทา, สัปเหร่อ, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นางศรีลักษณ์ พอใจ, เจ้าของร้านลาไทย บริการงานศพครบวงจร, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๔.
อาจารย์ประสิทธิ์ บุญเป็ง, เจ้าของร้านโหมยก บริการงานศพครบวงจร, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕
ค.ต.เฉลิม เทียงแท้, ข้าราชการตำรวจ, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๕.
นางศรีแพร หาญสมุทร,ครูและบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนบ้านหมื่น, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๕.
นางแสงจันทร์ คำแดง, ประธานแม่บ้าน บ้านหมื่น, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๕.
นางหทัยรัตน์ จันทร์แว่น, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.
นายสนธิ ศรีวิชัย,รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาปรัง, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๕.
อาจารย์กิ่งสร เปาว์ลัย, ครูและบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนบ้านหนองท่าควาย,๑๘ มกราคม
๒๕๕๕. ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.
นางสาวจिरกาล สุพรรณรัตน์, ประธานสมรมคนฮักปราสาท ๒๕๕๔สัมภาน์

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง)
- เกิด** : เกิดวันพุธ ที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๖
- สถานที่เกิด** : บ้านเลขที่ ๑๓๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา
- ประวัติการศึกษา** : พ.ศ.๒๕๔๑ สำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอก สำนักวัดนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา
: พ.ศ.๒๕๕๐ สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะครุศาสตร์ เอกสังคมศึกษา (เกียรตินิยมอันดับ ๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
- บรรพชา** : วันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๙
ณ วัดสังคหะราษฎร์ ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา
- อุปสมบท** : วันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗
ณ พัทธสีมาวัดสังคหะราษฎร์ ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา
- ประวัติการทำงาน** : พ.ศ. ๒๕๔๙ ปฏิบัติศาสนากิจ เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ธุรการ ฝ่ายกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
: พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นอาจารย์สอน วิชาสังคมศึกษา โรงเรียนนาปรังวิทยา วัดนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา
: ปัจจุบัน เป็นเจ้าอาวาสวัดสังคหะราษฎร์ ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา
- ปีที่เข้าศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๕๓
- ปีที่สำเร็จการศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๕๕
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดสังคหะราษฎร์ ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา